

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΚΑΙ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΜΠΣ «ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

“Αστικά Κοινά: Μια Μελέτη Περίπτωσης”

Χριστίνα Κωνσταντίνου Ανδρεάδη

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Πασχάλης Αρβανιτίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Π.Θ.

Σεπτέμβριος, 2018

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε υποστήριξη ή βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται μέσα σε αυτήν. Επίσης, στην παρούσα διπλωματική εργασία αναφέρονται όλες οι πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς, είτε παραφρασμένες. Τέλος, βεβαιώνω ότι αυτή η διπλωματική εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά, ειδικά για τις αναγκαίες απαιτήσεις του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης και του Τμήματος Οικονομικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με τίτλο «Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Τουρισμού και Πολιτισμού».

Βόλος, Σεπτέμβριος 2018

Ανδρεάδη Χριστίνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τίτλος: «Αστικά κοινά: Μια μελέτη περίπτωσης»

Η έννοια των κοινών είναι συνυφασμένη με αυτή των κοινών πόρων, δηλαδή με έναν συγκεκριμένο τύπο αγαθών που χαρακτηρίζονται από δυσκολία αποκλεισμού (non-excludability) και μείωση της διαθεσιμότητας λόγω χρήσης (subtractability ή rivalry). Ως εκ τούτου, οι κοινοί πόροι είναι συχνά ευάλωτοι σε εγωιστικές συμπεριφορές και κακοδιαχείριση, παράγοντες που οδηγούν στην υποβάθμιση και την καταστροφή τους, όπως υποδηλώνει και η γνωστή "τραγωδία των κοινών". Μια πτυχή των κοινών που συχνά αναφέρονται στη βιβλιογραφία με τον όρο αστικά κοινά (urban commons), είναι και τα Πάρκα Τσέπης (Pocket Parks), που δημιουργούνται ευκαιριακά από αυτοοργανωμένα συλλογικά εγχειρήματα σε κενά οικόπεδα, ακαλύπτους ή άλλους ξεχασμένους αστικούς χώρους, με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών της τοπικής κοινότητας. Ωστόσο, αν και τα Πάρκα Τσέπης δημιουργούνται σχετικά εύκολα, φαίνεται δύσκολο να διατηρηθούν, καθώς χωρίς τον απαραίτητο σχεδιασμό, την υποστήριξη της τοπικής κοινότητας και την αποτελεσματική διαχείρισή τους ενδέχεται αυτά να οδηγηθούν σε καθεστώς υποβάθμισης. Μέσα από την ανάλυση της μελέτης περίπτωσης και συγκεκριμένα του Πάρκου Τσέπης της Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου στη Θεσσαλονίκη, απεικονίζονται οι συνιστώσες τους, εξετάζονται οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν και οι μηχανισμοί (δηλαδή οι θεσμικές ρυθμίσεις) που αυξάνουν τη βιωσιμότητα των μικρών αυτό-διαχειριζόμενων πάρκων στο πλαίσιο του σύγχρονου αστικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας, παράγοντες όπως το αυξημένο ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο σε επίπεδο ομάδας —παράγοντες που ενισχύουν την συλλογική αποτελεσματικότητα— σε συνδυασμό με τη δημιουργία μιας πολυεπίπεδης διακυβέρνησης σε τοπικό επίπεδο, φαίνεται ότι επιδρούν θετικά στην αποτελεσματικότητα του αυτό-διαχειριζόμενου θεσμού. Αντίθετα, η έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας μεταξύ των μελών της ομάδας και το φαινομενικά σχετικά χαμηλό επίπεδο εξάρτησης των χρηστών από τον πόρο, ενδέχεται να λειτουργήσουν αρνητικά ως προς την μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του εγχειρήματος της Αλεξάνδρου Σβώλου.

Λέξεις κλειδιά: Κοινά, Αστικά Κοινά, Πάρκα Τσέπης, Αυτό-διαχειριζόμενα Πάρκα, Θεσμοί Αυτό-διαχείρισης, Πρωτοβουλίες Γειτονιάς.

ABSTRACT

Title: “Urban Commons: A Case Study”

Commons concern common pool resources, a specific type of good characterized by problems of excludability and rivalry. This means that it is difficult to exclude someone from using them, but at the same time their use by someone reduces availability to others. Hence, common pool resources are often vulnerable to selfish motives and mismanagement that result in their degradation and eventually destruction, as the well-known Hardin’s “tragedy of the commons” implies. One aspect of urban commons, i.e. commons that concern urban spaces, are the Pocket Parks — also known as mini-parks or vest-pocket parks — that are occasionally created by self-organized Neighborhood Initiatives (i.e. local community groups) in trash-ridden vacant lots, backyards or other “forgotten” urban spaces, in order to meet a variety of neighborhood needs. Unfortunately, Pocket Parks are easier to be created than to be maintained, because without functional design, support of the local community and effective management they may fall into decay or misuse. Through the analysis of the neighborhood Pocket Park of Alexandrou Svolou case study in Thessaloniki, we present the basic components, the difficulties encountered and the mechanisms (i.e. the institutional settings) that could increase the viability of small self-managed parks within the modern urban context. According to our findings, factors such as the increased human and social capital — leading to an increased group level collective efficacy — combined with the formation of a multi-level local governance seems to have a positive appeal on the efficacy of the self-managed institution. In contrary factors such as the lack of participatory culture among the members of the group, and the seemingly relatively low level of dependence on the resource may have a negative effect on the long term viability on the commons, including this of Alexandrou Svolou.

Key words: Commons, Urban Commons, Pocket Parks, Self-managed parks, Self-organized Institutions, Neighborhood Initiatives.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	1
Περίληψη στα αγγλικά (Abstract).....	2
Κατάλογος Πινάκων.....	6
Κατάλογος Εικόνων.....	7
Κατάλογος Χαρτών.....	9
Αρκτικόλεξα.....	10
Ευχαριστίες.....	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Το ερώτημα των κοινών.....	12
1.2 Σκοπός της εργασίας.....	13
1.3 Μεθοδολογία έρευνας.....	15
1.4 Επισκόπηση κεφαλαίων.....	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΚΟΙΝΑ, ΚΟΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΟΥΣ

2.1 Εισαγωγή.....	18
2.2 Εννοιολογικές προσεγγίσεις γύρω από τα κοινά (commons).....	18
2.2.1 Η έννοια των κοινών.....	19
2.2.2 Τύποι και χαρακτηριστικά των κοινών πόρων.....	21
2.3 Μοντέλα ανάλυσης των κοινών πόρων.....	26

2.3.1 Η τραγωδία των κοινών πόρων.....	28
2.3.2 Το παιχνίδι του διλήματος του φυλακισμένου.....	30
2.3.3 Η λογική της συλλογικής δράσης.....	32
2.4 Μια εναλλακτική προσέγγιση υπέρ της αυτοδιαχείρισης των πόρων.....	33
2.5 Παράμετροι επιτυχούς διαμόρφωσης θεσμών αυτοδιαχείρισης των πόρων...	34
2.6 Συμπεράσματα.....	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΑ ΠΑΡΚΑ ΤΣΕΠΗΣ (ROCKET PARKS) ΩΣ ΚΟΙΝΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

3.1 Εισαγωγή.....	48
3.2 Τα κοινά ως μέσο ανάκτησης του δημόσιου αστικού χώρου	49
3.3 Τα Πάρκα Τσέπης ως κοινοί αστικοί πόροι.....	51
3.3.1 Ιστορία και διεθνής εμπειρία	52
3.3.2 Ορισμός, χαρακτηριστικά και σημασία	55
3.3.3 Κοινοτική διαχείριση και παραγόμενα τοπικά οφέλη.....	59
3.3.4 Το πρόβλημα της υποβάθμισης και η απειλή της «τραγωδίας».....	61
3.4 Τα Πάρκα Τσέπης μέσα από εγχώρια παραδείγματα	62
3.4.1 Το Αυτοδιαχειριζόμενο Πάρκο Ναυαρίνου	62
3.4.2 Το Κηπάκι Τσαμαδού.....	71
3.5 Συμπεράσματα	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΤΣΕΠΗΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΒΩΛΟΥ ΩΣ ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΥ (COMMONS)

4.1 Εισαγωγή.....	77
4.2 Μεθοδολογία έρευνας.....	78

4.2.1 Συλλογή αρχειακού και ψηφιακού υλικού.....	79
4.2.2 Συμμετοχική παρατήρηση.....	79
4.2.3 Συνεντεύξεις.....	80
4.3 Η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου.....	83
4.4 Περίπτωση μελέτης: Το Πάρκο Τσέπης της Αλεξάνδρου Σβώλου ως ένα παράδειγμα αστικού κοινού (commons).....	86
4.4.1 Συνοπτική παρουσίαση του εγχειρήματος.....	89
4.4.2 Ανάλυση της μελέτης περίπτωσης.....	93
4.5 Συζήτηση και αξιολόγηση.....	117
4.6 Συμπεράσματα.....	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Συμπεράσματα.....	130
Βιβλιογραφία.....	137
Παράρτημα Α	155
Παράρτημα Β	158

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2		
Πίνακας 2.1	Συμβατική ταξινόμηση των αγαθών με βάση την μικρο-οικονομική θεωρία.	σ. 23
Πίνακας 2.2	Καθεστώςτα περιουσιακών δικαιωμάτων των κοινών πόρων.	σ. 24
Πίνακας 2.3	Τύποι περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights) των κοινών πόρων.	σ. 26
Πίνακας 2.4	Αρχές σχεδιασμού αποτελεσματικών θεσμών διαχείρισης των πόρων, όπως εκφράζονται από διαφορετικούς μελετητές της θεωρίας αυτοδιαχείρισης των κοινών πόρων.	σ. 42
Πίνακας 2.5	Συνοπτική καταγραφή και κατηγοριοποίηση των κρίσιμων συνθηκών για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων, όπως διατυπώθηκαν από διαφορετικούς μελετητές των κοινών.	σ. 44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3		
Πίνακας 3.1	Βασικές διαφορές ανάμεσα σε αστικούς υπαίθριους χώρους, που υπόκεινται σε κοινοτική και σε συμβατική —δημόσια ή ιδιωτική— διαχείριση αντίστοιχα.	σ. 56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4		
Πίνακας 4.1	Χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα.	σ. 82
Πίνακας 4.2	Οι δέκα θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τις δράσεις της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου, όπως συνδιαμορφώθηκαν από τα μέλη της.	σ. 108
Πίνακας 4.3	Αξιολόγηση των συνθηκών / παραμέτρων επιτυχούς διαχείρισης των κοινών πόρων, όπως προκύπτουν από την μελέτη περίπτωσης του Πάρκου Τσέπης.	σ. 124

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3		
Εικόνα 3.1	Πρώιμη μορφή των Πάρκων Τσέπης στην Φιλαδέλφεια των Ηνωμένων Πολιτειών στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Κενά οικόπεδα σε γειτονιές χαμηλών εισοδημάτων που συχνά ιδιοποιούνται από τους κατοίκους με τρόπο «ανεπίσημο», χωρίς ιδιαίτερο σχεδιασμό, για κοινωνικούς σκοπούς.	σ. 53
Εικόνα 3.2	Το Paley Park της Νέας Υόρκης. Ένα άρτια σχεδιασμένο Πάρκο Τσέπης.	σ. 58
Εικόνα 3.3	Το Πάρκο Ναυαρίνου και Ζωοδόχου Πηγής, πριν και μετά.	σ. 64
Εικόνα 3.4	Φωτογραφίες από τις πρακτικές συλλογικής διεκδίκησης του Πάρκου Ναυαρίνου.	σ. 65
Εικόνα 3.5	Σχεδιαστικές απόπειρες της ομάδας σχεδιασμού για την σύνταξη ενός σχεδίου γενικής διάταξης (masterplan) για το πάρκο Ναυαρίνου (2009).	σ. 67
Εικόνα 3.6	Εγκατάσταση ενός επαναχρησιμοποιούμενου εμπορευματοκιβώτιο (κοντέινερ) μέσα στον χώρο του Πάρκου Ναυαρίνου.	σ. 69
Εικόνα 3.7	Στιγμιότυπα από τις δραστηριότητες που κατά καιρούς πραγματοποιούνται στο Πάρκο Ναυαρίνου.	σ. 70
Εικόνα 3.8	Φωτογραφίες από τις εργασίες διαμόρφωσης στο «Κηπάκι Τσαμαδού».	σ. 73
Εικόνα 3.9	Κατασκευή συρόμενης πόρτας και σχεδιασμός αρδευτικού συστήματος.	σ. 74
Εικόνες 3.10	<i>Αριστερά:</i> Συνέλευση της Αυτοοργανωμένης Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης στο Κηπάκι Τσαμαδού, το 2015. <i>Δεξιά:</i> Διάλεξη του Ντέιβιντ Χάρβεϊ στο Κηπάκι Τσαμαδού τον Ιούνιο του 2012, με θέμα «Οι πολιτικές επιπτώσεις της καπιταλιστικής κρίσης. Ο νεοφιλευθερισμός ενάντια στη δημοκρατία».	σ. 75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Εικόνα 4.1	Στιγμιότυπα από το εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού που διοργανώθηκε στο πλαίσιο της συνδιαμόρφωσης του Πάρκου Τσέπης.	σ. 87
Εικόνα 4.2	Σκίτσα που δημιούργησαν τα παιδιά του 40 ου Δημοτικού Σχολείου της γειτονιάς για τον τρόπο που οραματίζονται το Πάρκο Τσέπης.	σ. 88
Εικόνα 4.3	Χάρτης Ιστορικού Κέντρου Θεσσαλονίκης, όπου με κόκκινο χρώμα υποδεικνύεται το σημείο εντοπισμού του οικοπέδου.	σ. 89
Εικόνα 4.4	Πανοραμική θέαση του Πάρκου Τσέπης της γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου.	σ. 90
Εικόνα 4.5	Χωρική διάκριση των τεσσάρων θεματικών ενοτήτων του Πάρκου Τσέπης.	σ. 91
Εικόνα 4.6	Κάτοψη του σχεδίου – μακέτας του Πάρκου Τσέπης, όπως προέκυψε από τις προτάσεις των Φίλων της Γειτονιάς, με βάση τις αρχές του συμμετοχικού σχεδιασμού.	σ. 92
Εικόνα 4.7	Οπτική της μακέτας στην οποία απεικονίζονται λεπτομέρειες από την ζώνη εισόδου στο Πάρκο Τσέπης, με τη διαμόρφωση κατάλληλης αστικής επίπλωσης για το κοινό.	σ. 92
Εικόνα 4.8	Οπτική από την διαμόρφωση της ζώνης εκπαίδευσης του Πάρκου Τσέπης, στην οποία προβλέπεται η δημιουργία βιωματικών λαχανόκηπων.	σ. 93
Εικόνα 4.9	Πανό αναρτημένο στο Πάρκο Τσέπης. Έμπρακτη υποστήριξη της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου προς την καμπάνια «Ε, ΟΧΙ και το νερό!», μέλη της οποίας συμμετέχουν στην Πρωτοβουλία.	σ. 99
Εικόνα 4.10	Συνέλευση της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου στον χώρο του υπό διαμόρφωση Πάρκου Τσέπης.	σ. 105
Εικόνα 4.11	Αυτοκόλλητο σήμα (λογότυπο) και αφίσα της εμπορικής «Συμμαχίας της Γειτονιάς».	σ. 115

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3		
Χάρτης 3.1	Χάρτης περιοχής Εξαρχείων, όπου με κόκκινο περίγραμμα σημειώνεται το οικόπεδο του Αυτοδιαχειριζόμενου Πάρκου Ναβαρίνου και Ζωοδόχου Πηγής.	σ. 63
Χάρτης 3.2	Χάρτης περιοχής Εξαρχείων, όπου με κόκκινο περίγραμμα σημειώνεται το οικόπεδο που φιλοξενεί το Κηπάκι Τσαμαδού.	σ. 72

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

Α.Μ.Κ.Ε.	Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία
ΚΟΙ.Σ.ΕΠ.	Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση
Μ.Σ.Δ.	Μεταφοράς Συντελεστή Δόμησης
Τ.Ε.Ε.	Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας
Υ.ΜΕ.	Υπουργείο Μεταφορών

Ευχαριστίες

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Πασχάλη Αρβανιτίδη για την κατανόηση, την υποστήριξη και το συνεχές ενδιαφέρον του κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω την βαθιά ευγνωμοσύνη μου στα μέλη της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχαν, χωρίς την οποία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί η μελέτη αυτή. Η ύπαρξή τους για μένα αποτελεί έμπνευση... Ολοκληρώνοντας, δεν θα μπορούσα να παραλείψω να εκφράσω την ειλικρινή ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου, στα αγαπημένα μου πρόσωπα και στον Νίκο, ξεχωριστά, για την αμέριστη συμπαράσταση και την έμπρακτη υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της πορείας.

1.1 Το ερώτημα των κοινών

Η έννοια και το περιεχόμενο των *κοινών* (commons) δεν είναι καινούργια. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, τα κοινά έχουν εισαχθεί και πάλι δυναμικά στη σύγχρονη συζήτηση για την εξεύρεση εναλλακτικών τρόπων κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Αφορμή για αυτό, αποτέλεσε η διάχυτη ανησυχία, σε παγκόσμιο επίπεδο, για ζητήματα που αφορούν την εκτεταμένη υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την κοινή συνειδητοποίηση ότι οι διαθέσιμοι πόροι — περιβαλλοντικοί ή μη — είναι πεπερασμένοι και εξαντλήσιμοι. Παράλληλα, οι συστημικές αποτυχίες που αποδίδονται τόσο στην κρατική ρύθμιση, όσο και στις πολιτικές που είναι προσανατολισμένες στην αγορά, ενεργοποίησαν αντανακλαστικά και δυναμικές προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης καινοτόμων λύσεων θεσμικής οργάνωσης.

Χάρη στο μακρόχρονο και συστηματικό ερευνητικό έργο της Έλινορ Όστρομ — η οποία μελέτησε πολυάριθμα συστήματα διαχείρισης των κοινών πόρων (commons pool resources) σε παραδοσιακά οργανωμένες κοινότητες και βραβεύτηκε για το έργο της το 2009 με το Νόμπελ Οικονομικών — τα κοινά επανήλθαν στο προσκήνιο υπό το πρίσμα ενός τεχνικού συστήματος βιώσιμης διαχείρισης των πόρων (Καρίτζης, 2016). Το σύστημα αυτό, σε αντίθεση με την επικρατούσα ως τότε τεχνοκρατική θεωρία της αποκαλούμενης «τραγωδίας των κοινών πόρων» του Hardin (1968), διαφοροποιείται σημαντικά από τις παραδοσιακές αρχές οργάνωσης και τη μεθοδολογία συστημάτων διαχείρισης που βασίζονται είτε στην αγορά είτε στο κράτος (Καρίτζης, 2016). Βασιζόμενα στην κοινωνική συνεργασία και τον διαμοιρασμό, τα κοινά προσφέρουν ελκυστικούς τρόπους επινόησης βιώσιμων εναλλακτικών για την διαχείριση του κοινού μας πλούτου και παράλληλα συνθέτουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για την ανάπτυξη καινοτόμων κοινωνικών πρακτικών και πολιτικών στρατηγικών (Bollier, 2016).

Ωστόσο, παρά την ανάπτυξη μιας αρκετά εκτεταμένης βιβλιογραφίας γύρω από τα λεγόμενα παραδοσιακά κοινά, που στρέφονται γύρω από τους φυσικούς πόρους (όπως το νερό, τα δάση, τις αλιευτικές ζώνες, τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις κ.ά.), οι μελετητές των κοινών έχουν μέχρι σήμερα επικεντρώσει ελάχιστα το ενδιαφέρον τους στα καθεστάτα συλλογικής διαχείρισης των πόρων που οργανώνονται και αναπτύσσονται στο σύνθετο περιβάλλον των πόλεων.

Η έξαρση του φαινομένου της αστικοποίησης, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες, οι επακόλουθοι κοινωνικοί και οικονομικοί αποκλεισμοί, και από την άλλη πλευρά η συνεχής συρρίκνωση ή/και υποβάθμιση των ελεύθερων δημόσιων χώρων και η δημιουργία περιφράξεων σε διάφορες εκφάνσεις του κοινού αστικού βίου, ως αποτέλεσμα της ελλιπούς κρατικής ρύθμισης, έχουν οδηγήσει τους κατοίκους των μεγαλουπόλεων σε ποικίλα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά αδιέξοδα. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, τα κοινά έρχονται ξανά στο προσκήνιο, υπό ένα νέο πρίσμα—αυτού των αστικών κοινών (urban commons)— φιλοδοξώντας να αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε, ενεργούμε και υπάρχουμε μέσα στο σύγχρονο αστικό οικοσύστημα (Huron, 2015).

Μια νέα σχετικά έκφανση των αστικών κοινών αποτελούν και τα Πάρκα Τσέπης (Rocket Parks) που δημιουργούνται ευκαιριακά, ως αποτέλεσμα συλλογικών πρακτικών, σε κενούς και παρηκμασμένους χώρους αστικών συνοικιών, αντανακλώντας τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των κοινοτήτων μέσα στις οποίες αναπτύσσονται. Ωστόσο, λόγω του έντονου ανταγωνισμού των χρήσεων γης σε αστικά περιβάλλοντα, της τάσης ιδιωτικοποίησης των δημόσιων χώρων και την απουσία επαρκούς κρατικής ρύθμισης, τα μικρά αυτά κοινοτικά πάρκα υπόκεινται στις ίδιες εκείνες απειλές, ποσοτικής και ποιοτικής, υποβάθμισης με αυτές των παραδοσιακών κοινών. Κατά συνέπεια, το ερώτημα που τίθεται από τους σύγχρονους ερευνητές είναι: με ποιον τρόπο και υπό ποιες συνθήκες μπορούν αυτά τα αστικά κοινά να καταστούν αποτελεσματικά και βιώσιμα;

1.2 Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να μελετήσει τις συνθήκες, το πλαίσιο και τον τρόπο οργάνωσης ενός συγκεκριμένου αστικού κοινού, του Πάρκου

Τσέπης της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου στη Θεσσαλονίκη εν προκειμένω, με σκοπό να κατανοήσει πως αυτό-οργανώνεται και αυτό-διοικείται για να διαχειριστεί με αποτελεσματικό και βιώσιμο τρόπο τον πόρο ως κοινό αγαθό.

Στο πλαίσιο αυτό, οι στόχοι της παρούσας μελέτης διαρθρώνονται γύρω από τα εξής επιμέρους ζητήματα:

1. την κριτική ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας αναφορικά με τα κοινά (commons), αλλά και την ανάπτυξη του απαραίτητου θεωρητικού πλαισίου για την ανάλυσή τους,
2. την προσπάθεια εισαγωγής στην έννοια των αστικών κοινών και παράλληλα την κατανόηση των Πάρκων Τσέπης ως τέτοιων,
3. την θεσμική ανάλυση και την αξιολόγηση του εγχειρήματος συλλογικής διαχείρισης του κοινού αστικού πόρου του Πάρκου Τσέπης στη Θεσσαλονίκη, με γνώμονα τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες / παραμέτρους που οι θεωρητικοί αναλυτές των κοινών (commons) θεωρούν σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών και βιώσιμων θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων.

Η παρούσα μελέτη θα προσπαθήσει να συνεισφέρει στην εξέλιξη της υπάρχουσας θεωρίας γύρω από τον τρόπο οργάνωσης των κοινών (commons) που καταφέρνουν να διαχειριστούν με επιτυχία τους κοινούς τους πόρους. Προς αυτή την κατεύθυνση, θα επιχειρήσει να μεταφέρει την υπάρχουσα θεωρητική γνώση και εμπειρία, που αναπτύχθηκε κυρίως μέσα από την μελέτη των οικολογικών / περιβαλλοντικών κοινών, σε μια νέα και ελάχιστα διερευνημένη, τόσο διεθνώς όσο και εντός Ελλάδας, κατηγορία κοινών, αυτής των αστικών, στην οποία εντάσσονται και τα Πάρκα Τσέπης.

Ως εκ τούτου, η σημασία της παραπάνω έρευνας έγκειται στην προσπάθεια διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο τα αναξιοποίητα αστικά ακίνητα, οι αστικοί πόροι ή η πόλη ως σύνολο μπορούν να μετατραπούν σε χώρους συνεργατικής δράσης και αλληλεγγύης που οδηγούν σε μια συλλογική παραγωγή των κοινών. Επιπλέον, θα επιχειρήσει να «μεταφράσει» την εμπειρία του εγχειρήματος της περίπτωσης μελέτης σε προτάσεις καλών πρακτικών και πολιτικών (policies), προτείνοντας καινοτόμους τρόπους οργάνωσης και διαχείρισης των κοινών από τις σύγχρονες κοινότητες.

1.3 Μεθοδολογία έρευνας

Η ανάλυση των θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων, όπως στην προκείμενη περίπτωση το αυτό-διαχειριζόμενο Πάρκο Τσέπης της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, απαιτεί μια βαθιά και πολύπλευρη κατανόηση μιας σειράς παραμέτρων που αφορούν: i) τα χαρακτηριστικά του κοινού αστικού, υπό διαχείριση, πόρου, ii) τα χαρακτηριστικά και τους δεσμούς της κοινότητας, iii) το θεσμικό πλαίσιο ανάληψης δράσεων και τις θεσμικές ρυθμίσεις που υιοθετούνται από την ομάδα, καθώς iv) τις συνθήκες του εξωτερικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ο θεσμός λειτουργεί και αναπτύσσεται (Agrawal, 2003 · Agrawal, 2001 · Ostrom, 1990 · Wade, 1987).

Αδιαμφισβήτητα, η παραπάνω ανάλυση — πέρα από το ότι κρίνεται εγγενώς διεπιστημονική — προϋποθέτει, επιπλέον, την υλοποίηση μιας εκτεταμένης ποιοτικής έρευνας και παράλληλα την αξιοποίηση πολλαπλών μεθόδων συλλογής δεδομένων (Poteete et al., 2010). Ως εκ τούτου, η μεθοδολογική στρατηγική που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα βασίστηκε στην τεχνική του τριγωνισμού των δεδομένων (data triangulation) (Berg, 2004 · Denzin, 1978 · Robson, 2007). Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε συνδυαστική αξιοποίηση πολλαπλών τεχνικών συλλογής τεκμηρίων, τα οποία περιλάμβαναν: 1) την συλλογή ψηφιακού και αρχαιακού υλικού, 2) την συμμετοχική παρατήρηση, και 3) την υλοποίηση προσωπικών συνεντεύξεων με τα εμπλεκόμενα μέλη της Πρωτοβουλίας. Οι παραπάνω τεχνικές αναπτύχθηκαν συνδυαστικά, έτσι ώστε να μας βοηθήσουν να ερμηνεύσουμε με σαφήνεια και εγκυρότητα τον τρόπο με τον οποίο οι θεωρητικές αρχές, που απαντώνται στην σύγχρονη βιβλιογραφία, βρίσκουν εφαρμογή στην συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης (Jonsen and Jehn, 2009 · George and Bennett, 2005 · Van Maanen, 1998).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η συλλογή ψηφιακών τεκμηρίων βασίστηκε στη συστηματική παρουσία της «Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου» στο διαδίκτυο. Μέσα από αυτό, αντλήθηκε ένα αρκετά πλούσιο υλικό, το οποίο μεταξύ άλλων περιλάμβανε: α) ψηφιακά τεκμήρια από τον επίσημο διαδικτυακό τόπο της ομάδας, β) τηλεοπτικά αφιερώματα, συνεντεύξεις και μαγνητοσκοπημένο υλικό, γ) διαδικτυακά άρθρα και αναφορές σε ποικίλα ενημερωτικά sites και blogs, καθώς και δ) ψηφιοποιημένες ραδιοφωνικές εκπομπές.

Αντίστοιχα, η πραγματοποίηση των συμμετοχικών παρατηρήσεων περιλάμβανε την φυσική, αυτοπρόσωπη, συμμετοχή σε όσο το δυνατόν περισσότερες συνελεύσεις –

συναντήσεις, εκδηλώσεις, συζητήσεις και εργαστήρια της Πρωτοβουλίας. Η πρακτική αυτή ακολουθήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας (Μάιος – Ιούλιος 2018), συμβάλλοντας στην απόκτηση μιας «συμπυκνωμένης εμπειρίας πεδίου» (Stenhouse, 1982).

Τέλος, μεγάλη βαρύτητα δόθηκε στη χρήση του μεθοδολογικού εργαλείου των «εις βάθος συνεντεύξεων» (Miller and Crabtree, 1999). Για τον σκοπό αυτό, πραγματοποιήθηκαν 6 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Οι συνεντεύξεις με τους συμμετέχοντες πραγματοποιήθηκαν στην Θεσσαλονίκη, διαζώσης, και η χρονική τους διάρκεια κυμαίνονταν από 45 έως 180 λεπτά. Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και το εργαλείο καταγραφής που χρησιμοποιήθηκε ήταν το TASCAM DR-100 PORTABLE DIGITAL RECORDER.

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, τόσο από τις πρωτογενείς, όσο και από τις δευτερογενείς πηγές, αναλύθηκαν και αξιολογήθηκαν με βάση τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες / παραμέτρους που η βιβλιογραφία αναγνωρίζει ως σημαντικές για την ανάπτυξη αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων.

1.4 Επισκόπηση κεφαλαίων

Η παρούσα διπλωματική εργασία οργανώνεται σε πέντε κεφάλαια, τα οποία διαμορφώνονται ως εξής:

Στο παρόν πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο, αρχικά παραθέτουμε το βασικό ερώτημα αναφορικά με τα κοινά (commons), μέσα από μια σύντομη ανασκόπηση της σχετικής συζήτησης γύρω από αυτά. Στην συνέχεια, θέτουμε τον σκοπό, τους στόχους, αλλά και την σκοπιμότητα της παρούσας μελέτης. Έπειτα, παρουσιάζουμε με σύντομο τρόπο την μεθοδολογία έρευνας και τέλος ολοκληρώνουμε την ενότητα με την επισκόπηση των επιμέρους κεφαλαίων.

Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζονται οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις γύρω από τα κοινά και τους τρόπους διαχείρισής τους. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζονται διεξοδικά η έννοια, οι τύποι, τα χαρακτηριστικά καθώς και τα επικρατέστερα, με βάση τη βιβλιογραφία, θεωρητικά μοντέλα ανάλυσης των κοινών, κάνοντας παράλληλα αναφορά στο ζήτημα της υποβάθμισής τους. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την θεσμική

ανάλυση των καθεστώτων συλλογικής διαχείρισης των πόρων, ενώ παράλληλα διερευνώνται οι κυριότερες παράμετροι που οι θεωρητικοί αναλυτές των πόρων θεωρούν σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών και βιώσιμων θεσμών.

Στο Κεφάλαιο 3 εστιάζουμε την μελέτη αυτή στα αστικά κοινά, επικεντρώνοντας περισσότερο το ενδιαφέρον μας στα Πάρκα Τσέπης ως τέτοια. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύονται ο ορισμός, η τυπολογία, τα χαρακτηριστικά, τα πλεονεκτήματα και η συμβολή αυτών στον αστικό ιστό των πόλεων, καθώς και οι παράμετροι που συμβάλουν στην υποβάθμισή τους. Η ενότητα ολοκληρώνεται με δυο επιτυχημένα εγχώρια παραδείγματα κοινοτικών Πάρκων Τσέπης.

Στο Κεφάλαιο 4, μελετάται η περίπτωση του Πάρκου Τσέπης της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου ως ένα παράδειγμα αστικού κοινού. Σε πρώτο επίπεδο, διερευνάται η ιστορία της Πρωτοβουλίας, η τρέχουσα δομή της και γενικότερα ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται διεξοδικά το εγχείρημα του Πάρκου Τσέπης, καθώς και τα αποτελέσματα του συμμετοχικού σχεδιασμού μέσα από τον οποίο αυτό προέκυψε. Ακολουθεί η θεσμική ανάλυση του εγχειρήματος της περίπτωσης μελέτης και η έρευνα ολοκληρώνεται με την αξιολόγηση και την κωδικοποίηση των αποτελεσμάτων αυτής, με γνώμονα τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες που η βιβλιογραφία θεωρεί σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων.

Τέλος, στο Κεφάλαιο 5, ολοκληρώνουμε την παρούσα διπλωματική εργασία με την παρουσίαση των συμπερασμάτων που εξήχθησαν από την έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΚΟΙΝΑ, ΚΟΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΛΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΟΥΣ

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται — μέσα από μια σύντομη ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας — μια εισαγωγή στις βασικές έννοιες αναφορικά με τα κοινά (commons). Πιο συγκεκριμένα, αρχικά εξετάζονται η έννοια, οι επιμέρους μορφές και τα χαρακτηριστικά των κοινών πόρων. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι βασικές θεωρητικές και αναλυτικές προσεγγίσεις στη διαχείριση των κοινών πόρων με σκοπό την αποφυγή της «τραγωδίας των κοινών». Στο πλαίσιο αυτό, το κεφάλαιο εστιάζει στο ζήτημα της συλλογικής (από-τα-κάτω) διαχείρισης των κοινών πόρων, καταλήγοντας στον προσδιορισμό των κατάλληλων χαρακτηριστικών που θα πρέπει να ενσωματώνει ένα τέτοιο καθεστώς συλλογικής διαχείρισης, προκειμένου να καταστεί αποτελεσματικό και βιώσιμο.

2.2 Εννοιολογικές προσεγγίσεις γύρω από τα κοινά (commons)

Η έννοια και το περιεχόμενο των κοινών (commons) δεν είναι καινούργια. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, τα κοινά έχουν εισαχθεί και πάλι δυναμικά στην σύγχρονη συζήτηση για την εξεύρεση εναλλακτικών τρόπων κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης, γεγονός που τα καθιστά ιδιαίτερα δημοφιλή στους κύκλους των σύγχρονων θεσμικών αναλυτών.

Το αυξημένο αυτό ενδιαφέρον, έχει οδηγήσει σε μια εξαιρετικά πλούσια βιβλιογραφία όπου ο όρος εμφανίζεται σε ποικίλα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά πλαίσια, αντανακλώντας τις διαφορετικές προσεγγίσεις και αντιλήψεις γύρω από αυτά. Στη

συνέχεια, αναπτύσσονται οι σημαντικότερες εξ αυτών, δίνοντας ωστόσο έμφαση στα κοινά ως συστήματα συλλογικής διαχείρισης.

2.2.1 Η έννοια των κοινών

Η έννοια των κοινών (*commons*) προσδιορίζεται μέσα από ένα ευρύ φάσμα βιβλιογραφικών αναφορών. Οι περισσότερες από αυτές παρουσιάζουν τα κοινά ως μια δομή, που συνίσταται από τρία βασικά συστατικά μέρη: i) τους κοινούς πόρους (*common resources*), ii) τους θεσμούς ή τις σχέσεις που δημιουργούν κοινά (*commoning practices*), και iii) τις κοινότητες (*communities*), που αποτελούνται από τα επιμέρους συλλογικά υποκείμενα, τα οποία συμμετέχουν στην διαδικασία συμπαράγωγής και συνδιαχείρισης των κοινών, και οι οποίοι αναφέρονται ως «κοινωνοί» ή ως παραγωγοί των κοινών ή, κατά άλλους, ως οικειοποιητές (*commoners*) (Kip, et al., 2015).

Όπως διατυπώνουν οι Exner και Kratzwald (2012, στο Kip, et al., 2015: 13):

«Τα κοινά [...] πάντα αποτελούνται από τρία στοιχεία, από έναν πόρο (που μπορεί να είναι υλικός ή μη υλικός), από ανθρώπους που χρησιμοποιούν τον πόρο (και αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως οικειοποιητές) και από τη διαδικασία διαπραγμάτευσης πάνω στο πως θα διαχειριστούν τον πόρο, δηλαδή τους κανόνες οικειοποίησης».

Η παραπάνω προσέγγιση συμφωνεί και με την διατύπωση των Helfrich και Haas (2009) οι οποίοι μελετώντας περιπτώσεις περιβαλλοντικών κυρίως κοινών, περιγράφουν αυτά ως θεσμούς —ή πρότυπα— που αναπτύσσονται συλλογικά και ρυθμίζουν τη σχέση μεταξύ ενός αγαθού ή πόρου και μιας ομάδας ανθρώπων.

Με παρόμοιο τρόπο, ο Caffentzis (2012: 26) αναλύει τα κοινά ως εξής:

«Τα κοινά απαιτούν τουλάχιστον τρία στοιχεία για την συγκρότησή τους: i) ένα σύστημα πόρου κοινής δεξαμενής (*common pool resource*)¹, δηλαδή έναν πόρο που συνδυάζει την «δύσκολη αποκλειστικότητα» και την «υψηλή

¹ Ο όρος «πόρος κοινής δεξαμενής» (*common-pool resource*), όπως θα αναλύσουμε και στη συνέχεια, εισήχθη αρχικά από την Elinor Ostrom και υιοθετήθηκε έπειτα από αρκετούς μελετητές των κοινών πόρων, με σκοπό να περιγράψει συστήματα πόρων —φυσικών ή τεχνητών— που είναι αρκετά μεγάλα, ώστε να είναι δαπανηρός (αλλά όχι αδύνατος) ο αποκλεισμός ατόμων που πιθανόν να αποκόμιζαν οφέλη από τη χρήση τους (Ostrom, 1990).

αφαιρεσιμότητα»², ii) ένα σύνολο ανθρώπων που επιθυμούν διαρκή, μακροχρόνια πρόσβαση στους πόρους (οι λεγόμενοι οικειοποιητές), και iii) διαδικασίες που οδηγούν σε ένα σύνολο κανόνων που οι οικειοποιητές χρησιμοποιούν για τη διαχείριση του πόρου».

Αντίστοιχα, ο Bollier (2016: 222) συνηγορεί προς την οπτική των κοινών ως θεσμών διαχείρισης των πόρων, προσεγγίζοντας τα κοινά ως ένα «ευέλικτο και μεστό νοήματος σύστημα διακυβέρνησης και διαχείρισης των πόρων», συνηγορώντας με τον τρόπο αυτό προς το παραπάνω αναλυτικό τρίπτυχο των κοινών (πόροι-κανόνες-κοινότητες). Ως προς αυτό, παραθέτει (Bollier, 2016: 174):

«Ένα κοινό μπορεί να προκύψει οποτεδήποτε μια ομάδα ανθρώπων αποφασίσει ότι επιθυμεί να διαχειριστεί έναν πόρο με τρόπο συλλογικό, με ιδιαίτερη φροντίδα για την δίκαιη πρόσβαση, χρήση και μακρόπνοη διακυβέρνησή του» (έμφαση της συγγραφέως).

Από την άλλη πλευρά, ο πολιτικός επιστήμονας – οικονομολόγος Massimo De Angelis, διατυπώνει μια προσέγγιση των κοινών που εστιάζει περισσότερο στις κοινωνικές πρακτικές συγκρότησής τους (De Angelis and Stavrides, 2010: 28). Σύμφωνα με την οπτική του, «τα κοινά δεν είναι απλώς πόροι τους οποίους μοιραζόμαστε», αλλά όπως συμπληρώνει, «για να αντιληφθούμε τα κοινά πρέπει να συμπεριλάβουμε τρία πράγματα την ίδια στιγμή». Πρώτον, κάποιου είδους κοινούς πόρους (κοινές δεξαμενές ή κοινές πηγές ή κοινά αποθέματα) οι οποίοι γίνονται αντιληπτοί «ως μη εμπορευματοποιημένα μέσα για την εκπλήρωση των αναγκών των ανθρώπων». Δεύτερον, τα κοινά «οπωσδήποτε δημιουργούνται και διατηρούνται από κοινότητες» που μοιράζονται «τους κοινούς πόρους και καθορίζουν οι ίδιοι για τους εαυτούς τους τους κανόνες, σύμφωνα με τους οποίους παρέχεται πρόσβαση και χρήση» (De Angelis and Stavrides, 2010: 28). Και τρίτο, και πιο σημαντικό συστατικό των κοινών, είναι η κοινωνική διαδικασία «του μοιράσματος», που αποδίδεται με το αγγλικό ρήμα «*to common*» και η οποία περιγράφει, σύμφωνα με τον συγγραφέα, τον κοινωνικό μηχανισμό που δημιουργεί και αναπαράγει το κοινά (De Angelis and Stavrides, 2010:

² Όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω, η έννοια της «αποκλειστικότητας» (excludability) αναφέρεται στη ικανότητα να αποκλειστούν ή να περιοριστούν οι δυνητικοί χρήστες του πόρου, ενώ αντίστοιχα ο όρος της «αφαιρεσιμότητας» (subtractibility) αναφέρεται στο εάν η χρήση του πόρου από ένα άτομο μειώνει ή όχι την διαθεσιμότητά του για άλλους χρήστες (Feeny et al., 1990 · Theesfeld, 2001, στο Νασιώκα, 2012).

28), δίνοντας με τον τρόπο αυτό έμφαση στις κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούν κοινά.

Ενδιαφέρουσα, είναι και η προσέγγιση του Harvey (2012), ο οποίος θεωρεί ότι τα κοινά δεν αποτελούν μια μονοδιάστατη έννοια, που ερμηνεύεται μονάχα μέσα από το πρίσμα των υλικών πόρων ή των κοινωνικών πρακτικών, αντίστοιχα. Αλλά, συνιστούν μια ασταθή και εύπλαστη κοινωνική σχέση ανάμεσα σε μια συγκεκριμένη, αυτοπροσδιοριζόμενη κοινωνική ομάδα, και σε εκείνες τις πτυχές του υπάρχοντος ή του υπό διαμόρφωση κοινωνικού και/ή φυσικού περιβάλλοντος που θεωρείται κρίσιμο για τον βιοπορισμό και την ευζωία της. Επομένως, συμπληρώνει, υπάρχει μια κοινωνική πρακτική για να την ανάδειξη των κοινών (*commoning*) (Harvey, 2012).

Ως εκ τούτου, τα κοινά συνιστούν αγαθά, τρόπους οργάνωσης και αξίες που δημιουργούν μια τρίτη πραγματικότητα που ευθυγραμμίζεται ή εναντιώνεται πλήρως με εκείνες του κρατικού ή ιδιωτικού κεφαλαίου (Λιερός, 2016).

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με την οικονομική επιστήμη και την ερμηνευτική προσέγγιση της Elinor Ostrom (1990) και των συνεργατών της, τα κοινά γίνονται αντιληπτά και μελετώνται ως «τεχνικά» συστήματα ή δομές βιώσιμης διαχείρισης των κοινών πόρων (Καρίτζης, 2016). Με τον τρόπο αυτό, η έννοια των κοινών εστιάζει στις θεσμικές ρυθμίσεις ή στους άτυπους κανόνες που θα πρέπει να υιοθετούνται από τις τοπικές κοινότητες με σκοπό την ορθολογική διαχείριση των «κοινόκτητων πόρων» (*shared resources*) ή «πόρων συλλογικής ιδιοκτησίας» (*common-property resource*) ή «πόρων κοινής δεξαμενής» (*common-pool resource*), όπως συχνά απαντώνται στη βιβλιογραφία (Ostrom, 1990 · Ostrom and Hess, 2001 · Ostrom, E., et al., 1999). Κάθε αναφορά στους παραπάνω όρους είναι ισότιμη με αγαθά και πόρους που αποτελούν αντικείμενο συλλογικής ιδιοκτησίας και συλλογικής παραγωγής (Κιουπκιολής, 2015).

2.2.2 Τύποι και χαρακτηριστικά των κοινών πόρων

Οι κοινοί πόροι αποτελούν την «συλλογική μας κληρονομιά» και υπό την οπτική αυτή μελετώνται παραδοσιακά εδώ και δεκαετίες από τους μελετητές (Helfrich και Haas, 2009: 6). Μέσα σε αυτούς συγκαταλέγεται ένα ευρύ φάσμα συστημάτων, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τα λεγόμενα φυσικά ή παγκόσμιας κληρονομιάς κοινά (ατμόσφαιρα, θάλασσες, ποτάμια, λίμνες, επιφανειακά και υπόγεια υδατικά αποθέματα,

δάση, ορυκτοί πόροι κ.ά.), τα δημόσια κοινά (υποδομές, δίκτυα μεταφορών, υγεία, εκπαίδευση, δίκτυα κοινής ωφέλειας κ.α.), τα περιβαλλοντικά κοινά (φυσικά αποθέματα, ενεργειακοί πόροι), ενώ τα τελευταία χρόνια έχουν εισέλθει στη σφαίρα των κοινών νέες μορφές, μη συμβατικών πόρων —υλικών ή άυλων— όπως τα πολιτισμικά κοινά (γλώσσες, επιστήμες, τέχνες), τα γενετικά κοινά (γονίδια), τα ψηφιακά κοινά (διαδίκτυο, ανοικτό και ελεύθερο λογισμικό) κ.ά. (Τσαβδάρου, 2012).

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια, αρκετοί μελετητές (όπως οι Arvanitidis and Nasioka, 2017 · Burton, 2000 · Chatterton, 2010 · Harvey, 2012 · Hess, 2008 · Hodgkinson, 2012 · Poklembonáí et al., 2012) έχουν εισάγει στη συζήτηση τα λεγόμενα «αστικά κοινά» (urban commons). Αυτά συνήθως αφορούν πτυχές της αστικής σφαίρας και μπορούν να βρουν εφαρμογή στους πράσινους αστικούς χώρους (πλατείες, πάρκα, περιαστικά δάση), στα αστικά δίκτυα υποδομών (δρόμοι, πεζοδρόμια, δίκτυα μεταφορών), καθώς και σε ένα πλήθος από υποβαθμισμένες υποδομές και εγκαταλελειμμένες ή ανεκμετάλλευτες εκτάσεις του αστικού τοπίου (κενά οικόπεδα, εγκαταλελειμμένες υποδομές), που συχνά αναφέρονται στην βιβλιογραφία ως αστικά «κενά»³ (Μωραϊτης, 2006).

Προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα τα προβλήματα οργάνωσης και διοίκησης των κοινών πόρων, είναι σημαντική η διάκριση των εννοιών που σχετίζονται με τον ίδιο τον πόρο —ως απόθεμα— από αυτές που αφορούν το πλαίσιο και τις διαδικασίες οικειοποίησης και διαχείρισής του, δηλαδή τη διαμόρφωση και κατανομή των σχετικών περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights) στον πόρο (Αρβανιτίδης, 2017 · Helfrich and Haas, 2009 · Ostrom et al., 1999 · Wade, 1987). Ως εκ τούτου, στην συνέχεια σκιαγραφούμε τα βασικά χαρακτηριστικά των κοινών πόρων και διακρίνουμε τα καθεστώτα διαχείρισης (ή κατανομής περιουσιακών δικαιωμάτων) στα οποία μπορεί να υπόκειται ένας πόρος.

Όπως είναι ήδη γνωστό, στην οικονομική θεωρία τα αγαθά ή οι πόροι ταξινομούνται με βάση τις ιδιότητες της «αποκλειστικότητας» (excludability) και της «αφαιρεσιμότητας» (subtractibility) (Feeny et al., 1990). Η «αποκλειστικότητα» αναφέρεται στην ικανότητα να αποκλεισθούν ή να περιοριστούν οι δυνητικοί χρήστες από την κατανάλωση του

³ Ως αστικά «κενά» χαρακτηρίζονται οι ασαφείς ή οι ασχεδιάστες περιοχές της πόλης, οι οποίες είτε δεν απέκτησαν ποτέ σχήμα ή περιεχόμενο είτε απώλεσαν τον παλιότερο σχηματισμό τους ή το ρόλο που κατείχαν στο παρελθόν (Μωραϊτης, 2006).

πόρου του (Theesfeld, 2001). Αυτή, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ιδιοκτησιακό καθεστώς των πόρων (δηλαδή την κατανομή των σχετικών περιουσιακών δικαιωμάτων), που προσδιορίζει ποιος επιτρέπεται να έχει πρόσβαση και ποιος αποκλείεται από την χρήση και την οικειοποίησή του (Theesfeld, 2001). Αντίστοιχα, η «αφαιρεσιμότητα» αναφέρεται στο εάν η οικειοποίηση του πόρου από ένα άτομο μειώνει ή όχι την διαθεσιμότητά του για άλλους χρήστες, δηλαδή αν είναι ή όχι ανταγωνιστικά στην κατανάλωση (rivalry) (Feeny et al., 1990). Με βάση την παραπάνω ταξινόμηση, διακρίνουμε τους εξής τέσσερεις τύπους πόρων ή αγαθών, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 2.1): 1) τα δημόσια αγαθά, 2) τα ιδιωτικά αγαθά, 3) τους κοινούς πόρους, και 4) τους πόρους που ανήκουν στα φυσικά μονοπώλια (Bromley, 1990).

Πίνακας 2.1 Συμβατική ταξινόμηση των αγαθών με βάση την μικρο-οικονομική θεωρία.

		<i>Ανταγωνιστικά στην κατανάλωση</i>		<i>Μη ανταγωνιστικά στην κατανάλωση</i>	
		<i>Υψηλή</i>	<i>Χαμηλή</i>	<i>Υψηλή</i>	<i>Χαμηλή</i>
<i>Δυσκολία αποκλεισμού των δυνητικών δικαιούχων</i>	<i>Υψηλή</i>	Κοινοί πόροι	Δημόσια αγαθά		
	<i>Χαμηλή</i>	Ιδιωτικά αγαθά	Φυσικά μονοπώλια		

Πηγή: Euler (2018: 11) · Ostrom (2010: 5).

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, οι κοινοί πόροι αποτελούν συστήματα πόρων ή αγαθών (φυσικά ή τεχνητά), τα οποία διέπονται από τα εξής αλληλένδετα χαρακτηριστικά (Euler, 2018 · McGinnis and Ostrom, 1996 · Ostrom, 1990 · Ostrom et al., 1999 · Steins and Edwards, 1999):

- i) μπορούν και χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα από πολλούς χρήστες ή/και ομάδες πολλαπλών χρηστών, γεγονός που τα καθιστά μη διαιρετά (δηλαδή, πολλά άτομα έχουν τη δυνατότητα της από κοινού οικειοποίησης του πόρου),

- ii) είναι ανταγωνιστικά στην κατανάλωση, που σημαίνει ότι η οικειοποίηση και χρήση μειώνει τη διαθεσιμότητα των οφελών που προέρχονται από τον πόρο για τους υπόλοιπους χρήστες, και
- iii) είναι ιδιαίτερα δύσκολο (ή ιδιαίτερα δαπανηρό) να επιτευχθεί ο αποκλεισμός των χρηστών (αδυναμία αποκλεισμού) είτε με φυσικά, είτε με θεσμικά μέσα.

Κατά συνέπεια οι κοινοί πόροι αποτελούν μια κατηγορία αγαθών (πόρων) για τους οποίους ο αποκλεισμός είναι δύσκολος και η από κοινού χρήση συνεπάγεται τη μείωση του παραγόμενου οφέλους για τους άλλους χρήστες (Feeny et al., 1990).

Πίνακας 2.2 Καθεστώτα περιουσιακών δικαιωμάτων των κοινών πόρων.

<i>Καθεστώς</i>	<i>Χαρακτηριστικά</i>
<i>Δημόσιας Ιδιοκτησίας</i>	Περιουσιακά δικαιώματα λήψης αποφάσεων σχετικά με την πρόσβαση στον πόρο και το επίπεδο και τη φύση της εκμετάλλευσής του, κατέχονται αποκλειστικά από το κράτος.
<i>Ιδιωτικής Ιδιοκτησίας</i>	Περιουσιακά δικαιώματα χρήσης, μεταβολής, εκμετάλλευσης και αποκλεισμού άλλων από την οικειοποίηση του πόρου, κατέχονται αποκλειστικά από ιδιώτες (ή νομικά πρόσωπα).
<i>Κοινής Ιδιοκτησίας</i>	Περιουσιακά δικαιώματα χρήσης, μεταβολής, εκμετάλλευσης και αποκλεισμού άλλων από την οικειοποίηση του πόρου, ρυθμίζονται τοπικά και κατέχονται από μια αναγνωρίσιμη κοινότητα αλληλεξαρτώμενων χρηστών.
<i>Ανοιχτής ή Ελεύθερης Πρόσβασης</i>	Απουσία σαφώς καθορισμένων περιουσιακών δικαιωμάτων (μερική ή πλήρης).

Πηγές: Feeny et al. (1990: 4-5) · Ostrom et al. (1999: 279).

Αντίστοιχα, προκειμένου να διευκολυνθεί η περαιτέρω ανάλυση, μπορούμε να ταξινομήσουμε τους πόρους ανάλογα με το καθεστώς των περιουσιακών δικαιωμάτων κάτω από τα οποία πραγματοποιείται η διαχείριση τους. Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε τους εξής τέσσερεις τύπους πόρων: 1) τους πόρους δημόσιας (κρατικής) ιδιοκτησίας, όπου τα περιουσιακά δικαιώματα στον πόρο ανήκουν στο κράτος, 2) τους

πόρους ιδιωτικής ιδιοκτησίας, όπου τα περιουσιακά δικαιώματα στον πόρο αποδίδονται σε πρόσωπα (φυσικά ή νομικά) 3) τους πόρους κοινής ιδιοκτησίας (*res communis*), όπου τα περιουσιακά δικαιώματα στον πόρο αποδίδονται από κοινού σε μια κοινότητα χρηστών και 4) τους πόρους ανοικτής πρόσβασης (non-property or open access) όπου τα περιουσιακά δικαιώματα σαφώς διαμορφωμένα ή κατανεμημένα δεν υπάρχουν (Bromley, 1990) (Πίνακας 2.2).

Αυτό σημαίνει ότι το ίδιο είδος πόρου, μπορεί να υπόκειται σε, ή να αξιοποιείται κάτω από, διαφορετικά καθεστάτα διακυβέρνησης ή, αλλιώς, κατανομής περιουσιακών δικαιωμάτων (Αρβανιτίδης, 2017 · Wade, 1987). Παρόλα αυτά, αν και το καθεστώς περιουσιακών δικαιωμάτων με βάση το οποίο πραγματοποιείται η διαχείριση του εκάστοτε πόρου αποτελεί σημαντική πληροφορία για την αξιολόγησή του, η πληροφορία αυτή δεν επαρκεί για την εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων σχετικά με την αποτελεσματικότητα της διαχείρισής του (Feeny et al., 1990). Κατά συνέπεια, η περαιτέρω κατανόηση εννοιών που σχετίζονται με τα περιουσιακά δικαιώματα και με το κανονιστικό πλαίσιο θέσμησης και εφαρμογής τους, κρίνεται ουσιαστικής σημασίας για την ανάλυση των διλημάτων διαχείρισης των κοινών πόρων. Ο σαφής καθορισμός αξιόπιστων (credible) περιουσιακών δικαιωμάτων σε σχέση με συγκεκριμένους πόρους έχει συχνά προταθεί ως λύση των προβλημάτων τους (Arvanitidis et al., 2015 · Βλάχου, 2001).

Έτσι, όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, τα περιουσιακά δικαιώματα προκύπτουν στη βάση ευρύτερων θεσμικών δομών (κανόνων, προνομίων και υποχρεώσεων) που καθορίζουν τις ενέργειες που μπορούν να πραγματοποιήσουν τα άτομα, σε σχέση με άλλα άτομα (John, 1968), διαμορφώνοντας το πλαίσιο για την ανάληψη συγκεκριμένων δράσεων (ενεργειών) σε συγκεκριμένους τομείς (Hess and Ostrom, 2001). Όσον αφορά τους κοινούς πόρους, οι Schlager και Ostrom (1992, όπως αναφέρεται στο Hess and Ostrom, 2001) προσδιορίζουν πέντε βασικούς τύπους (δέσμες) περιουσιακών δικαιωμάτων, που σχετίζονται με την πρόσβαση, τη χρήση (κάρπωση), την διαχείριση, τον αποκλεισμό και την μεταβίβασή τους, και οι οποίοι εφαρμόζονται σε διαφορετικούς ανά περίπτωση συνδυασμούς (Πίνακας 2.3).

Πίνακας 2.3 Τύποι περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights) των κοινών πόρων.

<i>Τύποι Δικαιωμάτων</i>	<i>Αξιώσεις</i>
<i>Πρόσβαση:</i>	Το δικαίωμα εισόδου σε χωρικά καθορισμένη φυσική ιδιοκτησία.
<i>Χρήση: (οικειοποίηση)</i>	Το δικαίωμα άντλησης μονάδων πόρου από ένα σύστημα πόρου.
<i>Διαχείριση: (Σχεδιασμός, εκτέλεση και εφαρμογή)</i>	Το δικαίωμα θέσπισης εσωτερικών κανόνων διαχείρισης και το δικαίωμα τροποποίησης του συστήματος πόρου με σκοπό τη βελτιστοποίησή του.
<i>Αποκλεισμός:</i>	Το δικαίωμα καθορισμού των δικαιωμάτων πρόσβασης και χρήσης από άλλους χρήστες, καθώς και του τρόπου μεταβίβασης των δικαιωμάτων αυτών.
<i>Μεταβίβαση: (alienation)</i>	Το δικαίωμα πώλησης ή εκμίσθωσης των δικαιωμάτων διαχείρισης ή/ και αποκλεισμού.

Πηγή: Schlager and Ostrom (2012: 250-251) · Hess and Ostrom (2001: 59).

Σύμφωνα, μάλιστα, με τους μελετητές των κοινών, η διερεύνηση του ποιες από τις πέντε παραπάνω κατηγορίες περιουσιακών δικαιωμάτων ασκούνται ανά περίπτωση είναι σημαντική για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων που μπορεί να προκύπτουν (Hess and Ostrom, 2001).

2.3 Μοντέλα ανάλυσης των κοινών πόρων

Στην προηγούμενη ενότητα αναφερθήκαμε στην ταξινόμηση των δομών διαχείρισης ή, αλλιώς, διακυβέρνησης, των κοινών πόρων ανάλογα με τη διαμόρφωση και την κατανομή των σχετικών περιουσιακών δικαιωμάτων. Σύμφωνα με την κατάταξη αυτή, οι κοινοί πόροι μπορεί να υπόκεινται σε καθεστώς δημόσιας, ιδιωτικής, κοινής (συλλογικής) διαχείρισης ή να είναι ανοιχτής πρόσβασης, δηλαδή να μην έχουν κατανεμηθεί στους ενδιαφερόμενους σαφώς προσδιορισμένα περιουσιακά δικαιώματα (Feeny et al., 1990). Αν και η διαχείριση των πόρων υπό το καθεστώς δημόσιας ή

ιδιωτικής ρύθμισης αντιμετωπίζεται συνήθως με σχετική καλοπιστία, δεν θα λέγαμε ότι συμβαίνει το ίδιο και για τις περιπτώσεις συλλογικής διαχείρισης των πόρων. Μεγάλο μέρος της εν λόγω δυσπιστίας πηγάζει από προβληματισμούς σχετικά με την ικανότητα και βούληση των ατόμων να δεσμευτούν σε συμφωνίες τήρησης κανόνων οικειοποίησης των κοινών πόρων —χωρίς τη διαμεσολάβηση εξωτερικών θεσμών που θα επιβάλλουν την εκτέλεση της συμφωνίας— (Wade, 1987). Το γεγονός αυτό, ενισχύεται από την πεποίθηση ότι τα άτομα λειτουργούν κατά βάση «ορθολογικά», επιδιώκοντας δηλαδή την μεγιστοποίηση τους ατομικού τους οφέλους (Ostrom, 1990).

Προς αυτήν την κατεύθυνση συνέτειναν και οι τρεις βασικές προσεγγίσεις ανάλυσης ζητημάτων συλλογικής δράσης (collective action)⁴ —όπως περιγράφονται συνοπτικά στη συνέχεια— οι οποίοι προσπαθώντας να ερμηνεύσουν τα προβλήματα που σχετίζονται με την αποδοτική και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών, κυρίως, πόρων που χρησιμοποιούνται από κοινού από πολλά άτομα, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι όσοι χρησιμοποιούν κοινούς πόρους δεν είναι σε θέση να συνεργαστούν με τρόπο τέτοιο, ώστε να επιτύχουν συλλογικά οφέλη (Wade, 1987). Ως εκ τούτου, οι θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις (μοντέλα) θεμελιώναν τις προτεινόμενες λύσεις υπέρ του κράτους ή υπέρ των μηχανισμών της αγοράς (Ostrom, 1990 · Wade, 1987). Τα τρία, αυτά, δημοφιλή μοντέλα της θεωρίας συλλογικής δράσης: i) η «τραγωδία των κοινών πόρων» (Hardin, 1968), που αφορά την υπερχρησιμοποίηση των κοινών πόρων, στους οποίους δεν έχουν κατανεμηθεί σαφή περιουσιακά δικαιώματα, ii) το «παιχνίδι του διλήμματος του φυλακισμένου» (Dawes, 1973 · Dawes 1975), που αφορά την καιροσκοπική συμπεριφορά προδοσίας που αναπτύσσεται νομοτελειακά από τους χρήστες των κοινών πόρων, και iii) η «λογική της συλλογικής δράσης» (Olson, 1965), που υποστηρίζει ότι τα «ορθολογικά» άτομα που ενεργούν προς το ατομικός τους συμφέρον, δεν θα ενεργήσουν προς την επίτευξη κοινών ή συλλογικών συμφερόντων (Ostrom, 1990), αναπτύσσονται περιληπτικά με κριτικό τρόπο, ακολούθως.

⁴ Η συλλογική δράση είναι η δράση από κοινού, μεταξύ μιας ομάδας ατόμων, που στοχεύει στην επίτευξη ενός κοινού στόχου ή στην ικανοποίηση του κοινού συμφέροντος, αποτέλεσμα που δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσα από μεμονωμένες, ατομικές δράσεις. Σύμφωνα με το παραπάνω, η συλλογική δράση μπορεί να είναι «η διαμόρφωση κανόνων πρόσβασης και χρήσης σε έναν κοινό πόρο και η τήρηση αυτού του κανόνα» και το συλλογικό αγαθό μπορεί να είναι η κατάσταση της βιώσιμης εκμετάλλευσης που προκύπτει (Wade, 1987).

2.3.1 Η τραγωδία των κοινών πόρων

Ο όρος *Τραγωδία των Κοινών* εισήχθη για πρώτη φορά από τον οικολόγο ερευνητή Garrett Hardin (1968) σε ένα σημαίνον και παράλληλα αμφιλεγόμενο δοκίμιο που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Science* (Ostrom, 2008) με τίτλο «Η τραγωδία των κοινών» (The Tragedy of the Commons). Ο Hardin μελετώντας μια σειρά από περιβαλλοντικά, κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα υποστήριξε ότι στους αποκαλούμενους κοινούς πόρους όταν υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση (open access) και έλλειψη περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights), τότε οι χρήστες τείνουν να συμπεριφέρονται «εγωϊστικά», με αποτέλεσμα να υπερκαταναλώνουν τους πόρους αυτούς (free-riding)⁵, οδηγώντας τους σε καθεστώς υποβάθμισης και τελικά ολοκληρωτικής καταστροφής (Τσαβδάρου, 2016).

Μέσα από μια έμμεση αναφορά στο αποκαλούμενο *Κοινό της Βοστώνης*⁶, ο Hardin (1968) παρουσιάζει με παραστατικό τρόπο το επιχείρημά του σχετικά με την «τραγωδία των κοινών», καλώντας τον αναγνώστη να οραματιστεί έναν βοσκότοπο «ανοιχτό σε όλους» (Ostrom, 2008). Έπειτα εξετάζει τη δομή αυτής της κατάστασης από την οπτική γωνία ενός «ορθολογικού» βοσκού (με την οικονομική έννοια του όρου), ο οποίος διακατέχεται από βραχυπρόθεσμα κίνητρα που έχουν ως στόχο την μεγιστοποίηση του προσωπικού του κέρδους. Κάθε βοσκός συνεχίζει να προσθέτει ολοένα και περισσότερα ζώα για βόσκηση, παρότι κατανοεί ότι αυτά υπερβαίνουν την φέρουσα ικανότητα του βοσκότοπου, καθώς απολαμβάνει ένα άμεσο όφελος από τα δικά του ζώα, ενώ υφίσταται ένα μακροπρόθεσμο-καθυστερημένο κόστος από την υποβάθμιση της κοινόχρηστης γης (Ostrom, 2008).

Ο Hardin (1968: 1224) καταλήγει στο συμπέρασμα:

⁵ Οι free-riders λειτουργούν με γνώμονα το ατομικό τους συμφέρον, κάνοντας αλόγιστη χρήση του πόρου, αντλώντας όσες μονάδες πόρου επιθυμούν, με αποτέλεσμα να μειώνεται η διαθεσιμότητα του πόρου για άλλους χρήστες και ταυτόχρονα να υποβαθμίζεται η ποιότητά του (Ostrom, 1990).

⁶ Boston Common: Κεντρικό δημόσιο πάρκο στη Βοστώνη της Μασαχουσέτης. Έχει χαρακτηριστεί το παλαιότερο αστικό πάρκο των ΗΠΑ, καθώς χρονολογείται από το 1634. Τον 17ο αιώνα αποτελούσε βοσκοτόπι αγελάδων σε κοινή χρήση από πολλές οικογένειες. Η κοινή διαχείριση δεν κράτησε πολλά χρόνια, διότι οι πιο εύπορες οικογένειες αγόραζαν ολοένα και περισσότερες αγελάδες, ώσπου η υπερβόσκηση κατέστρεψε το βοσκοτόπι. Οι συμβατικοί οικονομολόγοι το χρησιμοποιούν συχνά ως παράδειγμα στο πλαίσιο της *Τραγωδίας των Κοινών*. Σήμερα, είναι πάρκο πολλαπλών χρήσεων προσβάσιμο από όλους (Loewen, 2010).

«Εκεί έγκειται η τραγωδία. Κάθε άνθρωπος είναι εγκλωβισμένος σε ένα σύστημα που τον αναγκάζει να μεγαλώνει το κοπάδι του χωρίς περιορισμούς – σε ένα κόσμο που είναι περιορισμένος. Η καταστροφή είναι το αποτέλεσμα, όταν κάθε άνθρωπος ακολουθεί το συμφέρον του, σε μια κοινωνία που πιστεύει στην ελευθερία των κοινών. Η ελευθερία των κοινών φέρνει την καταστροφή σε όλους».

Με την παραπάνω μεταφορά του, ο Hardin θέλησε να υπογραμμίσει το παράδοξο που προκύπτει όταν, από ατομικά «ορθολογικές» επιλογές, τελικά οδηγούμαστε σε συλλογικά ανορθολογικά αποτελέσματα (Feeny et al., 1990), υποστηρίζοντας παράλληλα ότι για να αποφευχθεί η παραπάνω «τραγωδία», θα έπρεπε τα κοινά να ιδιωτικοποιηθούν ή να διατηρηθούν ως δημόσια περιουσία, στην οποία θα έπρεπε να ρυθμιστούν δικαιώματα πρόσβασης και χρήσης (Hardin, 1968 · Feeny et al., 1990). Σύμφωνα με τον ισχυρισμό του, αν δεν ενεργήσουμε με έναν από αυτούς τους δύο παραπάνω τρόπους, τότε «συντείνουμε στην καταστροφή των κοινών» (Hardin, 1968: 1245).

Ωστόσο, οι πόροι στους οποίους αναφέρεται ο Hardin στο άρθρο του δεν ανήκουν ακριβώς στη σφαίρα των κοινών (Bollier, 2016). Τα κοινά (ως καθεστώς διακυβέρνησης) έχουν όρια, κανόνες, κοινωνικές νόρμες και κυρώσεις που επιβάλλονται για την υπερβολική χρήση τους από διακριτές κοινότητες χρηστών (Bollier, 2016). Αντίθετα, αυτό που περιγράφει ο Hardin είναι μια *κενή γη* χωρίς περιουσιακά δικαιώματα, χωρίς ιδιοκτήτη, μια *terrae nullius* (no man's land) την οποία μπορεί ο οποιοσδήποτε να οικειοποιηθεί (Bollier, 2016: 44).

Ο Hardin λανθασμένα υπέθεσε ότι οι περισσότεροι κοινοί πόροι είναι πόροι ανοιχτής πρόσβασης. Σύμφωνα με την επιχειρηματολογία του, πρόκειται για ελεύθερους πόρους στους οποίους δεν έχουν αποδοθεί ατομικά, συλλογικά ή κρατικά δικαιώματα και οι οποίοι είναι ευάλωτοι στην υπερεκμετάλλευση (Τσαβδάρου, 2016). Αυτοί είναι γνωστοί στην πιο τεχνική βιβλιογραφία ως *Πόροι Ανοικτής ή Ελεύθερης Πρόσβασης* (Open Access Resource).

Ο Crowe (1969: 1103) αναλύοντας την μελέτη του Hardin γράφει:

«Η τραγωδία των κοινών στην οποία αναφέρεται ο Hardin ήταν μια τραγωδία υπερβόσκησης και ελλιπούς φροντίδας που είχε ως αποτέλεσμα την ερημοποίηση

και την υποβάθμιση των γαιών σε τόσο καταστροφικό βαθμό ώστε να αναπτυχθεί στα τέλη του 19ου αιώνα ένα κίνημα περιφράξεων».

Ο Hardin θεώρησε a priori τους χρήστες παγιδευμένους σε αυτή την κατάσταση - κυρίως επειδή δεν αντιλήφθηκε ότι οι χρήστες θα μπορούσαν να αυτο-οργανώνουν και να σχεδιάσουν θεσμούς ώστε να καταφέρουν να ξεφύγουν από τις τραγικές συνέπειες της υπερβολικής χρήσης (Ostrom, 2008). Η παραπάνω αντίληψη του Hardin, ότι δηλαδή τα κοινά συνιστούν καθεστώτα χωρίς κατανεμημένα δικαιώματα πρόσβασης και χρήσης και χωρίς ρύθμιση, γεγονός που συνεπάγεται ότι ανήκουν σε όλους και επομένως σε κανέναν⁷ (Gordon, 1954, στο Mansfield, 2004), αποτέλεσε αφορμή ώστε να ανοίξει και πάλι η συζήτηση για τα κοινά ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Ο Hardin (1998: 682) τριάντα χρόνια αργότερα παραδέχτηκε ότι θα έπρεπε να είχε τιλοφορήσει το δοκίμιό του «*Η τραγωδία των μη ρυθμισμένων κοινών*».

2.3.2 Το παιχνίδι του διλήμματος του φυλακισμένου

Το μοντέλο του Hardin (1965) συχνά σχηματοποιείται μέσα από την παραβολή του διλήμματος μεταξύ δυο φυλακισμένων (Dawes, 1973 · Dawes 1975). Αυτή, περιγράφεται ως εξής (Wade, 1987: 97):

«Δυο ύποπτοι εξετάζονται ξεχωριστά για ένα έγκλημα που διέπραξαν από κοινού. Γνωρίζουν ότι αν και οι δύο μείνουν σιωπηλοί θα λάβουν μια εξίσου ελαφριά ποινή φυλάκισης. Εάν ο ένας παραμείνει σιωπηλός, ενώ ο άλλος ομολογήσει, τότε ο πρώτος θα λάβει μια μεγάλη ποινή φυλάκισης, ενώ ο άλλος θα παραμείνει ελεύθερος. Αν και οι δύο ομολογήσουν, τότε και οι δύο λαμβάνουν μια εξίσου μέτρια ποινή φυλάκισης. Κάθε άτομο μπορεί να επιλέξει μόνο μία φορά, πράγμα που σημαίνει ότι αν κάποιος επιλέξει να παραμείνει σιωπηλός, ενώ ο δεύτερος ομολογήσει, τότε ο πρώτος δεν μπορεί να αλλάξει την απόφασή του και να ομολογήσει όταν μάθει την ποινή του. Αυτό δημιουργεί το δίλημμα».

⁷ Ο Gordon (1954) ανέπτυξε πρώτος μια δεκαετία πριν από τον Hardin (1968) την εν λόγω θεωρητική προσέγγιση για τους κοινούς πόρους, υποστηρίζοντας στο κλασικό έργο του «*Η οικονομική θεωρία μιας έρευνας για την κοινόχρηστη ιδιοκτησία – Ο ψαρότοπος*» (The economic theory of a common-property resource: the fishery), πως «οτιδήποτε ανήκει σε όλους δεν ανήκει σε κανέναν», συμπληρώνοντας ότι, «όταν όλοι έχουν πρόσβαση κανείς δεν δίνει αξία» (Gordon, 1954: 124).

Στην παραπάνω παραβολή, το κοινό συμφέρον και των δυο είναι να μην ομολογήσουν, γεγονός που προϋποθέτει την μεταξύ τους συνεργασία (Wade, 1987). Αντίθετα όμως, η κυρίαρχη στρατηγική είναι ότι και οι δύο ομολογούν. Σε αυτό το παιχνίδι μίας περιόδου —δυνατότητα μοναδικής επιλογής— η επιλογή της καλύτερης στρατηγικής πραγματοποιείται ανεξάρτητα από την αναμενόμενη επιλογή του άλλου παίκτη (Wade, 1987). Πρόκειται, δηλαδή, για ένα μη συνεργατικό παιχνίδι⁸, στο οποίο όπως οι παίκτες έχουν πλήρη πληροφόρηση (Ostrom, 1990).

Το παιχνίδι του διλήμματος του φυλακισμένου συχνά χρησιμοποιείται μεταφορικά για περιγράψει τις στρατηγικές επιλογές που δύνανται να ακολουθήσουν οι χρήστες των πόρων, δηλαδή να συνεργαστούν, ώστε να αποκομίσουν μακροπρόθεσμα κοινά οφέλη ή να μην συνεργαστούν, ακολουθώντας την βραχυπρόθεσμη μεγιστοποίηση του προσωπικού τους οφέλους, οδηγούμενοι, ωστόσο, σε βάθος χρόνου, σε μια καταστροφή (Wade, 1987).

Το παιχνίδι του διλήμματος του φυλακισμένου φαίνεται να συναρπάζει τους ειδικούς επιστήμονες, καθώς καταδεικνύει το παράδοξο ότι ατομικά «ορθολογικές» στρατηγικές οδηγούν σε συλλογικά ανορθολογικά αποτελέσματα. Με τον τρόπο αυτό, φαίνεται να αμφισβητεί τη γενικότερη πεποίθηση ότι τα ορθολογικά ανθρώπινα όντα, μπορούν να επιτύχουν ορθολογικά συλλογικά αποτελέσματα, υποδηλώνοντας με τον τρόπο αυτό ότι λογικά όντα είναι αδύνατον να συνεργαστούν (Ostrom, 2002 · Campbell, 1985 · Wade, 1987).

Ωστόσο, η μεταφορά του παραπάνω παιχνιδιού στην πράξη φαντάζει μάλλον ατυχής, καθώς θεωρεί δεδομένο ότι οι συμμετέχοντες σε αυτό δεν έχουν καμία επικοινωνία, ότι δεν υφίστανται δεσμοί μεταξύ τους, ότι δεν υπάρχουν κοινά πρότυπα συμπεριφοράς μεταξύ αυτών, ενώ παράλληλα αποκλείει την όποια πιθανότητα μελλοντικής αλληλεπίδρασης (καθώς παρέχει στους «παίκτες» τη δυνατότητα μοναδικής επιλογής) (Wade, 1987).

⁸ Στα μη συνεργατικά παιχνίδια η επικοινωνία μεταξύ των παικτών απαγορεύεται ή είναι αδύνατη (Ostrom, 1990).

2.3.3 Η λογική της συλλογικής δράσης

Η Λογική της Συλλογικής Δράσης του Mancur Olson, όπως αναπτύσσεται στο ομώνυμο βιβλίο του *The Logic of Collective Action* (1965), μπορεί να θεωρηθεί από πολλούς ως μια παραλλαγή του διλήμματος του φυλακισμένου (Wade, 1987). Η θεωρία του βασίστηκε στην κριτική οπτική του απέναντι στην αισιοδοξία που εξέφραζε η *θεωρία των ομάδων* (group theory), ότι δηλαδή τα άτομα με κοινά συμφέροντα (common interest groups) ενεργούν εθελοντικά με τρόπο τέτοιο που να προάγει τα συμφέροντα αυτά (Ostrom, 1990). Το βασικό του επιχείρημα, απέναντι στην παραπάνω θεωρία, αναπτύχθηκε ως εξής (Olson, 1971: 2):

«Αν δεν υπάρξει εξαναγκασμός ή κάποια άλλη ειδική συνθήκη που θα κάνει τα άτομα να ενεργούν προς το κοινό τους συμφέρον, τα λογικά και ιδιοτελή άτομα δεν θα ενεργήσουν για να επιτύχουν τα κοινά ή ομαδικά τους συμφέροντα».

Το επιχείρημα αυτό, δομείται πάνω στην υπόθεση ότι κάποιος που δεν μπορεί να αποκλειστεί από την κάρπωση των ωφελειών από ένα συλλογικό αγαθό, εφόσον το αγαθό παράγεται έστω και σε υπο-βέλτιστες ποσότητες, δεν έχει κίνητρα να συνεισφέρει στην παραγωγή αυτού του αγαθού, αλλά αντιθέτως θα προτιμήσει να συμπεριφερθεί ως λαθρεπιβάτης (free-rider) στοχεύοντας καιροσκοπικά στο ατομικό του συμφέρον (Ostrom, 1990). Συνεπώς, σύμφωνα με τον Olson, τα επιτυχημένα παραδείγματα ομάδων κοινών ενδιαφερόντων / συμφερόντων θα πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της ύπαρξης επιλεκτικών εξαναγκασμών (ποινών) ή κινήτρων που οδηγούν τα άτομα να ενεργήσουν συλλογικά προς την επίτευξη του κοινού τους σκοπού (εφόσον μέσα από την ομάδα εξυπηρετούν πρωτίστως το ατομικό τους συμφέρον, που συμπίπτει με το συλλογικό), και όχι με βάση την εθελοντική βούληση των ατόμων για συνεργασία προς έναν κοινό σκοπό (Wade, 1987).

Στη συνέχεια της μελέτης του ο Olson (1965), εξετάζει το παραπάνω ζήτημα της συλλογικής δράσης θέτοντας ως επιπλέον κριτήριο το μέγεθος της ομάδας, σημειώνοντας (Olson, 1965: 2, στο Όστρομ, 2002: 26):

«Τα ορθολογικά άτομα που ενεργούν προς το ατομικό τους συμφέρον δεν θα ενεργήσουν προς την επίτευξη των κοινών ή ομαδικών τους συμφερόντων, εκτός εάν ο αριθμός των ατόμων είναι αρκετά μικρός ή εκτός εάν υπάρχει κάποιος

άλλος εξαναγκασμός ή κάποιος άλλος ειδικός μηχανισμός για να κάνει τα άτομα να ενεργήσουν προς το κοινό τους συμφέρον».

Ο Olson (1965) υποστηρίζει ότι η πιθανότητα εθελοντικής συλλογικής δράσης —χωρίς επιλεκτικούς εξαναγκασμούς ή κίνητρα— είναι υψηλή για μικρές ομάδες κοινών συμφερόντων, χαμηλή για μεγάλες ομάδες και οριακά ακαθόριστη για ενδιάμεσες ομάδες, αντίστοιχα (Wade, 1987). Συμπληρώνοντας επιπλέον ότι όσο μεγαλύτερη είναι η ομάδα τόσο πιο δύσκολη είναι η δυνατότητα συνεργασίας προς την επίτευξη του κοινού σκοπού λόγω της μειωμένης δυνατότητας επιτήρησης των παραβατών, που αυξάνει τα επίπεδα καιροσκοπικής συμπεριφοράς (free-riding) (Ostrom, 2002 · Wade, 1987). Αντίθετα, στις μικρές ομάδες η δυνατότητα ανίχνευσης των παραβατικών συμπεριφορών είναι πιο εύκολη από ό,τι στις μεγάλες ομάδες, καθώς είναι πιο «ευδιάκριτη» (Wade, 1987). Ως εκ τούτου, όπως σημειώνει η Ostrom (1990), ο ορισμός του Olson αναφορικά με το μέγεθος των ομάδων, σχετίζεται όχι τόσο με τον αριθμό των ατόμων που εμπλέκονται σε αυτές, αλλά κυρίως με το πόσο σχετικά σημαντικές είναι οι πράξεις κάθε ατόμου αλλά και την ύπαρξη μηχανισμών επιτήρησης και επιβολής.

2.4 Μια εναλλακτική προσέγγιση υπέρ της αυτοδιαχείρισης των πόρων

Σε μια προσπάθεια να αντικρούσουν τα τρία παραπάνω μοντέλα της θεωρίας συλλογικής δράσης, οι μελετητές των νέων θεσμικών θεωριών αναφορικά με την διαχείριση των κοινών πόρων, προσπάθησαν να μελετήσουν τις διαδικασίες αυτοοργάνωσης και αυτοδιαχείρισης των κοινών πόρων, υπό το πρίσμα μιας εναλλακτικής θεσμικής πρότασης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, έθεσαν ως κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της μελέτης τους, το «πώς μια ομάδα ατόμων που βρίσκονται σε μια κατάσταση αλληλεξάρτησης μπορούν να αποκομίζουν συνεχή κοινά οφέλη, όταν όλοι αντιμετωπίζουν τον πειρασμό να αποσκιρτήσουν, να φυγοπονήσουν ή να δράσουν με οποιονδήποτε άλλο τρόπο καιροσκοπικά» (Ostrom, 1990: 58).

Ως συνέχεια του παραπάνω σκεπτικού, οι μελετητές των κοινών πόρων θεώρησαν ότι τόσο οι προσεγγίσεις υπέρ της κεντρικής (κρατικής) ρύθμισης όσο και οι προσεγγίσεις που τάσσονται υπέρ της ιδιωτικοποίησης των κοινών πόρων, παρουσιάζουν σημαντικές πιθανότητες αποτυχίας. Αυτό διότι αφενός ο κρατικός έλεγχος δεν γνωρίζει πάντα τις

τοπικές ιδιαιτερότητες, δεν μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις παραμέτρους (συνθήκες) και παράλληλα πλήττεται από υπαλλήλους που πολλές φορές δρουν με ιδιοτέλεια ή δεν έχουν κίνητρα για να λειτουργήσουν υπέρ της εύρεσης βέλτιστων λύσεων, αφετέρου η λύση της ιδιωτικοποίησης απαιτεί μεγάλα κόστη επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων (Ostrom, 1990, στο Τσαβδάρου, 2012).

Αντίθετα, όπως διατυπώνει η Cox (1985: 60), η διαχείριση των κοινών πόρων από τις κοινότητες αποτελεί πολλές φορές τον πιο επιτυχημένο τρόπο, γεγονός που, όπως λέει, αποδεικνύεται από την «μακράνη ανθρώπινη ιστορία» και ως εκ τούτου αποκαλεί «μύθο» τη λεγόμενη «τραγωδία των κοινών» του Hardin (Τσαβδάρου, 2012).

Κατά συνέπεια, η έρευνα των σύγχρονων μελετητών επικεντρώνεται στην εξεύρεση ενός αποδοτικού τρόπου διαχείρισης των κοινών πόρων, ο οποίος παράλληλα θα εξασφαλίζει την αειφορία αυτών. Για να επιτευχθεί αυτό, η λύση που προτείνουν βρίσκεται στην θεσμοθέτηση περιουσιακών δικαιωμάτων κοινής ιδιοκτησίας, στην αυτοοργάνωση των οικειοποιητών, και ενδεχομένως σε μίγματα θεσμών (Ostrom, 1990).

Στοχεύοντας προς αυτήν την κατεύθυνση, οι μελετητές των κοινών πόρων αξιοποιώντας μια εξαιρετικά πλούσια εμπειρική βάση από ποικίλες μελέτες περιπτώσεων διαφόρων επιστημονικών πεδίων, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι όταν πληρούνται ορισμένες συνθήκες ή προϋποθέσεις, τότε οι κοινότητες των χρηστών είναι σε θέση να διαχειρίζονται με τρόπο βιώσιμο τους κοινούς πόρους από τους οποίους εξαρτώνται (Wilson et al., 2013). Πάνω σε αυτή τη βάση, οι ερευνητές προσπάθησαν να συνθέσουν ένα ενιαίο θεωρητικό πλαίσιο που θα συστηματοποιεί (κωδικοποιεί) τον τρόπο με τον οποίο οι θεσμοί συλλογικής δράσης αυτοοργανώνονται για να αντιμετωπίσουν μια ενδεχόμενη «τραγωδία» των κοινών τους πόρων (Ostrom, 1990).

2.5 Παράμετροι επιτυχούς διαμόρφωσης θεσμών αυτοδιαχείρισης των κοινών

Η Ostrom και οι συνεργάτες της, ασκώντας κριτική στις τρεις δημοφιλείς θεωρητικές προσεγγίσεις συλλογικής δράσης: την «τραγωδία των κοινών πόρων» (Hardin, 1968), το «παιχνίδι του διλήμματος του φυλακισμένου» (Dawes, 1973 · Dawes 1975) και τη «λογική της συλλογικής δράσης» (Olson, 1965), και παράλληλα συνδυάζοντας ποιοτικά δεδομένα από έναν σημαντικό αριθμό μελετών πεδίου, κατάφεραν να διατυπώσουν μια

σειρά παραμέτρων (μεταβλητών) που συνδέονταν με την διαμόρφωση αποτελεσματικών δομών συλλογικής διακυβέρνησης των κοινών πόρων (Steins and Edwards, 1999). Η πρώτη αυτή προσέγγιση δημιουργίας ενός ενιαίου θεωρητικού πλαισίου μελέτης των κοινών, πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Ομάδας Εργασίας⁹ για την Διαχείριση Πόρων Κοινής Ιδιοκτησίας της Εθνικής Ακαδημίας Επιστημών το 1985, και περιλάμβανε μια λίστα μεταβλητών που διαρθρώνονταν σε τρεις βασικούς άξονες: α) μεταβλητές που σχετίζονταν με την φύση του πόρου (μέγεθος – όρια – συνθήκες), β) μεταβλητές που αφορούσαν τη σχέση μεταξύ μοτίβων χρήσης και δυναμικής των πόρων (διάρθρωση δικαιωμάτων – σπανιότητα πόρου), γ) μεταβλητές σχετικές με την ομάδα των χρηστών (μέγεθος – κατοικία – χωρική, κοινωνική, πολιτισμική ομοιογένεια – υφιστάμενοι κανόνες – περιουσιακά δικαιώματα – εξωτερικό περιβάλλον) (Ostrom, 1985).

Οι παραπάνω μεταβλητές διαμόρφωσαν ένα «στέρεο πλαίσιο ανάλυσης» της μελέτης των κοινών και έθεσαν τις βάσεις για περαιτέρω διερεύνηση των κρίσιμων συνθηκών που απαιτούνται για την δημιουργία αποτελεσματικών και ανθεκτικών θεσμών διαχείρισης των κοινών πόρων (Bollier, 2016: 53). Ο παραπάνω κατάλογος παραμέτρων έχει έκτοτε προσαρμοστεί και διευρυνθεί περαιτέρω, από μεταγενέστερους μελετητές των πόρων κοινής δεξαμενής, οι σημαντικότεροι εκ των οποίων παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια (Agrawal, 2003 · Agrawal, 2001 · Hanna et al., 1995 · Libecap, 1995 · Ostrom, 1990 · Pinkerton and Weinstein, 1995 · Wade, 1987 · Wade, 1988).

Ο Wade (1987) προσπαθώντας να εξελίξει την υπάρχουσα γνώση γύρω από τις θεωρίες συλλογικής δράσης, υποδεικνύει μια διευρυμένη δέσμη μεταβλητών από τις οποίες εξαρτάται η επιτυχής διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης.

Οι μεταβλητές αυτές αφορούν:

1. Το σύστημα πόρου:

⁹ Η Ομάδα Εργασίας συστάθηκε στο πλαίσιο του Εργαστηρίου Πολιτικής Θεωρίας και Πολιτικής Ανάλυσης (Workshop in Political Theory and Policy Analysis) του Πανεπιστημίου της Ιντιάνα (Indiana University). Τα ερευνητικά συμπεράσματα που εξήχθησαν παρουσιάστηκαν σε ένα διεθνές συνέδριο στην Ανάπολις και δημοσιεύτηκαν από τις εκδόσεις της Εθνικής Ακαδημίας (National Research Council, 1986) (Ostrom, 1990).

(i) Όσο μικρότερο είναι το μέγεθος του πόρου και τα όριά του προσδιορίζονται με μεγαλύτερη σαφήνεια, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες επιτυχίας του θεσμού διαχείρισής του.

2. Το κόστος της τεχνολογίας αποκλεισμού:

(i) Όσο υψηλότερο είναι το κόστος της τεχνολογίας αποκλεισμού (όπως η περίφραξη), τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες επιτυχούς διαχείρισης.

3. Τη σχέση μεταξύ πόρων και ομάδων χρηστών, ως προς:

(i) *Τη σχετική θέση μεταξύ πόρου και ομάδας χρηστών:* όσο μεγαλύτερη είναι η επικάλυψη μεταξύ της θέσης των πόρων και της περιοχής κατοικίας των χρηστών, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες επιτυχίας.

(ii) *Τις απαιτήσεις των χρηστών:* όσο μεγαλύτερες είναι οι απαιτήσεις των χρηστών αναφορικά με τον πόρο και όσο πιο ζωτικής σημασίας κρίνεται η ύπαρξή του για επιβίωσή τους, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες επιτυχούς διαχείρισης.

(iii) *Το γνωστικό επίπεδο των χρηστών:* όσο πιο ενήμεροι είναι οι χρήστες για τις μεθόδους βιώσιμης διαχείρισης των συστημάτων, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να αναπτύξουν αποτελεσματικούς θεσμούς διαχείρισής τους.

4. Τα χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών, ως προς:

(i) *Το μέγεθος και τα όρια της ομάδας:* όσο μικρότερο είναι το μέγεθος της ομάδας χρηστών – με την απαίτηση, βέβαια, ενός ελάχιστου αριθμού ατόμων κάτω από τον οποίο παύει να έχει λόγο ύπαρξης ένας τέτοιος διαχειριστικός θεσμός – και όσο πιο σαφή τα όριά της, τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες επιτυχούς διαχείρισης.

(ii) *Τη σχετική ισχύ των υπό-ομάδων:* όσο πιο ισχυροί είναι εκείνοι που επωφελούνται από την διατήρηση του πόρου ως κοινού αγαθού και όσο πιο αδύναμοι είναι εκείνοι που ευνοούν την δημιουργία περιφράξεων και την επιβολή ιδιωτικής ρύθμισης για τη διαχείρισή του, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες επιτυχίας ενός εγχειρήματος συλλογικής δράσης.

(iii) *Τις υφιστάμενες ρυθμίσεις για τη διευθέτηση των κοινών προβλημάτων:* όσο καλύτερα είναι ανεπτυγμένες οι ρυθμίσεις μεταξύ των χρηστών, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες επιτυχίας.

(iv) *Το βαθμό αμοιβαίας δέσμευσης των χρηστών έναντι υποχρεώσεων*: όσο πιθανότερο είναι οι χρήστες των πόρων να τηρήσουν τις δεσμεύσεις που αμοιβαία έχουν συνάψει, τόσο η πιθανότητα επιτυχούς διαχείρισης αυξάνει.

(v) *Τις υφιστάμενες κυρώσεις έναντι όσων παραβατούν*: όσο οι χρήστες έχουν αναπτύξει ήδη συλλογικούς κανόνες για σκοπούς πέρα από τη χρήση των κοινών πόρων, και όσο περισσότερο τους αποδέχονται και τους εφαρμόζουν, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να διαχειριστούν τον κοινό πόρο με επιτυχία.

5. *Την ικανότητα εντοπισμού των παραβατών*:

(i) Όσο πιο εύκολα ανιχνεύονται όσοι παραβιάζουν τους κανόνες και συμπεριφέρονται ως λαθρεπιβάτες (free-riders), τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες επιτυχίας. Η ικανότητα επιτήρησης συνδέεται επίσης με τις παραμέτρους 1, 3 (i), 4 (i).

6. *Η σχέση μεταξύ χρηστών και κράτους*, ως προς:

(i) *Τη δυνατότητα του κράτους να παρεμβαίνει σε τοπικό επίπεδο και την ανοχή που επιδεικνύει σε τοπικά θεσμοθετημένες αρχές*: όσο πιο περιορισμένη είναι η δυνατότητα, ή η επιθυμία του κράτους να παρεμβαίνει υπονομεύοντας τις τοπικά θεσμοθετημένες κοινότητες και όσο λιγότερο μπορεί να επιβάλλει ιδιωτικά περιουσιακά δικαιώματα, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να επιτύχει ένας θεσμός συλλογικής διαχείρισης.

Σύμφωνα με τον Wade (1987), η ισχύς των παραπάνω κριτηρίων δεν συνιστά απαραίτητα τεκμήριο της επιτυχίας ενός αυτό-διαχειριζόμενου θεσμού. Ωστόσο, όσο περισσότερα από τα παραπάνω κριτήρια πληρούνται, τόσο πιο ευεπίφορο στο να επιτύχει μπορεί να είναι ένα εγχείρημα συλλογικής διακυβέρνησης των πόρων. Όπως ο ίδιος παρατηρεί, σε διαφορετική περίπτωση, όταν δηλαδή οι χρήστες είναι πάρα πολλοί, τα όρια των κοινών πόρων ασαφή, οι χρήστες ζουν διάσπαρτα σε μεγάλη έκταση και η ικανότητα εντοπισμού των παραβατών καθίσταται περιορισμένη, οι επιχειρησιακοί κανόνες ρύθμισης της πρόσβασης και της χρήσης είναι απίθανο να διαρκέσουν για μακρό χρονικό διάστημα (Wade, 1987 · Wade, 1988). Κάτω, λοιπόν, από τέτοιες συνθήκες αυξημένης ζήτησης και υψηλής αβεβαιότητας οι κοινοί πόροι είναι πολύ πιθανό να οδηγηθούν σε υπερεκμετάλλευση και τελικά σε υποβάθμιση. Σε αυτήν την περίπτωση, η ιδιωτική ρύθμιση ή ο κρατικός έλεγχος προτάσσονται ως μοναδικές λύσεις.

Αντίστοιχα, η Ostrom (1990) χρησιμοποιώντας τον όρο «αρχές σχεδιασμού» προσπαθεί να περιγράψει όλες εκείνες τις θεμελιώδεις συνθήκες ή αντιλήψεις που αφορούν τις γενικές οργανωτικές αρχές που υιοθετούνται, συνειδητά ή ασυνείδητα, από τα άτομα που συγκροτούν και διαχειρίζονται μακρόβιους θεσμούς. Ο κατάλογος των αρχών αυτών απαρτίζεται από ένα σύνολο επτά προϋποθέσεων, και συμπληρώνεται από μια όγδοη που χαρακτηρίζει πιο ευρείες και σύνθετες περιπτώσεις θεσμικής αυτοοργάνωσης. Πιο αναλυτικά, οι αρχές σχεδιασμού που χαρακτηρίζουν όλους τους εύρωστους θεσμούς συλλογικής διαχείρισης, διαμορφώνονται ως εξής (Ostrom, 1990 · Ostrom, 2000):

1. Ξεκάθαρα καθορισμένα όρια:

Το πρώτο βήμα στη οργάνωση της συλλογικής δράσης, σύμφωνα με τη συγγραφέα, συνίσταται στον καθορισμό των ορίων τόσο του συστήματος πόρου, όσο και των ατόμων που έχουν δικαίωμα να τον χρησιμοποιούν. Αν τα όρια του πόρου και/ή των χρηστών δεν προσδιορίζονται με ακρίβεια, τότε κανείς δεν γνωρίζει τι διαχειρίζεται και για ποιόν. Ωστόσο, ο σαφής καθορισμός της κοινότητας των χρηστών, συχνά αποτελεί μια πολύπλοκη και αρκετά δύσκολη διαδικασία καθώς σε αυτήν μπορεί να εμπλέκονται υφιστάμενοι, αλλά και αναδυόμενοι χρήστες.

2. Αρμονία των κανόνων οικειοποίησης και άντλησης οφέλους με τις τοπικές συνθήκες:

Οι κανόνες οικειοποίησης που θέτουν περιορισμούς ως προς τον χρόνο, τον τόπο, την τεχνολογία και/ή την ποσότητα των μονάδων πόρου θα πρέπει να σχετίζονται άμεσα με τις τοπικές συνθήκες και τους κανόνες παροχής που απαιτούν εργασία, υλικά και χρήματα. Σε κάθε περίπτωση, οι κανόνες που υιοθετούνται θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν τα ειδικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε συστήματος πόρου και να προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε περιβάλλοντος.

3. Διακανονισμοί συλλογικής απόφασης:

Σύμφωνα με την παραπάνω αρχή, τα άτομα που επηρεάζονται από τους επιχειρησιακούς κανόνες θα πρέπει να μπορούν να συμμετέχουν στην τροποποίησή τους, ούτως ώστε να διασφαλίζονται σχετικά υψηλά επίπεδα δέσμευσης και συμμόρφωσης σε αυτούς. Αυτό σημαίνει ότι, τα άτομα που αλληλοεπιδρούν άμεσα το ένα με το άλλο και με το φυσικό περιβάλλον θα πρέπει να μπορούν να τροποποιούν τους κανόνες στο χρόνο — με σχετικά χαμηλό κόστος — ώστε αυτοί να ταιριάζουν

καλύτερα στα ειδικά χαρακτηριστικά των περιβαλλόντων τους. Ως εκ τούτου, οι θεσμοί διαχείρισης των κοινών πόρων θα πρέπει να επινοούν σύνολα κανόνων που θα είναι προσαρμοσμένα στις τοπικές συνθήκες και θα προκύπτουν ως αποτέλεσμα συλλογική επιλογής μεταξύ των μελών της κοινότητας.

4. Επιτήρηση του συστήματος διαχείρισης:

Όταν η επίτευξη συμμόρφωσης σε κανόνες και συμφωνίες δεν επιτυγχάνεται σε ικανοποιητικά επίπεδα, τότε οι θεσμοί συλλογικής διαχείρισης μπορούν να προβλέπουν δραστηριότητες επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι επιτηρητές που ορίζονται για την επίβλεψη των συνθηκών του κοινού πόρου και τον έλεγχο της συμπεριφοράς των χρηστών, θα πρέπει να είναι υπόλογοι στους οικειοποιητές ή είναι οι ίδιοι οικειοποιητές. Συνήθως, σε περιπτώσεις εύρωστων θεσμών οι ίδιοι οι συμμετέχοντες δημιουργούν τα δικά τους μέσα επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων, και όχι εξωτερικές αρχές.

5. Κλιμακούμενες κυρώσεις:

Σύμφωνα με την αρχή αυτή, η επιβολή κυρώσεων έναντι όσων παραβατούν θα πρέπει να κλιμακώνεται, ανάλογα με την σοβαρότητα της παράβασης και το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή πραγματοποιήθηκε. Συνήθως, χρησιμοποιούνται αρχικές κυρώσεις σχετικά χαμηλές που δύναται να κλιμακωθούν σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης.

6. Μηχανισμοί επίλυσης των διαμαχών:

Η ύπαρξη μακρόβιων θεσμών προϋποθέτει την ύπαρξη μηχανισμών διαμέσου των οποίων τα μέλη της κοινότητας συζητούν και καθορίζουν, με σαφή τρόπο, τι συνιστά παράβαση, ούτως ώστε οι διαφορές να επιλύονται με μικρό κόστος. Αυτού του είδους οι μηχανισμοί επίλυσης διαμαχών είναι συνήθως ανεπίσημοι και πραγματοποιούνται εντός της κοινότητας, ενώ σε σπάνιες περιπτώσεις μπορεί να ακολουθείται η δικαστική οδός.

7. Ελάχιστη αναγνώριση του δικαιώματος (αυτό-)οργάνωσης:

Σύμφωνα με την αρχή αυτή, οι χρήστες του κοινού πόρου έχουν δικαίωμα να επινοούν τους δικούς τους θεσμούς, χωρίς να αμφισβητούνται από εξωτερικές διοικητικές αρχές. Πρακτικά, οι επίσημες κρατικές θεσμοί θα πρέπει να αναγνωρίζουν — έστω σε έναν ελάχιστο βαθμό — την νομιμότητα των άτυπων θεσμικών ρυθμίσεων που επινοούνται

τοπικά από τους χρήστες των πόρων, παρά το γεγονός ότι οι αυτό-διαχειριζόμενες κοινότητες μπορεί να στερούνται επίσημης δικαιοδοσίας για τον σκοπό αυτό. Σε διαφορετική περίπτωση, η αποτελεσματική διαχείριση ενός κοινού πόρου που διοικείται από κανόνες καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη.

Πέρα από τα παραπάνω, η Ostrom (1990) θεωρεί ότι οι μακρόβιοι θεσμοί αυτοδιαχείρισης των κοινών πόρων, όταν αποτελούν τμήματα ευρύτερων συστημάτων, θα πρέπει να ευθυγραμμίζονται με την τελευταία αυτή αρχή σχεδιασμού:

8. *Ενσωμάτωση σε πολυεπίπεδες δομές:*

Όπως παρατηρεί, οι θεσμοί μικρότερης κλίμακας τείνουν να ενσωματώνονται σε μεγαλύτερα θεσμικά συστήματα. Κατά συνέπεια, η οικειοποίηση, η παροχή, η επιτήρηση, η εφαρμογή, η επίλυση διαμαχών και οι δραστηριότητες διοίκησης θα πρέπει να οργανώνονται σε πολλαπλά επίπεδα ενσωματωμένων διαχειριστικών δομών. Ωστόσο, κάθε ένα από τα επίπεδα αυτά θα πρέπει να είναι ικανό να διατηρεί την θεσμική του αυτονομία — υιοθετώντας τα δικά του ξεχωριστά σύνολα κανόνων.

Ωστόσο, κανένα σύνολο «λογικών» αρχών — ή κριτηρίων — δεν επαρκεί από μόνο του για να διασφαλίσει ότι ένα συλλογικό εγχείρημα που χαρακτηρίζεται από τις συνθήκες αυτές θα λειτουργήσει μακροπρόθεσμα, αν τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτό δεν είναι πρόθυμα και ικανά να συμμορφωθούν στους επιχειρησιακούς κανόνες που επινοούνται τοπικά, επιτηρώντας ο ένας τη συμμόρφωση του άλλου και αναπαράγοντας τον θεσμό αυτοδιαχείρισης του κοινού πόρου από γενιά σε γενιά (Ostrom, 1990).

Προς την ίδια κατεύθυνση, οι Hanna et al. (1995) εντοπίζουν αντίστοιχες αρχές σχεδιασμού των μακρόβιων θεσμών συλλογικής διαχείρισης των κοινών πόρων. Οι αρχές αυτές περιλαμβάνουν μια σειρά από διακανονισμούς που αφορούν: τον καθορισμό των νόμιμων συμφερόντων στον πόρο, την συνδιαμόρφωση των κανόνων συμμετοχής από τους χρήστες, την αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, την συμφωνία των ορίων μεταξύ πόρου και ομάδας, την ισότιμη κατανομή της εξουσίας λήψης αποφάσεων, καθώς και την ύπαρξη μηχανισμών επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων. Παράλληλα, τονίζουν ότι βασική προϋπόθεση για την δημιουργία — ή η διατήρηση — αποτελεσματικών και ανθεκτικών κοινών είναι ότι η δομή των κινήτρων

πίσω από τους κανόνες που υιοθετούνται, θα πρέπει αντικατοπτρίζει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του πόρου.

Ακολουθώντας την ίδια γραμμή σκέψης, οι Pinkerton και Weinstein (1995) εντοπίζουν τέσσερα βασικά κριτήρια τα οποία θα πρέπει να χαρακτηρίζουν τους θεσμούς συλλογικής διακυβέρνησης των κοινών πόρων, ούτως ώστε οι τελευταίοι να είναι αποτελεσματικοί και βιώσιμοι: 1) της αποτελεσματικότητας, 2) της αντιπροσωπευτικότητας, 3) της προσαρμοστικότητας και 4) της λογοδοσίας. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, τα προαναφερθέντα κριτικά χαρακτηριστικά δημιουργούν ένα υψηλό επίπεδο κινήτρων ή δυνατοτήτων για την κοινότητα, ώστε να συμφωνήσει και να δεσμευτεί σε μηχανισμούς ή κανόνες με σκοπό την επίτευξη μιας βιώσιμης διαχείρισης των πόρων.

Συγκεφαλαιώνοντας τα παραπάνω, παραθέτουμε στον πίνακα που ακολουθεί μια επισκόπηση των βασικότερων σχεδιαστικών αρχών της θεωρίας συλλογικής δράσης, όπως αυτές συνοψίστηκαν από τους Steins και Edwards (1999) (Πίνακας 2.4).

Πίνακας 2.4 Αρχές σχεδιασμού αποτελεσματικών θεσμών αυτοδιαχείρισης των κοινών πόρων.

<i>Μελετητές</i>	<i>Σύνολο σχεδιαστικών αρχών</i>
	<u>Προϋποθέσεις επιτυχούς διαχείρισης των κοινών πόρων:</u> 1. Τη φύση του συστήματος πόρου 2. Το κόστος της τεχνολογίας αποκλεισμού 3. Τη σχέση μεταξύ πόρων και ομάδων χρηστών 4. Τα χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών 5. Την ικανότητα εντοπισμού των παραβατών 6. Η σχέση μεταξύ χρηστών και κράτους
<u>Wade (1988)</u>	
	<u>Αρχές σχεδιασμού εύρωστων θεσμών διακυβέρνησης των πόρων:</u> 1. Ξεκάθαρα καθορισμένα όρια (πόρου και ομάδας) 2. Αρμονία των κανόνων οικειοποίησης και άντλησης οφέλους με τις τοπικές συνθήκες (Αναλογική ισοδυναμία κόστους-οφέλους) 3. Διακανονισμοί συλλογικής απόφασης 4. Επιτήρηση του συστήματος διαχείρισης 5. Κλιμακούμενες κυρώσεις 6. Μηχανισμοί επίλυσης των διαμαχών 7. Ελάχιστη αναγνώριση του δικαιώματος (αυτό-)οργάνωσης
<u>Ostrom (1990)</u>	
	<u>Αρχές σχεδιασμού που αφορούν τα καθεστάτα δικαιωμάτων ιδιοκτησίας:</u> 1. Καθορισμός νόμιμων συμφερόντων στον κοινό πόρο 2. Συνδιαμόρφωση των κανόνων συμμετοχής των χρηστών 3. Αντιστοιχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων 4. Η δομή των κινήτρων πίσω από τους κανόνες αντικατοπτρίζει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του πόρου 5. Συμφωνία των ορίων (πόρου-ομάδας) 6. Κατανομή της εξουσίας λήψης αποφάσεων 7. Παροχή μηχανισμών επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων
<u>Hanna et al. (1995)</u>	
	<u>Βασικά κριτήρια αποδοτικής διαχείρισης των συλλογικών πόρων:</u> 1. Λογοδοσία 2. Αποτελεσματικότητα 3. Αντιπροσωπευτικότητα 4. Προσαρμοστικότητα
<u>Pinkerton & Weinstein (1995)</u>	

Πηγή: Steins and Edwards (1999: 542).

Σε μια αντίστοιχη μελέτη, ο Agrawal (2001 · 2003) αξιοποιώντας τρεις από τις πιο ολοκληρωμένες και περιεκτικές μελέτες, σχετικά με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες ομάδες ατόμων αυτό-οργανώνονται για να διαχειριστούν από κοινού τους πόρους από τους οποίους εξαρτώνται, σε συνδυασμό με μια εκτεταμένη ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας αναφορικά με τους κοινούς πόρους, καταλήγει σε μια διευρυμένη λίστα συνθηκών κάτω από τις οποίες τα κοινά μπορούν να διαχειρίζονται με τρόπο βιώσιμο. Σε αυτήν, ο Agrawal (2001 · 2003) υπογραμμίζει την ύπαρξη σημαντικών συνιστωσών που μέχρι τότε αγνοούνταν από τους ερευνητές. Όπως επισημαίνει, εξωτερικοί παράγοντες όπως η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, οι δημογραφικές αλλαγές και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις, η επακόλουθη αναδιαμόρφωση των τοπικών σχέσεων εξουσίας, η συνάρθρωση των τοπικών κοινοτήτων με εξωτερικές αγορές και οι διαρκώς αυξανόμενες πιέσεις που οι τελευταίες ασκούν στις αυτόνομες ομάδες, μπορούν να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό την διατηρησιμότητα των καθεστώτων κοινής διαχείρισης των πόρων. Σε αυτό το σημείο, σύμφωνα με τον συγγραφέα, ο ρόλος των κρατικών αρχών και των εποπτευόντων δομών εξουσίας είναι κομβικής σημασίας για τη λειτουργία των αυτό-διαχειριζόμενων συστημάτων.

Ολοκληρώνοντας την παρούσα ενότητα, παρουσιάζουμε στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 2.5) τις κριτικές συνθήκες για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών αυτό-διαχείρισης των πόρων, όπως αυτές ενοποιήθηκαν και εμπλουτίστηκαν από τον Agrawal (2001 · 2003).

Πίνακας 2.5 Συνοπτική καταγραφή και κατηγοριοποίηση των κρίσιμων συνθηκών για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων, όπως διατυπώθηκαν από διαφορετικούς μελετητές των κοινών.

Κρίσιμες συνθήκες διαμόρφωσης αποτελεσματικών δομών διακυβέρνησης των κοινών

1. Χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου

- i) Μικρό μέγεθος (RW)
- ii) Σαφώς προσδιορισμένα όρια (RW, EO)
- iii) Χαμηλά επίπεδα κινητικότητας (AA)
- iv) Δυνατότητες αποθήκευσης των ωφελειών από τον πόρο (AA)
- v) Προβλεψιμότητα (ως προς την ροή του παραγόμενου οφέλους) (AA)

2. Χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών

- i) Μικρό μέγεθος (RW, B&P)
- ii) Σαφώς προσδιορισμένα όρια (RW, EO)
- iii) Κοινές νόρμες (B&P)
- iv) Προηγούμενες επιτυχημένες εμπειρίες — κοινωνικό κεφάλαιο (RW, B&P)
- v) Κατάλληλη ηγεσία — νέοι, εξοικειωμένοι με μεταβαλλόμενα εξωτερικά περιβάλλοντα, που συνδέονται με την τοπική παραδοσιακή ελίτ (B&P)
- vi) Αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών της ομάδας (RW, B&P)
- vii) Ετερογένεια δεξιοτήτων, ομοιογένεια ταυτοτήτων και ενδιαφερόντων (B&P)
- viii) Χαμηλά επίπεδα φτώχειας (AA)

1 & 2. Σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών του συστήματος πόρου και των χαρακτηριστικών της ομάδας

- i) Επικάλυψη μεταξύ της περιοχής κατοικίας της ομάδας χρηστών και της θέσης των πόρων (RW, B&P)
- ii) Υψηλά επίπεδα εξάρτησης των μελών της ομάδας από το σύστημα πόρου (RW)
- iii) Δικαιοσύνη στον καταμερισμό των ωφελειών από τους κοινούς πόρους (B&P)
- iv) Χαμηλά επίπεδα ζήτησης από τους χρήστες (AA)

(...συνέχεια πίνακα)

v) Σταδιακή μεταβολή των επιπέδων ζήτησης (AA)

3. Θεσμικές ρυθμίσεις

i) Οι κανόνες είναι απλοί και εύκολα κατανοητοί (B&P)

ii) Οι κανόνες πρόσβασης και διαχείρισης επινοούνται τοπικά (RW, EO, B&P)

iii) Ευκολία στην επιβολή των κανόνων (RW, EO, B&P)

iv) Διαβαθμισμένες κυρώσεις (RW, EO)

v) Δυνατότητα χαμηλού κόστους εκδίκασης των διαφορών (EO)

vi) Υποχρέωση λογοδοσίας των επιτηρητών και άλλων υπευθύνων στους οικειοποιητές/χρήστες (EO, B&P)

1 & 3. Σχέση μεταξύ συστήματος πόρων και θεσμικών ρυθμίσεων

i) Αρμονία των κανόνων οικειοποίησης και παροχής με τις τοπικές συνθήκες (RW, EO)

4. Εξωτερικό περιβάλλον

i) Τεχνολογία

α) Χαμηλού κόστους τεχνολογία αποκλεισμού (RW)

β) Χρόνος προσαρμογής στις νέες τεχνολογίες που σχετίζονται με τα κοινά (AA)

ii) Χαμηλά επίπεδα συνάρθρωσης με εξωτερικές αγορές (AA)

iii) Σταδιακή μεταβολή της συνάρθρωσης με τις εξωτερικές αγορές (AA)

iv) Το κράτος:

α) Οι κεντρικές κυβερνήσεις δεν πρέπει να υπονομεύουν τους τοπικούς θεσμούς (RW, EO)

β) Υποστηρικτικοί εξωτερικοί θεσμοί επιβολής κυρώσεων (B&P)

γ) Κατάλληλα επίπεδα εξωτερικής βοήθειας για την αποζημίωση των τοπικών χρηστών για τα λειτουργικά κόστη διαχείρισης (B&P)

δ) Ιεραρχικά επίπεδα δικαιωμάτων οικειοποίησης, αποκόμισης οφέλους, επιβολής, διαχείρισης (EO)

Wade (1994)—RW,

Ostrom (1990)—EO,

Baland & Platteau (1996)—B&P,

Agrawal (2003)—AA

Πηγή: Agrawal (2001: 1659) · Agrawal (2003: 253).

Ωστόσο, αν και ο παραπάνω πίνακας προσφέρει ένα «στέρεο πλαίσιο ανάλυσης» των κοινών (Bollier, 2016: 53), το μεγάλο φάσμα των κοινών πόρων και η εισαγωγή στην σύγχρονη συζήτηση των νέων κοινών, όπως είναι και τα αστικά κοινά (urban commons), δημιουργεί την ανάγκη περαιτέρω εμπειρικής και θεωρητικής διερεύνησης των παραπάνω παραμέτρων, ούτως ώστε να καταλήξουμε σε ισχυρότερα συμπεράσματα αναφορικά με την διάκριση μεταξύ επιτυχημένων και αποτυχημένων θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων.

2.6 Συμπεράσματα

Η έννοια και το περιεχόμενο των κοινών (commons) δεν είναι καινούργια. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, τα κοινά έχουν εισαχθεί και πάλι δυναμικά στην σύγχρονη συζήτηση για την εξεύρεση εναλλακτικών τρόπων κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης, υπό το πρίσμα συστημάτων βιώσιμης διαχείρισης των κοινών πόρων.

Αφορμή για αυτό στάθηκε η ευρεία συνειδητοποίηση ότι τα μοντέλα διαχείρισης των κοινών πόρων που υπερμάχονται την κρατικοποίηση ή την ιδιωτικοποίηση αυτών, όπως το μοντέλο του Hardin (1968), αλλά και αυτά που αποδίδονται σε μεταγενέστερους μελετητές, όπως του Olson (1965), αν και διορατικά αποδείχθηκαν ατελή. Και αυτό, γιατί η οπτική των παραπάνω μελετητών περί της αναπόφευκτης «τραγωδίας» των κοινών πόρων ήταν απόρροια των εσφαλμένων υποθέσεών τους για την ανοικτή / ελεύθερη πρόσβαση των πόρων, για την έλλειψη κοινωνικών περιορισμών στην ορθολογική συμπεριφορά των χρηστών, για συνθήκες στις οποίες η ζήτηση υπερβαίνει την προσφορά και για χρήστες παγιδευμένους σε αυτή την κατάσταση, καθώς θεωρούσαν ότι αυτοί δεν ήταν σε θέση να αυτοοργανωθούν για να σχεδιάσουν τους δικούς τους θεσμούς και όταν το έπρατταν κινούνταν με γνώμονα το ατομικό τους συμφέρον (Feeny et al., 1990).

Ακολούθως, ομάδες νεότερων μελετητών που έθεταν προς αμφισβήτηση τους παραπάνω ισχυρισμούς περί νομοτελειακής υποβάθμισης των κοινών πόρων, θέλοντας να αντικρούσουν την γνωστή θεωρία περί της «τραγωδίας των κοινών» του Hardin (1968), κατάφεραν να αποδείξουν θεωρητικά αλλά και εμπειρικά ότι η διαμόρφωση θεσμών αυτοδιαχείρισης από τους ίδιους τους χρήστες των πόρων —μέσω των οποίων

θα υιοθετούν και θα επιβάλλουν τους δικούς τους κανόνες— είναι εφικτή και μπορεί να οδηγήσει σε μια αποτελεσματική και βιώσιμη χρήση των κοινών πόρων.

Πάνω σε αυτή τη βάση, οι ερευνητές προσπάθησαν να συνθέσουν ένα ενιαίο θεωρητικό πλαίσιο που θα συστηματοποιεί (κωδικοποιεί) τον τρόπο με τον οποίο οι θεσμοί συλλογικής δράσης αυτοοργανώνονται για να αντιμετωπίσουν μια ενδεχόμενη «τραγωδία» των κοινών πόρων. Δουλεύοντας προς αυτήν την κατεύθυνση, κατάφεραν να διατυπώσουν μια σειρά παραμέτρων (μεταβλητών) που συνδέονται με την διαμόρφωση αποτελεσματικών δομών συλλογικής διακυβέρνησης των πόρων, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό ένα σχετικά ενιαίο και συμπαγές θεωρητικό πλαίσιο μελέτης των κοινών.

Ωστόσο, δεν μπορούμε —τουλάχιστον επί του παρόντος— να ισχυριστούμε ότι μια δομή διαχείρισης των κοινών πόρων θα οδηγηθεί με βεβαιότητα σε επιτυχία ή σε αποτυχία, όταν συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις (συνθήκες) και όταν υιοθετούνται συγκεκριμένες ρυθμίσεις, καθώς κάθε περίπτωση διαμορφώνεται μοναδικά (case specific), ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες, την κουλτούρα (culture) της περιοχής και το ευρύτερο θεσμικό της περιβάλλον.

Η περαιτέρω εξέλιξη των θεωρητικών και των αναλυτικών προσεγγίσεων στη διαχείριση των κοινών πόρων, αναμένεται να βελτιώσει την υπάρχουσα γνώση γύρω από τον τρόπο οργάνωσης των κοινών, διευρύνοντας τις δυνατότητες για επιτυχημένες παρεμβάσεις σε επίπεδο σχεδιασμού.

ΤΑ ΠΑΡΚΑ ΤΣΕΠΗΣ (ROCKET PARKS) ΩΣ ΚΟΙΝΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

3.1 Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε μια επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, αναφορικά με τα κοινά (commons), αλλά και την ανάπτυξη του απαραίτητου θεωρητικού πλαισίου για την ανάλυσή τους. Συγκεκριμένα, προσδιορίστηκαν η έννοια, οι επιμέρους μορφές και τα χαρακτηριστικά των κοινών πόρων, καθώς και οι βασικές θεωρητικές και αναλυτικές προσεγγίσεις στη διαχείριση των κοινών πόρων με σκοπό την αποφυγή της ‘τραγωδίας των κοινών’. Στο πλαίσιο αυτό, το κεφάλαιο εστίασε στο ζήτημα της συλλογικής (από-τα-κάτω) διαχείρισης των κοινών πόρων, καταλήγοντας στον προσδιορισμό των κατάλληλων χαρακτηριστικών που θα πρέπει να ενσωματώνει ένα τέτοιο καθεστώς συλλογικής διαχείρισης προκειμένου να καταστεί αποτελεσματικό και βιώσιμο.

Το παρόν κεφάλαιο καλείται να εξετάσει και να κατανοήσει τα πάρκα τσέπης (rocket parks) ως μια νέα μορφή αστικών κοινών, που γεννιέται μέσα από τις ευρύτερες ανάγκες και τις επιθυμίες των τοπικών κοινωνιών των σύγχρονων πόλεων. Γεγονός που τα καθιστά ιδιαίτερα δημοφιλή —ιδίως κατά τα τελευταία χρόνια— τόσο για κατοίκους όσο και για ερευνητές. Αρχικά, διερευνάται η ανάδυση των σύγχρονων αυτών κοινών ως μέσο ανάκτησης του δημόσιου αστικού χώρου. Στη συνέχεια, επιχειρείται μια προσπάθεια προσδιορισμού των πάρκων τσέπης ως κοινών πόρων, αναλύοντας τα χαρακτηριστικά, την τυπολογία και τα πλεονεκτήματά τους αναφορικά με τον τρόπο που αυτά συμβάλουν —μέσα από ένα πλαίσιο συλλογικής διαχείρισης— στην αποκατάσταση της διαρρηγμένης σχέσης μεταξύ κοινοτήτων και δομημένου περιβάλλοντος, καθώς και των παραγόντων που ενδέχεται να οδηγήσουν στην

«τραγωδία» τους. Τέλος, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παράθεση επιτυχημένων παραδειγμάτων από την εγχώρια εμπειρία.

3.2 Τα αστικά κοινά ως μέσο ανάκτησης του δημόσιου αστικού χώρου

Τα πάρκα αποτελούν συστατικό στοιχείο του δομημένου περιβάλλοντος, συμβάλλοντας σημαντικά στην περιβαλλοντική και αισθητική αναβάθμιση της ποιότητας των αστικών περιοχών στις οποίες βρίσκονται και παράλληλα προσφέροντας ποικίλα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη για την κοινότητα (Walker, 2004). Ωστόσο, η δημιουργία αστικών πάρκων απειλείται ολοένα και περισσότερο από τον περιορισμό των ελεύθερων διαθέσιμων χώρων στις πόλεις. Τις τελευταίες δεκαετίες, η αύξηση του πληθυσμού στις πόλεις, η άνοδος των αξιών γης, η επέκταση των οικιστικών και εμπορικών χρήσεων, είχαν ως συνέπεια την μείωση των ελεύθερων χώρων αναψυχής και πρασίνου και παράλληλα την άσκηση πιέσεων ενάντια στην παροχή νέων (El Aziz, 2015).

Από την άλλη πλευρά, οι παγκόσμιες κοινωνικό-οικονομικές εξελίξεις των τελευταίων ετών συνέβαλαν —μέσα από έναν φαύλο κύκλο οικονομικής συρρίκνωσης, απαξίωσης της ακίνητης περιουσίας, μείωσης των κρατικών εσόδων, υποβάθμισης της ποιότητας ζωής— στην ραγδαία υποβάθμιση ολόκληρων αστικών περιοχών και γειτονιών, κυρίως των μεγάλων αστικών κέντρων, γεγονός που δεν άφησε ανεπηρέαστες τις ελληνικές πόλεις (Parr, 2015). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το ζήτημα της αστικής αναζωογόνησης και η ανάγκη αναβίωσης της χαμένης ευημερίας των αστικών κοινοτήτων κατέστη επιτακτική.

Έτσι, σε μια προσπάθεια να αντιμετωπιστούν και να αντισταθμιστούν οι δραματικές αυτές αλλαγές στον τρόπο ζωής των κατοίκων, αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια μια σειρά από πρωτοβουλίες και συλλογικά εγχειρήματα σε υποβαθμισμένες, κυρίως, αστικές γειτονιές (*Neighbourhood Initiatives*), που πρότειναν νέες ή εναλλακτικές χρήσεις του αστικού χώρου (Vaiou and Kalandides, 2016). Τα εγχειρήματα αυτά είχαν ως στόχο να αναδείξουν τις νέες αξίες που προκύπτουν μέσα από την συλλογική διαχείριση του δημόσιου χώρου, εισάγοντας με τον τρόπο αυτό στην σύγχρονη αστική θεωρία την έννοια των αστικών κοινών (*urban commons*), υπό το πρίσμα ενός

δυναμικού προτύπου αστικής οργάνωσης, ικανού για εξίσου δυναμικούς χωρικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς (Γκίκα, 2014).

Αποτέλεσμα των παραπάνω, ήταν, μεταξύ άλλων, η υιοθέτηση της ιδέας δημιουργίας ενός εναλλακτικού τύπου υπαίθριου χώρου πρασίνου ιδανικού για περιοχές των πόλεων με υψηλές πυκνότητες δόμησης, στις οποίες η κατασκευή συμβατικών πάρκων γειτονιάς δεν ήταν εύκολη ή εφικτή. Η υλοποίηση αυτού του τύπου αστικού πάρκου βασίζεται στην μετατροπή των αστικών «κενών», δηλαδή των μη αξιοποιημένων ή εγκαταλελειμμένων ακινήτων, σε μια εναλλακτική μορφή μικρού υπαίθριου χώρου αναψυχής, που αναφέρεται στην βιβλιογραφία ως Πάρκο Τσέπης (El Aziz, 2015).

Παρά το γεγονός ότι η ιδέα των Πάρκων Τσέπης, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, δεν είναι καινούργια, η δημιουργία αυτών υπό το πρίσμα συνεργατικών δομών διαχείρισης των κοινών αστικών πόρων που προκύπτουν από την «μη παραγωγική» γη των σύγχρονων πόλεων (Foster, 2006), συνιστά μια σχετικά καινοτόμα πρακτική —ή στρατηγική— την οποία υιοθέτησαν οι αστικές κοινότητες προκειμένου να «επανεπενδύσουν» στις προβληματικές γειτονιές τους (Part, 2015).

Με τον τρόπο αυτό, οι πρωτοβουλίες και τα συλλογικά εγχειρήματα κατάφεραν να αποτελέσουν συστατικό μέρος ενός ταχέως μεταβαλλόμενου αστικού τοπίου, στο οποίο οι άνθρωποι όχι μόνο «λαμβάνουν» βοήθεια και υπηρεσίες, αλλά συμμετέχουν παράλληλα σε συλλογικές δράσεις που προάγουν την ευημερία των κοινοτήτων, επινοώντας κοινωνικά καινοτόμες πρακτικές για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού (Vaiou and Kalandides, 2016). Οι δομές —ή οι άτυποι θεσμοί— που προκύπτουν ως συνέπεια των παραπάνω διαδικασιών, συνθέτουν ανεξάρτητες κοινωνικό-χωρικές οντότητες που λειτουργούν με σχετική αυτονομία, καταφέροντας να δημιουργήσουν τους δικούς τους κανόνες αυτορρύθμισης τους οποίους τα μέλη της κοινότητας και οι χρήστες πρέπει να ακολουθούν και να εφαρμόζουν (Stavrides, 2014).

Μέσα από τέτοιες συλλογικές πρακτικές διεκδίκησης και οικειοποίησης του δημόσιου χώρου, η πόλη γίνεται το χωρικό σκηνικό, αλλά και το εργαλείο μέσο για τον συλλογικό πειραματισμό με νέες εναλλακτικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης (Stavrides, 2015 · Stavrides, 2014), αποτελώντας ένα σημαντικό «εργαστήριο» για τη διαμόρφωση μιας διαφορετικής δημόσιας σφαίρας, που θα βασίζεται στα κοινά (commons) (Vaiou and Kalandides, 2016).

Επινοώντας τρόπους απεγκλωβισμού από τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά αδιέξοδα της σύγχρονης καπιταλιστικής πόλης, τα κοινά δημιουργούν χώρους που «απειλούν» εφευρετικά την ιδιόμορφη, εγκαθιδρυμένη αστική οργάνωση, ανατρέποντας τις κυρίαρχες ταξινομίες τόπων και μορφών ζωής (Stavrídes, 2014). Σε αυτήν την διαδικασία, η συμβολή της κοινωνικής καινοτομίας (*Social Innovation*) καθίσταται ουσιαστική (Moulaert et al., 2013). Σύμφωνα, μάλιστα, με τον Deleuze (1994) η τελευταία λειτουργεί ως ένας μηχανισμός επιστράτευσης της κοινωνικής δημιουργικότητας και της κοινωνικής φαντασίας, προς την καλύτερη αξιοποίηση κάθε δυνατού πόρου —υλικού ή άυλου— με σκοπό την επίτευξη ενός καλύτερου μέλλοντος. Μιας κοινωνικής δημιουργικότητας που ανακύπτει ως αποτέλεσμα των προκλήσεων που τίθενται από τις καινοτόμες θεσμικές πρακτικές, όπως αυτές που εκφράζονται μέσα από τα αστικά κοινά (Moulaert et al., 2013). Ως απόρροια, λοιπόν, των προκλήσεων και των αντιφάσεων, η καινοτομία μπορεί εύκολα να μας οδηγήσει από την μικρο-κλίμακα των ατομικών ή συλλογικών πρωτοβουλιών που οργανώνονται τοπικά, σε μικρές κοινότητες, στη μακρο-κλίμακα της ανάπτυξης ευρύτερων δημιουργικών στρατηγικών (Moulaert et al., 2013).

3.3 Τα Πάρκα Τσέπης ως αστικοί κοινοί πόροι

Τα τελευταία χρόνια, σε πολλές πόλεις ανά τον κόσμο, παρατηρείται το φαινόμενο, ντόπιοι κάτοικοι, υποβαθμισμένων κυρίως, αστικών συνοικιών να διεκδικούν και να οικειοποιούνται την κενή, ανεκμετάλλευτη γη με σκοπό την δημιουργία πάρκων και χώρων πρασίνου προς όφελος της κοινότητας. Απογοητευμένοι από την κρατική ολιγωρία, οι πολίτες παίρνουν την πρωτοβουλία να διεκδικήσουν, να αξιοποιήσουν και να διαχειριστούν τους εναπομείναντες υπαίθριους χώρους των πόλεων για την αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών τους.

Με τον τρόπο αυτό, οι κοινοτικοί υπαίθριοι χώροι (*community open spaces*) προκύπτουν ως μια εναλλακτική πρόταση για την δημιουργία πάρκων και χώρων αναψυχής (Francis et al., 1984). Σε αντίθεση με τα συμβατικά πάρκα που δημιουργούνται ως αποτέλεσμα της δημόσιας ή της ιδιωτικής βούλησης, τα συλλογικά αυτά εγχειρήματα είναι αποτέλεσμα της αυθόρμητης προσπάθειας και της εθελοντικής εργασίας ντόπιων κατοίκων και χρηστών με σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγκών τους (Francis et al., 1984).

Μια, μικρής κλίμακας, εκδοχή των παραπάνω πάρκων που προκύπτουν ως αποτέλεσμα συλλογικών διαδικασιών είναι, όπως ήδη αναφέραμε, και τα Πάρκα Τσέπης. Έτσι, στην κλίμακα της γειτονιάς, τα Πάρκα Τσέπης επιτυγχάνουν με άμεσο τρόπο την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων σε ελεύθερους χώρους πρασίνου και αναψυχής. Η μορφή και η λειτουργία τους προσαρμόζεται στα δεδομένα της εκάστοτε περιοχής, δημιουργώντας έναν ζωτικό «κοινωνικό» χώρο, έναν πυρήνα δηλαδή, που επιτυγχάνει πολεοδομική, κοινωνική και περιβαλλοντική συνοχή (Πλουμίδης και Σερράος, 2013).

3.3.1 Ιστορία και διεθνής εμπειρία

Η ιστορία των μικρών αστικών πάρκων που δημιουργούνται ευκαιριακά σε «κενούς» χώρους πυκνοδομημένων συνοικιών ξεκινά από τη Φιλαδέλφεια των Ηνωμένων Πολιτειών στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ως μέρος ενός ερευνητικού έργου του Πανεπιστημίου της Πενσυλβάνια (University of Pennsylvania) που είχε ως στόχο την καταγραφή του ποσοστού των κενών οικοπέδων και των αναξιοποίητων ακαλύπτων σε φτωχές συνοικίες της πόλης¹⁰ (Marcus and Greene, 1997) (Εικόνα 3.1).

Η παραπάνω αφορμή, είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός προγράμματος με την ονομασία «Κοινά Γειτονιάς» (Neighborhood Commons) για την ενεργοποίηση των κατοίκων, σε περιοχές χαμηλών κυρίως εισοδημάτων, με σκοπό την ανάκτηση και την αξιοποίηση των χώρων αυτών για την δημιουργία πάρκων, αστικών κήπων, παιδικών χαρών και γενικότερα, για την διαμόρφωση ελεύθερων χώρων πρασίνου και αναψυχής που θα χρησιμοποιούνταν και θα διαχειρίζονταν αποκλειστικά από τους κατοίκους της γειτονιάς (Linn, 1968).

¹⁰ Οι αστικές ανακατατάξεις και ο μετασχηματισμός της δομής πολλών αμερικανικών πόλεων κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960, είχαν ως αποτέλεσμα την σημαντική κοινωνική και αισθητική υποβάθμιση των κεντρικών αστικών περιοχών τους. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ένα πλήθος από εγκαταλελειμμένες κατοικίες, ημιτελή έργα ανάπλασης, κενά οικοπέδα και υποβαθμισμένες δημόσιες υπηρεσίες.

Εικόνα 3.1 Πρώιμη μορφή των Πάρκων Τσέπης στην Φιλαδέλφεια των Ηνωμένων Πολιτειών στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Κενά οικόπεδα σε γειτονιές χαμηλών εισοδημάτων που συχνά ιδιοποιούνται από τους κατοίκους με τρόπο «ανεπίσημο», χωρίς ιδιαίτερο σχεδιασμό, για κοινωνικούς σκοπούς.

Πηγή: Marcus and Greene (1997: 149).

Ωστόσο, η μέχρι τότε απουσία ισχυρών τοπικών κοινοτήτων και θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πάρκων αυτών στην κλίμακα της γειτονιάς, είχε ως αποτέλεσμα οι χώροι αυτοί να απωλέσουν τον κοινοτικό τους χαρακτήρα, λαμβάνοντας σε πολλές περιπτώσεις τη μορφή αστικών παρεμβάσεων κρατικής ή ιδιωτικής ρύθμισης (top-down approaches), με την βοήθεια ομοσπονδιακών ή εταιρικών κεφαλαίων (Marcus and Greene, 1997). Παρά το καθεστώς αυτό, το φαινόμενο της δημιουργίας μικρών ευκαιριακών χώρων αναψυχής —ή Πάρκων Τσέπης όπως τα αποκαλούν— σε παρηκμασμένες αστικές γειτονιές, επεκτάθηκε γρήγορα και σε άλλες αμερικανικές πόλεις¹¹.

¹¹ Η εμφάνιση του περιβαλλοντικού κινήματος της δεκαετίας του 1970 σε συνδυασμό με την διαθεσιμότητα πλήθους ανοικτών χώρων, ως αποτέλεσμα της ανεπιτυχούς αστικής ανανέωσης

Σήμερα, το παράδειγμα αυτό, είναι ευρέως διαδεδομένο σε πολλές αμερικανικές αλλά ευρωπαϊκές πόλεις. Στις περιπτώσεις αυτές, οι Δήμοι συνήθως θέτουν τις προδιαγραφές (Design Briefs) με πολεοδομικούς, λειτουργικούς και αισθητικούς κανόνες και παράλληλα αναλαμβάνουν να παρέχουν ένα ευρύ πλέγμα υποστήριξης στους πολίτες, στις γειτονιές, στις συλλογικότητες και στις τοπικές επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται να συνεισφέρουν στον εμπλουτισμό του αστικού πρασίνου και στην επανάκτηση των αστικών «κενών» της πόλης (Σεκλιζιώτης και Σεκλιζιώτης, 2017). Ο σχεδιασμός των Πάρκων Τσέπης πραγματοποιείται μέσω συλλογικών διαδικασιών «από κάτω προς τα πάνω», σε κλίμακα οικοδομικού τετραγώνου ή και ευρύτερης γειτονιάς, προσφέροντας με τον τρόπο αυτό «χώρο γνώμης και βήμα έκφρασης» στους πολίτες / κατοίκους (Σεκλιζιώτης και Σεκλιζιώτης, 2017).

Μια αρκετά υποσχόμενη προσπάθεια υπήρξε αυτή της πόλης του Λονδίνου, για την δημιουργία 100 Πάρκων Τσέπης στην ευρύτερη περιοχή αυτού. Το πρόγραμμα αυτό, ξεκίνησε το 2013 ως πρωτοβουλία του Δήμου του Λονδίνου, δίνοντας τη δυνατότητα στις γειτονιές, στους απλούς πολίτες και στις συλλογικότητες να προτείνουν, με τη βοήθεια αρχιτεκτόνων, αρχιτεκτόνων τοπίου και γεωπόνων, σχέδια και δράσεις για την επανάκτηση ξεχασμένων, κενών και εγκαταλελειμμένων οικοπέδων —των λεγόμενων αστικών κενών— προς όφελος της τοπικής κοινωνίας και σύμφωνα με τις ανάγκες της. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η γειτονιά πρότεινε, σχεδίασε και δημιούργησε για την ίδια τη γειτονιά (Σεκλιζιώτης και Σεκλιζιώτης, 2017 · El Aziz, 2015).

Παρόμοιο παράδειγμα αποτελεί και το πρόγραμμα δημιουργίας μικρών πάρκων στο Northampton της Αγγλίας, όπου τα τελευταία 18 χρόνια έχουν ήδη δημιουργηθεί περισσότερα από 80 μικρά πάρκα, κυρίως με τη συμμετοχή των κατοίκων, ενώ οι τοπικές αρχές αναλαμβάνουν ένα περισσότερο βοηθητικό και υποστηρικτικό ρόλο στην οργάνωσή τους (Κοσμάκη και Λουκόπουλος, 2007). Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται η συνοχή των τοπικών κοινοτήτων και ταυτόχρονα αναδύεται ένας οικονομικά βιώσιμος τρόπος διαχείρισης των χώρων πρασίνου, κάτι που αποτελεί προφανή προϋπόθεση για την ανάπτυξη και κυρίως τη συντήρηση εκτεταμένων δικτύων πρασίνου μέσα στον οικιστικό ιστό (Κοσμάκη και Λουκόπουλος, 2007).

των προηγούμενων δεκαετιών, συνέβαλαν στη μαζική δημιουργία κοινοτικών πάρκων και κήπων σε πολλές αμερικανικές πόλεις (Schmelzkopf, 1995).

Στη χώρα μας, η ιδέα των Πάρκων Τσέπης που προκύπτουν ως αποτέλεσμα συλλογικών διαδικασιών και υπόκεινται σε κοινή διαχείριση από ομάδες πολιτών, παρέμενε μέχρι πρόσφατα άγνωστη. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, πρωτοβουλίες και συλλογικά εγχειρήματα σε επίπεδο γειτονιάς —κατά βάσει άτυπες δομές— ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων ευρωπαϊκών χωρών, διεκδικούν τη δημιουργία και τη διαχείριση μικρών αστικών πάρκων ή αστικών κήπων σε παρηκμασμένες, κυρίως, περιοχές των μεγάλων αστικών κέντρων, φέρνοντας με τον τρόπο αυτό τα Πάρκα Τσέπης στο προσκήνιο της αστικής οργάνωσης από τα κάτω (bottom-up approach). Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτών περιγράφονται σε ακόλουθη ενότητα.

3.3.2 Ορισμός, χαρακτηριστικά και σημασία των Πάρκων Τσέπης

Τα Πάρκα Τσέπης (rocket parks ή vest-pocket parks ή mini-parks) είναι αστικοί υπαίθριοι χώροι μικρής κλίμακας που απευθύνονται στο ευρύ κοινό, είτε βρίσκονται σε δημόσιο, είτε σε ιδιωτικό χώρο (Blake, 2013). Τα μικρά αυτά πάρκα, διαφοροποιούνται αισθητά από τα συμβατικά αστικά πάρκα —δημόσια ή ιδιωτικά— συνθέτοντας μια νέα κατηγορία χώρων πρασίνου, που εντάσσεται ανάμεσα στο πάρκο γειτονιάς και τον ιδιωτικό κήπο (Κοσμάκη και Λουκόπουλος, 2007).

Σύμφωνα με τον Hester (1984: 49), οι κοινοτικοί υπαίθριοι χώροι, όπως τα Πάρκα Τσέπης που δημιουργούνται μέσα από συλλογικές διεργασίες, έχουν συχνά έναν «εξατομικευμένο, αυτοδύναμο, οικείο και ημιτελή» χαρακτήρα, σε αντίθεση με την «καθαρή και επίσημη» αισθητική των παραδοσιακών πάρκων.

Όπως θα αναλύσουμε διεξοδικά στη συνέχεια, τα Πάρκα αυτά είναι συνήθως μικρής κλίμακας, χαμηλού κόστους κατασκευής, ενώ δημιουργούνται και διαχειρίζονται τοπικά από ομάδες χρηστών και σύμφωνα με τις ανάγκες τους, σε αντίθεση με τα παραδοσιακά πάρκα που είναι μεγαλύτερης κλίμακας, υψηλότερου κόστους κατασκευής, κεντρικά ρυθμισμένα, υπό δημόσια ή ιδιωτική διαχείριση (Francis et al., 1984). Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτών συνοψίζονται στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 3.1).

Πιο αναλυτικά, τα Πάρκα Τσέπης συνήθως δημιουργούνται ευκαιριακά, πάνω σε ακανόνιστα κομμάτια «κενής» ή αναξιοποίητης αστικής γης (vacant ή derelict lands),

που δεν θεωρείται ότι αποτελούν ιδανικούς υποδοχείς για τις «συμβατικές» κατηγορίες αστικού πρασίνου (Κοσμάκη και Λουκόπουλος, 2007). Αυτά μπορεί να είναι κενά οικόπεδα, σε επαφή με το δρόμο ή στο εσωτερικό των οικοδομικών τετραγώνων που μένουν εγκαταλελειμμένα γεμίζοντας σκουπίδια, μικρές νησίδες γης ανάμεσα σε κτίρια, ακάλυπτοι πολυκατοικιών, υπαίθριοι αυτοσχέδιοι χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων (πάρκινγκ), πεζόδρομοι και στενάκια (Σεκλιζιώτης και Σεκλιζιώτης, 2017).

Πίνακας 3.1 Βασικές διαφορές ανάμεσα σε αστικούς υπαίθριους χώρους, που υπόκεινται σε κοινοτική και σε συμβατική —δημόσια ή ιδιωτική— διαχείριση αντίστοιχα.

<i>Κοινοτικοί υπαίθριοι χώροι</i>	<i>Συμβατικοί υπαίθριοι χώροι</i>
Μικρής κλίμακας (μικρότεροι από 1000 m ²)	Μεσαίας ή μεγάλης κλίμακας (μεγαλύτεροι από 1000 m ²)
Χαμηλού κόστους κατασκευής	Υψηλού κόστους κατασκευής
Υψηλής ή μέτριας χρήσης	Μέτριας ή χαμηλής χρήσης
Χρησιμοποιούν τον απαραίτητο τεχνολογικό εξοπλισμό	Χρησιμοποιούν κατά βάση υψηλό τεχνολογικό εξοπλισμό
Συχνά δεν ακολουθούν τεχνικές προδιαγραφές	Απαιτούν την τήρηση τεχνικών προδιαγραφών
Αποτέλεσμα συλλογικών διεργασιών και τοπικών προσπαθειών διεκδίκησης	Αποτέλεσμα επαγγελματικής προσπάθειας και εξειδικευμένου αστικού σχεδιασμού.
Έμφαση στη χρήση, στα επωφελή αποτελέσματα και στην παραγωγικότητα	Έμφαση στη μορφή, στο ύψος και στην οπτική ποιότητα
Αποτέλεσμα συμμετοχικών διαδικασιών από τα κάτω (bottom-up approach)	Αποτέλεσμα σχεδιαστικής προσέγγισης από τα πάνω (top-down approach)
Προκύπτουν τοπικά από κατοίκους και δυνητικούς χρήστες	Προκύπτουν από επαγγελματίες σχεδιαστές και κρατικούς υπαλλήλους που δεν κατοικούν απαραίτητα στην περιοχή
Δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων	Οι αποφάσεις λαμβάνονται κεντρικά
Τοπική διαχείριση	Δημόσια διαχείριση

Πηγή: Francis, Cashdan and Paxson, (1984: 11).

Ως εκ τούτου, η μορφή τους εξαρτάται από την διάταξη του αστικού ιστού και του οδικού δικτύου της περιοχής στην οποία βρίσκονται. Το μέγεθός τους είναι συνήθως μικρό, ωστόσο ποικίλει ανά περίπτωση. Αυτό, μπορεί να κυμαίνεται από ελάχιστα τετραγωνικά μέτρα μέχρι και 1 στέμμα. Παρόλα αυτά δεν ξεπερνά την κλίμακα ενός οικοδομικού τετραγώνου (Marcus and Francis, 1997 · Nordh et al., 2011).

Όσον αφορά τη χωρική τους θέση, αυτή θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε τα Πάρκα Τσέπης να μπορούν να εξυπηρετούν τους κατοίκους της γύρω περιοχής, σε μια ακτίνα τουλάχιστον τεσσάρων οικοδομικών τετραγώνων, χωρίς να πρέπει οι τελευταίοι να διασχίσουν κάποια μεγάλη οδική αρτηρία. Συνεπώς, η τοποθεσία τους θα πρέπει να βρίσκεται κοντά σε πυκνοκατοικημένες περιοχές, με υψηλή δραστηριότητα, εμπορικά καταστήματα και καλή διασύνδεση με τα μέσα συγκοινωνίας (Marcus and Greene, 1997). Σε διαφορετική περίπτωση, η δημιουργία ενός πάρκου απλά και μόνο για την αξιοποίηση ενός κενού οικοπέδου, θεωρείται από πολλούς ως σπατάλη εργασίας και πόρων (ιδιωτικών ή δημόσιων κεφαλαίων) (Marcus and Greene, 1997).

Πέραν αυτού, η χωρική τους θέση είναι σημαντική, καθώς ο χαρακτήρας της περιοχής στην οποία αναπτύσσονται καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το είδος της χρήσης, τον τύπο των χρηστών, τις προσφερόμενες δραστηριότητες και την χρονική κατανομή αυτών στην διάρκεια της ημέρας (Marcus and Greene, 1997).

Από την άλλη πλευρά, το κόστος κατασκευής τους επίσης ποικίλει. Αυτό, μπορεί να κυμαίνεται αρκετά χαμηλά, όπως στην περίπτωση των Πάρκων Τσέπης που δημιουργούνται με την εθελοντική προσφορά και την εργασία των τοπικών κοινοτήτων, μέχρι πολύ υψηλά, όπως για παράδειγμα συνέβη στην περίπτωση του άρτια σχεδιασμένου, εμβληματικού συνοικιακού πάρκου Paley Park της Νέας Υόρκης¹², που δημιουργήθηκε το 1967 από ιδιωτικά κεφάλαια σε οικόπεδο υψηλής εμπορικής αξίας, κοστίζοντας αρκετά εκατομμύρια δολάρια (Marcus and Greene, 1997) (Εικόνα 3.2).

¹² Το Paley Park στο Midtown του Manhattan αποτελεί ιδιωτικό Πάρκο Τσέπης, ανοικτό στο κοινό. Σχεδιάστηκε από τον Robert Lewis Zion των «Zion and Breene Associates» και χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα William S. Paley. Παραδόθηκε το 1967, ελαφρώς υπερυψωμένο, με 12 δένδρα Γλεδίτσιας Τριάκανθου (*Gleditsia triacanthos*), τεχνητό καταρράκτη 6 μέτρων (με ροή 6,800 λίτρων το λεπτό που επισκιάζει ευχάριστα τους θορύβους τις πόλεις), αναρριχώμενα απόκρυψης στους πλευρικούς τοίχους και λιθόστρωτο λιτό δάπεδο.

Εικόνα 3.2 Το Paley Park της Νέας Υόρκης. Ένα άρτια σχεδιασμένο Πάρκο Τσέπης.

Πηγή: <https://www.flickr.com/photos/88017382@N00/7799724746> (Ημερομηνία πρόσβασης: 28.08.2018).

Οι χώροι αυτοί, χαρακτηρίζονται συχνά ως «αστικά ξέφωτα» ή «πράσινες σταγόνες στην πόλη» (green drops in the city), λειτουργώντας ως βιοκλιματικοί θύλακες στον ιστό μιας περιοχής και ταυτόχρονα ως ενδιαμέσοι κοινωνικοί χώροι (Κοσμάκη και Λουκόπουλος, 2007 · Σεκλιζιώτης και Σεκλιζιώτης, 2017). Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να είναι άμεσα ορατοί και εύκολα προσβάσιμοι από το δρόμο, και παράλληλα να ενσωματώνουν μια σειρά χαρακτηριστικών, ικανών να εξυπηρετήσουν βασικές λειτουργίες των υπαίθριων χώρων αναψυχής (Sinou and Kenton, 2013).

Παραδοσιακά, ο σχεδιασμός τους εΐθισται να περιλαμβάνει ορισμένες ή το σύνολο των παρακάτω παραμέτρων: i) δέντρα και φυτεύσεις, ii) αστική επίπλωση, για στάση, ξεκούραση, παρατήρηση και βιωματική εμπειρία της πόλης, iii) εγκαταστάσεις παιχνιδιού για τα παιδιά, iv) βασικές υποδομές αθλητικής δραστηριότητας, όπως για παράδειγμα μια μπασκέτα v) ικανοποιητικό χώρο για ομαδικές συγκεντρώσεις ή ομαδικά παιχνίδια, καθώς και v) ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία αναγνώρισης / διαφοροποίησης, όπως ιδιαίτερους χρωματικούς συνδυασμούς, δημόσια τέχνη (mural) ή κάποια συγκεκριμένη ονομασία (Marcus and Greene, 1997). Πέραν αυτών, ο σχεδιασμός τους, για να θεωρείται επιτυχημένος, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το

πολύπλοκο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο οι δομές αυτές αναπτύσσονται, καθώς αφορούν ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων, διαφορετικών ηλικιών και προτιμήσεων, που ενδέχεται να χρησιμοποιούν τα πάρκα αυτά σε διαφορετικές στιγμές της ημέρας ή και της νύχτας (Marcus and Greene, 1997). Για το λόγο αυτό, συχνά μπορεί να περιλαμβάνουν εναλλακτικές λειτουργίες και χρήσεις, αρκετά διαφοροποιημένες από τα συνηθισμένα (Francis et al., 1984).

3.3.3 Κοινοτική διαχείριση και παραγόμενα τοπικά οφέλη

Τα Πάρκα Τσέπης ως αστικά κοινά αγαθά, σηματοδοτούν τη δημιουργία «κοινωνικών πυρήνων» που αντανακλούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των κοινοτήτων στις οποίες αναπτύσσονται (Πλουμίδης και Σερράος, 2013). Συμβάλλουν στην δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της συναναστροφής, της οικειότητας και της ασφάλειας που μπορούν να προσφέρουν στους χρήστες. Παράλληλα, η δυνατότητά τους να υποστηρίξουν πλήθος εναλλακτικών χρήσεων, αποπνέει στον χρήστη ευελιξία και ελευθερία δράσης δημιουργώντας ένα σημείο συνάντησης και αλληλεπίδρασης μεταξύ των κατοίκων και του χώρου (Πλουμίδης και Σερράος, 2013).

Ως εκ τούτου, η δημιουργία των Πάρκων Τσέπης συνδέεται με ένα πλήθος ωφελειών για τις κοινότητες στις οποίες αναπτύσσονται (Fernandez and Burch, 2003). Αυτές αφορούν, μεταξύ άλλων:

- την αισθητική βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος σε τοπικό επίπεδο,
- την οικοδόμηση κοινωνικών δικτύων και δεσμών εμπιστοσύνης μεταξύ της κοινότητας και ακολούθως την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής,
- την παραγωγή χώρων δημοκρατικής συμμετοχής και ισότιμης έκφρασης,
- την αναθέρμανση της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης και την προσέλκυση τοπικών επενδυτών,
- την εξυπηρέτηση λειτουργιών πολιτιστικού χαρακτήρα,
- την παροχή ποικίλων εκπαιδευτικών εμπειριών,
- την ενθάρρυνση του αισθήματος υπερηφάνειας των κατοίκων,
- την ενίσχυση της πρόσθεσης και άλλων ομάδων / ατόμων για ενεργό συμμετοχή και δράση,

- την αύξηση της αναλογίας πρασίνου στην περιοχή και την παράλληλη βελτίωση του μικροκλίματος αυτής,
 - την ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας,
- και σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και,
- την παραγωγή τροφής, σε περιορισμένη όμως κλίμακα.

Όπως γίνεται κατανοητό, τα παραπάνω πολλαπλά επωφελή αποτελέσματα — κοινωνικά, πολιτικά, περιβαλλοντικά, υλικά, αισθητικά, ακόμα και πνευματικά — διαχέονται με τρόπο ισότιμο προς την κοινότητα, καθώς απορρέουν από τις συλλογικές πρακτικές παραγωγής των κοινών (commons), που στην περίπτωση μας αφορούν την δημιουργία και διαχείριση των Πάρκων Τσέπης.

Όσον αφορά τις οργανωτικές δομές των διαφόρων μικρών κοινοτικών πάρκων, αυτές ενδέχεται να διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ τους. Τα εγχειρήματα αυτά αυτό-οργανώνονται τοπικά με τρόπο μοναδικό ανά περίπτωση (site specific), εξαρτώμενα από τα βιοφυσικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε περιοχής, καθώς και από το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον (Fernandez and Burch, 2003). Το γεγονός αυτό, οδηγεί αναπόφευκτα στην επίτευξη μιας ποικιλίας διαφορετικών προσεγγίσεων διακυβέρνησής τους, ενώ κάθε τέτοιο συλλογικό εγχείρημα διατηρεί την δική του οργανωτική δομή και καθορίζει αυτόνομα το σχέδιο διαχείρισης που θα ακολουθήσει (Fernandez and Burch, 2003).

Αναφορικά με τους παράγοντες που συμβάλουν στη διαμόρφωση του τρόπου με τον οποίο ένα συλλογικό πάρκο γειτονιάς αυτό-οργανώνεται και αυτό-διαχειρίζεται, αυτοί φαίνεται να εξαρτώνται από μια σειρά δεδομένων που προκύπτουν από τα εξής ερωτήματα: ποιοι είναι οι στόχοι του εγχειρήματος, ποιος είναι ο τύπος του πάρκου (π.χ. πάρκο για παιδιά, πάρκο για βιωματική καλλιέργεια κ.ά.), πόσα μέλη συμμετέχουν στην κοινή διαχείριση, ποιοι είναι αυτοί οι άνθρωποι και σε τι είδους δραστηριότητες στοχεύουν (Fernandez and Burch, 2003).

Παράλληλα, οι προκύπτουσες διαφορετικές προσεγγίσεις κοινής διαχείρισης αντανακλώνται και στον τρόπο —ή το βαθμό— διασύνδεσης του θεσμού με το εξωτερικό του περιβάλλον (Fernandez and Burch, 2003).

3.3.4 Το πρόβλημα της υποβάθμισης και η ενδεχόμενη απειλή της «τραγωδίας»

Τα Πάρκα Τσέπης, όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, αποτελούν δομές συλλογικής διαχείρισης που προσομοιάζουν σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά των αστικών κοινών (urban commons). Έτσι, σύμφωνα με αυτά, πρώτον, προκύπτουν ως αποτέλεσμα συλλογικής δράσης και συλλογικής παραγωγής, δεύτερον, αποτελούν ένα μέσο διεκδίκησης των αναγκών της κοινότητας για ελεύθερους χώρους έκφρασης, ψυχαγωγίας και κοινωνικής συναναστροφής, τρίτον, παράγουν τα παραπάνω συλλογικά οφέλη με τρόπο μη εμπορευματικό και τέταρτον, απαιτούν την ενεργό συμμετοχή των ατόμων που απαρτίζουν την εν λόγω κοινότητα (Elzenberg, 2012).

Ωστόσο, τα Πάρκα Τσέπης, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους και τις υποδομές που μπορεί να διαθέτουν, είναι συχνά ευάλωτα σε φαινόμενα υποβάθμισης και παρακμής. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην αντικειμενική δυσκολία που υφίσταται οι άτυποι, σε πολλές περιπτώσεις, θεσμοί συλλογικής διαχείρισής τους στην εξεύρεση πόρων για την συντήρησή αυτών, μετά την ολοκλήρωση της δημιουργίας τους (Marcus and Greene, 1997). Για το λόγο αυτό, η ύπαρξη μιας ισχυρής και υποστηρικτικής κοινότητας είναι σημαντική. Οι ευρύτερες γειτονιές, περιμετρικά αυτών, καλούνται συχνά να συνδράμουν στα εν λόγω εγχειρήματα, συμμετέχοντας ενεργά στην διαχείριση και στην προστασία τους, όπως συμβαίνει συνήθως σε επιτυχημένα παραδείγματα κοινών (Σεκλιζιώτης και Σεκλιζιώτης, 2017). Παράλληλα, υπό προϋποθέσεις, οι συλλογικότητες που σχεδιάζουν, διαχειρίζονται και χρησιμοποιούν τα Πάρκα Τσέπης καταφεύγουν σε ευέλικτες δομές συν-διαχείρισης αυτών, μέσω της πολυεπίπεδης τοπικής διασύνδεσής τους με την κοινωνία, τις επιχειρήσεις και τους επίσημους θεσμούς (Marcus and Greene, 1997). Σε αντίθετη περίπτωση, οι χώροι αυτοί ενδέχεται να απωλέσουν τον κοινοτικό τους χαρακτήρα, λαμβάνοντας τη μορφή αστικών παρεμβάσεων κρατικής ή ιδιωτικής ρύθμισης (top-down approaches), με την βοήθεια κρατικών ή ιδιωτικών κεφαλαίων (Marcus and Greene, 1997).

Επιπλέον, οι υψηλές πληθυσμιακές πυκνότητες και ο έντονος ανταγωνισμός σε επίπεδο αξιών και χρήσεων γης σε αστικά περιβάλλοντα, μπορεί να έχει, εξίσου, αρνητικές συνέπειες για την βιωσιμότητα αυτών των εγχειρημάτων (Huron, 2012 · Marcus and Greene, 1997). Όπως εύστοχα διατυπώνει ο Schmelzkopf (1995), τα ίδια χαρακτηριστικά που καθιστούν την χωρική θέση των Πάρκων Τσέπης κατάλληλη για τον σκοπό για τον οποίο αυτά προορίζονται — όπως η κεντρική τοποθεσία κοντά σε

πυκνοκατοικημένες περιοχές, με υψηλή δραστηριότητα, εμπορικά καταστήματα και καλή διασύνδεση με τα μέσα συγκοινωνίας — τα καθιστούν, υπό προϋποθέσεις, εξίσου ελκυστικά και για τους κατασκευαστές και τους επενδυτές της αγοράς ακινήτων.

3.4 Τα Πάρκα Τσέπης μέσα από εγχώρια παραδείγματα

Οι πόλεις αποτελούν ανοιχτά, διαπερατά και πορώδη συστήματα (Sennett 2008), όπου τα άτομα ενεργούν —ή αντιδρούν— κάτω από την επίδραση συνεχών ερεθισμάτων, μέσα από μια αέναη διαδικασία αφομοίωσης και παραγωγής του κοινωνικού και του ανθρώπινου κεφαλαίου (Glaeser et al., 2002, Glaeser et al., 2016, Camagni et al., 2017). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η παρουσία και η δραστηριότητα αυτοοργανωμένων ομάδων και κοινοτήτων είναι περισσότερο έντονη σε μεσαίου και μεγάλου μεγέθους πόλεις, οι οποίες παρουσιάζουν ένα δυναμικό κοινωνικό και οικονομικό προφίλ (Girard, 2011, όπως αναφέρεται στο Mangialardo and Micelli, 2017). Το φαινόμενο αυτό, αντανακλάται, όπως είναι φυσικό, και στις μεγάλες ελληνικές πόλεις, όπου η δημιουργία αστικών κοινών είναι περισσότερο έντονη.

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται δύο χαρακτηριστικά εγχώρια παραδείγματα Πάρκων Τσέπης υπό το πρίσμα των αστικών κοινών.

3.4.1 Το Αυτοδιαχειριζόμενο Πάρκο Ναυαρίνου¹³

Το Αυτοδιαχειριζόμενο Πάρκο Ναβαρίνου και Ζωοδόχου Πηγής¹⁴, είναι ένα ελεύθερο, αυτοδιαχειριζόμενο πάρκο στο κέντρο της Αθήνας. Βρίσκεται στο οικοδομικό τετράγωνο μεταξύ των οδών Χαριλάου Τρικούπη, Ναυαρίνου, Ζωοδόχου Πηγής και Διδότου, σε οικόπεδο 1.500 τ.μ. (Χάρτης 3.1). Σε αυτό βρισκόταν από το 1907 το κτίριο στο οποίο στεγαζόταν η κλινική «Γερουλάνειον Ίδρυμα» —η μετέπειτα κλινική Σμπαρούνη— το οποίο αγοράστηκε το 1972 από το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (Τ.Ε.Ε.).

¹³ Πληροφορίες αντλούνται από την επίσημη σελίδα του Αυτοδιαχειριζόμενου Πάρκου Ναυαρίνου στο διαδίκτυο: <https://parkingparko.espivblogs.net/>.

¹⁴ Είναι γνωστό και ως πάρκο Ναυαρίνου ή πάρκο Ζωοδόχου Πηγής ή πάρκινγκ-πάρκο (parking-park), ονομασία που καταδεικνύει με τρόπο ευφάνταστο την αλλαγή χρήσης του, από πάρκινγκ αυτοκινήτων σε πάρκο.

Χάρτης 3.1 Χάρτης περιοχής Εξαρχείων, όπου με κόκκινο περίγραμμα σημειώνεται το οικοπέδο του Αυτοδιαχειριζόμενου Πάρκου Ναβαρίνου και Ζωοδόχου Πηγής.

Πηγή: Τροποποιημένο από Πουρναρά, 2013.

Την δεκαετία του 1980, το τετραώροφο κτίριο κατεδαφίζεται προκειμένου να ξεκινήσει η υλοποίηση του νέου, σύγχρονου κτιρίου που θα στέγαζε το Τ.Ε.Ε., σχέδιο που δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Την δεκαετία του 1990 πραγματοποιούνται αλληπάλληλες προτάσεις από τις διοικήσεις του Τ.Ε.Ε. προκειμένου τμήμα του οικοπέδου να παραχωρηθεί στον Δήμο Αθηναίων για τη δημιουργία χώρου πρασίνου με ταυτόχρονη ανταλλαγή με τίτλο Μεταφοράς Συντελεστή Δόμησης (Μ.Σ.Δ.) σε άλλο οικοπέδο, εκτός κέντρου¹⁵. Λόγω καθυστερήσεων και αλλαγής του πολεοδομικού κώδικα, η ανταλλαγή δεν υλοποιείται, με συνέπεια το οικοπέδο να παραμένει στην ιδιοκτησία του Τ.Ε.Ε., το οποίο το εκμισθώνει επί πολλά χρόνια ως χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων (πάρκινγκ). Με τη λήξη της μίσθωσης του πάρκινγκ στο τέλος του 2008 —σε μια κατά γενική ομολογία δύσκολη πολιτικά και κοινωνικά συγκυρία, που χαρακτηρίζονταν από

¹⁵ Μια σκέψη ήταν να γίνει ανταλλαγή με ένα οικοπέδο και ορισμένα κτίρια στη λεωφόρο Αλεξάνδρας, συγκεκριμένα με τα προσφυγικά που υπάρχουν εκεί, με στόχο τόσο ο περιβάλλοντας χώρος των κτιρίων αυτών να γίνει χώρος πρασίνου, όσο και τα κτίρια αυτά να διατηρηθούν και να αποκατασταθούν. (Από τις δηλώσεις του τέως προέδρου του Τ.Ε.Ε. κ. Σπύρτζη, στο Βαρδάκη, 2011).

έντονες ζυμώσεις σε πολλαπλά επίπεδα— το Τ.Ε.Ε. επαναφέρει το θέμα οικοδόμησης του οικοπέδου.

Εικόνα 3.3 Το Πάρκο Ναυαρίνου και Ζωοδόχου Πηγής, πριν και μετά.

Πηγές: Άνω εικόνα: Kampourakis, 2013. Κάτω εικόνα: <https://elsarand.wordpress.com> (Ημερομηνία πρόσβασης: 28.08.2018).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Πρωτοβουλία Κατοίκων Εξαρχείων και άλλες συλλογικότητες της περιοχής, που για 1,5 χρόνο ασχολούντο ήδη με τον συγκεκριμένο χώρο, ενημερώνει τη γειτονιά, κινητοποιείται και ζητάει άμεσα τη μετατροπή του οικοπέδου σε χώρο υψηλού πρασίνου (Εικόνα 3.3). Στις 7 Μαρτίου 2009, μαζί με τη συλλογικότητα «Εμείς, Εδώ και Τώρα και για Όλους Εμάς» οργανώνει εκδήλωση όπου κάτοικοι και ενθουσιώδεις υποστηρικτές από άλλες γειτονιές καταλαμβάνουν το χώρο και απαιτούν το πάρκινγκ να γίνει πάρκο, πραγματοποιώντας παράλληλα συμβολικές

φυτεύσεις. Το διάστημα που ακολουθεί, η ανταπόκριση και η δυναμική του κόσμου αυξάνεται —σύμφωνα με τους υποστηρικτές του εγχειρήματος «ξεπερνάει κάθε προσδοκία»— και το πάρκο «γεννιέται» προοδευτικά μέσα από συλλογικές διαδικασίες. Η ασφαλτος σπάει, ο χώρος στρώνεται με χώμα, φυτεύονται δέντρα και λουλούδια (Εικόνες 3.4).

Εικόνες 3.4 Φωτογραφίες από τις πρακτικές συλλογικής διεκδίκησης του Πάρκου Ναυαρίνου.

Πηγή: Kampourakis, 2013.

Σε όλη τη διάρκεια της παραπάνω διαδικασίας, η λειτουργία της ανοιχτής Συνέλευσης —της οποίας η συχνότητα διαφοροποιείται στο πέρασμα του χρόνου ανάλογα με τις ανάγκες και την διαθεσιμότητα των συμμετεχόντων— παραμένει καθοριστικής σημασίας για την πορεία και εξέλιξη του υπό κατάληψη πάρκου. Μέσα από αυτή, οι συμμετέχοντες συναποφασίζουν —μέσα από συλλογικές ζυμώσεις— τόσο για τη

μορφή και τη λειτουργία του εγχειρήματος, όσο και για τα πολιτικά χαρακτηριστικά του (Πουρναρά, 2013). Εξάλλου, η δημιουργία του πάρκου, ως αποτέλεσμα της αυθόρμητης και αυτοοργανωμένης δράσης που συντονίζεται «από τα κάτω» (bottom-up approach) στο έδαφος της κατάληψης ενός ιδιωτικού χώρου και παράλληλα η προσπάθεια διαμόρφωσής του με όρους αμεσο-δημοκρατικούς και αντι-ιεραρχικούς μέσω της ανοιχτής Συνέλευσης, αποτελεί εξαρχής μια πράξη με σαφές πολιτικό στίγμα (Πουρναρά, 2013).

Έτσι, από τις πρώτες κιόλας ημέρες του εγχειρήματος καθορίζονται τόσο η διαδικασία διαχείρισής του, όσο και ο χαρακτήρας του πάρκου. Οι κανόνες που υιοθετούνται εκπορεύονται από τις εξής τρεις θεμελιώδεις αρχές (Kampourakis, 2013):

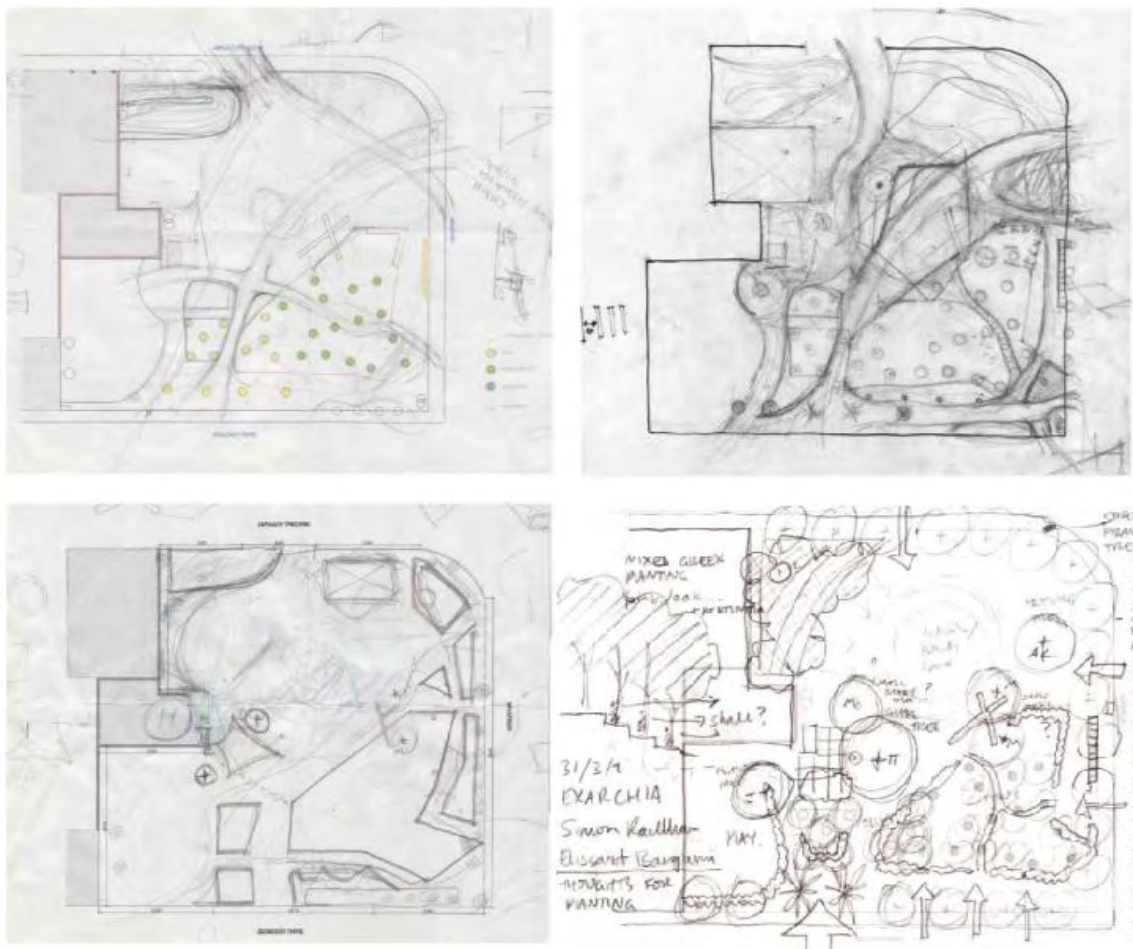
- Αυτοδιαχείριση: η διαμόρφωση και η συντήρηση του Πάρκου είναι αποκλειστική ευθύνη των συμμετεχόντων και όχι του κράτους.
- Αντι-ιεραρχία: οι αποφάσεις λαμβάνονται μέσω συλλογικών διαδικασιών, μέσα από την ανοιχτή, και προσιτή, σε όλους διαδικασία της Συνέλευσης.
- Αντι-εμπορευματοποίηση: η εκμετάλλευση του χώρου για εμπορικούς σκοπούς, οποιουδήποτε τύπου, δεν συνάδουν με την ταυτότητα του Πάρκου.

Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτοδιαχείρισης του εγχειρήματος, δημιουργούνται επιμέρους ομάδες «εργασίας» που συνεισφέρουν, μέσω της αυτό-διάθεσης, στις επιμέρους δράσεις για την δημιουργία του πάρκου. Οι ομάδες αυτές, και αντιστοίχως οι τομείς αρμοδιοτήτων τους, διαμορφώνονται ως εξής:

- Ομάδα σχεδιασμού – προγραμματισμού*, η οποία είναι υπεύθυνη για την αρχική διαμόρφωση του πάρκου (Εικόνες 3.5),
 - Ομάδα μωσαϊκών*,
 - Ομάδα δραστηριοτήτων παιδιού*,
 - Ομάδα κινηματογραφικών προβολών*,
 - Ομάδα κηπουρικής*,
- και τέλος,
- Συντακτική ομάδα*.

Οι παραπάνω ομάδες συντονίζουν τις ενέργειές τους σε χωριστές συναντήσεις και παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των καθηκόντων τους στις τακτικές Συνελεύσεις, όπου γίνονται αποδεκτά ή απορρίπτονται μέσω της αρχής «συν-διαμόρφωσης» των συμμετεχόντων σε αυτές (Kampourakis, 2013). Παράλληλα, για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων καθιερώνεται το κουτί οικονομικής ενίσχυσης, στο οποίο μπορεί ελεύθερα όποιος επιθυμεί να συνδράμει το εγχείρημα.

Εικόνα 3.5 Σχεδιαστικές απόπειρες της ομάδας σχεδιασμού για την σύνταξη ενός σχεδίου γενικής διάταξης (masterplan) για το πάρκο Ναυαρίνου (2009).

Πηγή: Kampourakis, 2013.

Όλες οι αποφάσεις που λαμβάνονται στην Συνέλευση ανακοινώνονται δημόσια σε πινακίδα που βρίσκεται αναρτημένη εντός του Πάρκου προς ενημέρωση κάθε ενδιαφερόμενου χρήστη (Kampourakis, 2013). Παρόλα αυτά, αν και οι αποφάσεις που

λαμβάνονται / επικυρώνονται από αυτήν είναι συναινετικές και παράλληλα δεσμευτικές για όλους τους συμμετέχοντες, δεν αποφεύχθηκαν οι περιπτώσεις ατόμων που αποφάσισαν να ακολουθήσουν μια αυτόνομη στρατηγική —ενεργώντας σύμφωνα με τη δική τους βούληση— προχωρώντας στην πραγματοποίηση εργασιών που ήταν αντίθετες προς τις αποφάσεις της Συνέλευσης, κάτι που έθεσε παροδικά σε κίνδυνο τις συλλογικές επιλογές που απέρρεαν από αυτήν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η κατασκευή ενός "βραχόκηπου" στην είσοδο του βασικού διαγώνιου διαδρόμου που διατρέχει το πάρκο, ενέργεια που ουσιαστικά ακύρωνε την λειτουργία αυτού. Ωστόσο, η πρωτοβουλία αυτή σταμάτησε μετά την παρέμβαση της Συνέλευσης (Kampourakis, 2013).

Όσον αφορά το εξωτερικό περιβάλλον, το Πάρκο φαίνεται να επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από όλα όσα συμβαίνουν στη γειτονιά. Φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας που παρατηρούνται ευρύτερα στην ελληνική κοινωνία, όπως η εγκληματικότητα, η οικονομική ανέχεια, τα ναρκωτικά, παρατηρούνται κατά καιρούς έντονα και στην περιοχή των Εξαρχείων. Επόμενο των παραπάνω είναι αυτά να αντανακλώνται και στον χώρο του Πάρκου. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη ενός ανοιχτού χώρου, που δεν επιτηρείται σε εικοσιτετράωρη βάση, συχνά καταλήγει να εκτίθεται σε συμπεριφορές, οι οποίες προκαλούν τη δυσαρέσκεια και την αντίδραση των περιοίκων. Οι συμπεριφορές αυτές αφορούν φαινόμενα όπως για παράδειγμα ομάδες ανθρώπων που κάνουν χρήση του χώρου καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες, προκαλώντας ενόχληση στους κατοίκους της γειτονιάς. Επιπλέον, συχνά τα παιχνίδια της παιδικής χαράς μετατρέπονται σε καταφύγιο αστέγων και πολλές φορές το πάρκο γίνεται τόπος παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ή τόπος δράσης συμμοριών, που καταστρέφουν και κλέβουν υλικά, ενέργειες που συχνά προκαλούν την παρέμβαση των δυνάμεων της αστυνομίας (Kampourakis, 2013).

Οι εξεύρεση πιθανών τρόπων επίλυσης / αντιμετώπισης των παραπάνω προβλημάτων απασχόλησαν σε μεγάλο βαθμό την Συνέλευση του πάρκου, η οποία προσπάθησε να διαφυλάξει τον χώρο. Έτσι, εκτός από τη δημοσίευση κειμένων ενάντια σε αυτές τις συμπεριφορές, συν-αποφασίστηκε η άμεση εκτέλεση στοχευμένων ενεργειών, τόσο σε επίπεδο υποδομών (π.χ. τοποθέτηση μόνιμου φωτισμού), όσο και σε επίπεδο σχεδιαστικών επιλογών (π.χ. που αναδιαμόρφωση των χώρων του Πάρκου όπου δημιουργούνται «κρυφά» σημεία), με σκοπό την προστασία του πάρκου και την αποθάρρυνση των παραβατικών φαινομένων (Kampourakis, 2013).

Προς την ίδια κατεύθυνση, από το 2014 το εγχείρημα αρχίζει σταδιακά να εξελίσσεται, ενισχύοντας τις δράσεις του, με σκοπό αφενός την κινητοποίηση των κατοίκων αναφορικά με ζητήματα συμμετοχής και συντήρησης του χώρου, αφετέρου την προσπάθεια προσέλκυσης νέων χρηστών που θα συνέδραμαν το εγχείρημα. Σε αυτήν την προσπάθεια εντάσσεται και η δημιουργία βιωματικού λαχανόκηπου, με στόχο την εκπαίδευση των συμμετεχόντων στην καλλιέργεια γης και την συνεργασία για συλλογική παραγωγή και αυτοδιαχείριση της τροφής (Δημησιάνου, 2015). Παράλληλα, για την εξυπηρέτηση των μόνιμων αναγκών του χώρου, η Ανοιχτή Συνέλευση του Αυτοδιαχειριζόμενου Πάρκου Ναυαρίνου σε συνεργασία με φοιτητές της αρχιτεκτονικής, αφιερώνοντας χρόνο, τεχνογνωσία και δυνάμεις, κατάφεραν το 2015 να υλοποιήσουν το συλλογικό σχεδιασμό, τη μεταποίηση και την εγκατάσταση ενός επαναχρησιμοποιούμενου εμπορευματοκιβώτιου (κοντέινερ) μέσα αυτόν (Δημησιάνου, 2015). Ο πολυμορφικός του σχεδιασμός επιτρέπει την κίνηση των τοίχων του και τον μετασχηματισμό των επιφανειών του, ώστε να συμπεριλάβει την πολυπλοκότητα των αναγκών μιας άστεγης συλλογικότητας (Εικόνες 3.6).

Εικόνες 3.6 Εγκατάσταση ενός επαναχρησιμοποιούμενου εμπορευματοκιβώτιου (κοντέινερ) μέσα στον χώρο του Πάρκου Ναυαρίνου.

Πηγή: <https://www.inexarchia.gr/events/free-street/party-gia-aytodiaheirizomeno-parko-navarinoy> (Ημερομηνία πρόσβασης: 28.08.2018).

Στην πάροδο των χρόνων, το πάρκο διαμορφώνεται και εμπλουτίζεται διαρκώς. Μέσα από αυτήν τη διαδικασία διαρκούς εξέλιξης, το εγχείρημα ανέδειξε και προσπάθησε να καλύψει ευρύτερες ανάγκες και επιθυμίες της τοπικής κοινωνίας και όχι μόνο

(Πουρναρά, 2013). Αποτελώντας κήπο της γειτονιάς αλλά και χώρο πολιτικής συζήτησης και ζύμωσης, παιδική χαρά αλλά και τόπος διεξαγωγής πολιτιστικών εκδηλώσεων, διατήρησε τον χαρακτήρα του ως τόπος δημιουργίας, έκφρασης, αντίστασης και χειραφέτησης, ανοικτό σε ποικίλες δράσεις (Πουρναρά, 2013) (Εικόνες 3.7).

Εικόνες 3.7 Στιγμιότυπα από τις δραστηριότητες που κατά καιρούς πραγματοποιούνται στο Πάρκο Ναυαρίνου.

Πηγή: Kampourakis, 2013.

Με τον τρόπο αυτό, το εγχείρημα κατάφερε να ανταπεξέλθει στον δύσκολο και επίπονο αγώνα της διεκδίκησής του, παραμένοντας ένα πάρκο της γειτονιάς και φιλοξενώντας μέρος της κοινωνικής ζωής των κατοίκων της, πέρα από τις λογικές κέρδους και ατομικής ιδιοκτησίας. Λειτουργώντας, παράλληλα, ως τόπος παιχνιδιού και περιπάτου, συνεύρεσης και επικοινωνίας, δημιουργίας και προβληματισμού, καταργώντας τα στεγανά της διαφορετικής ηλικίας, καταγωγής, μορφωτικού επιπέδου, κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης (Δημησιάνου, 2015).

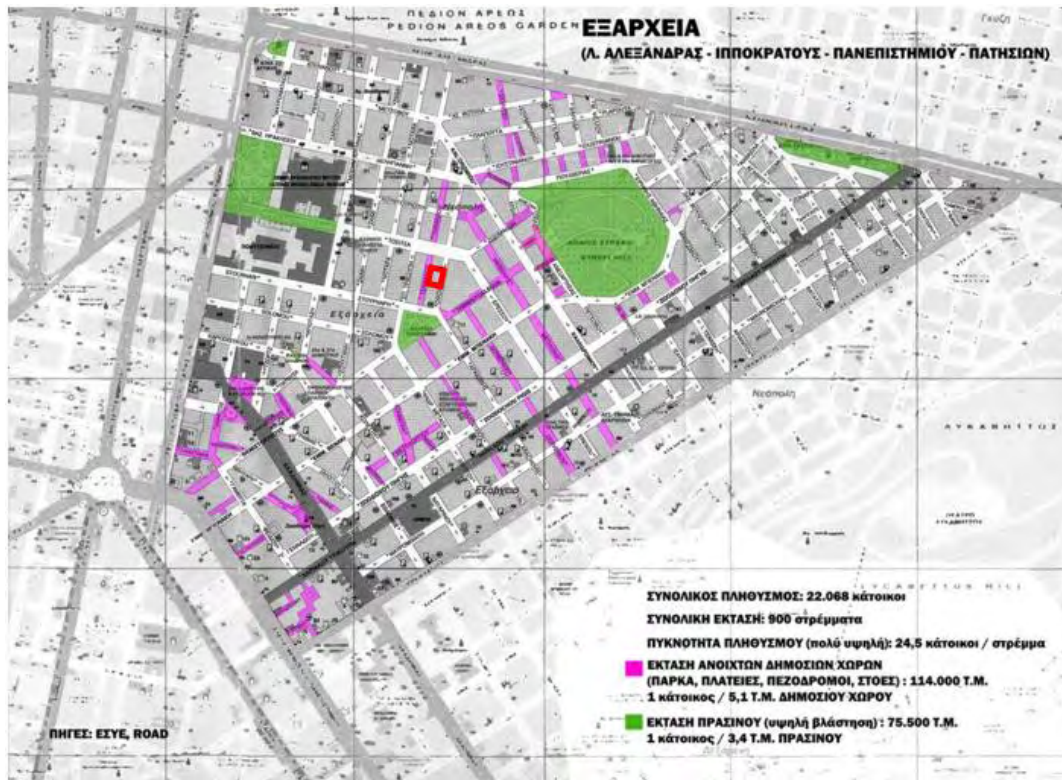
Ο χώρος του πάρκου σήμερα, παρά την παροδική καμπή του εγχειρήματος, είναι ξανά ενεργός και επισκέψιμος. Οι άνθρωποι που ζουν στη γειτονιά, αλλά και οι γονείς που γνωρίστηκαν πηγαίνοντας τα παιδιά τους στην παιδική χαρά του πάρκου, αποφάσισαν να επαναπροσδιορίσουμε την τύχη του κοινού τους πόρου/χώρου. Κινητοποιήθηκαν εκ νέου, αυτοοργανώθηκαν και ανέλαβαν από κοινού την διαχείρισή του, πραγματοποιώντας από εργασίες συντήρησης, επιδιόρθωσης, καθαρισμού και φωτισμού, μέχρι την οργάνωση εκδηλώσεων και τις προβολές ταινιών (Διαμάντης, 2018).

Το γεγονός αυτό, καταδεικνύει την αυξημένη ανάγκη διατήρησης του πάρκου αφενός υπό το πρίσμα ενός χώρου ζωτικής σημασίας για την ευρύτερη γειτονιά των Εξαρχείων, αφετέρου ως τόπου έντονης συμβολικής αξίας που ξεπερνάει τα στενά χωρικά όρια της περιοχής. Ωστόσο η ιδιαιτερότητα του, ως ανοιχτού κατειλημμένου χώρου, ο οποίος είναι εκτεθειμένος σε κάθε είδους συμπεριφορές που επηρεάζουν τη φυσιογνωμία του, καθιστά αναγκαία και επιτακτική, για την βιωσιμότητα του εγχειρήματος, την ανάγκη αλληλοσεβασμού και αλληλεγγύης μεταξύ επισκεπτών και συμμετεχόντων στις δραστηριότητές του (Πουρναρά, 2013) αλλά και πιθανά τη διαμόρφωση ρυθμίσεων (θεσμών) που να διασφαλίζουν τον έλεγχο και την προστασία του.

3.4.2 Το κηπάκι Τσαμαδού

Το κηπάκι αυτό βρίσκεται στον πεζόδρομο της Τσαμαδού απέναντι από τον κοινωνικό χώρο «Στέκι Μεταναστών» και σε μικρή απόσταση από την πλατεία Εξαρχείων (Χάρτης 3.2). Η ιστορία του αυτό-διαχειριζόμενου αυτού χώρου ξεκινάει στις 29 Μαρτίου 2008, όταν κάτοικοι και μέλη της Πρωτοβουλίας Κατοίκων Εξαρχείων λαμβάνουν την απόφαση να καθαρίσουν αυτό το, για πολλά χρόνια, εγκαταλελειμμένο οικόπεδο (όπου παλιά ήταν τα ερείπια ενός σπιτιού), με σκοπό να το μετατρέψουν σε έναν κήπο της γειτονιάς και ταυτόχρονα σε έναν ανοικτό χώρο συγκέντρωσης χωρίς αποκλειστική χρήση (Γκίκα, 2014). Έτσι, το αστικό «πείραμα» της Τσαμαδού — μια ωραία ιστορία αυτενέργειας πολιτών της Αθήνας— κάνει τα πρώτα του βήματα (Ρηγόπουλος, 2008).

Χάρτης 3.2 Χάρτης περιοχής Εξαρχείων, όπου με κόκκινο περίγραμμα σημειώνεται το οικόπεδο που φιλοξενεί το Κηπάκι Τσαμαδού.

Πηγή: Τροποποιημένο από Πουρναρά, 2013.

Οι μικρές διαστάσεις του οικοπέδου (150 τ.μ .) σε συνδυασμό με την πρόθεση των συμμετεχόντων ώστε ο χώρος να λειτουργεί ταυτόχρονα ως αστικός κήπος αλλά και ως χώρος δράσεων πολιτικού, πολιτιστικού και κοινωνικού χαρακτήρα, είχαν ως αποτέλεσμα την πραγματοποίηση μονάχα ελάχιστων σχεδιαστικών παρεμβάσεων σε αυτόν (Γκίκα, 2014). Αρχικά, οι πολίτες καθάρισαν το χορταριασμένο οικόπεδο, απομακρύνοντας μάζα, σκουριασμένα σίδηρα, σκουπίδια και σύριγγες (Painoume_tous_Dromous, 2008) (Εικόνες 3.8).

Στη συνέχεια διαμόρφωσαν τον χώρο με μαλακά υλικά, χόμα και χαλίκι ώστε να γίνει οικείος και φιλόξενος. Τοποθέτησαν μικρές γλάστρες με φυτά, δημιούργησαν πέτρινα παρτέρια κατά μήκος του εσωτερικού του περιγράμματος, στα οποία φύτεψαν δέντρα και λουλούδια, εγκατέστησαν κάδο κομποστοποίησης για οργανικό λίπασμα, ενώ υλοποίησαν και ένα αρδευτικό σύστημα, το οποίο αυτό-χρηματοδότησαν με πόρους από τις συνεισφορές που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της Συλλογικής Κουζίνας και του Παιδικού Στεκιού που υλοποιούνται στον χώρο (Γκίκα, 2014).

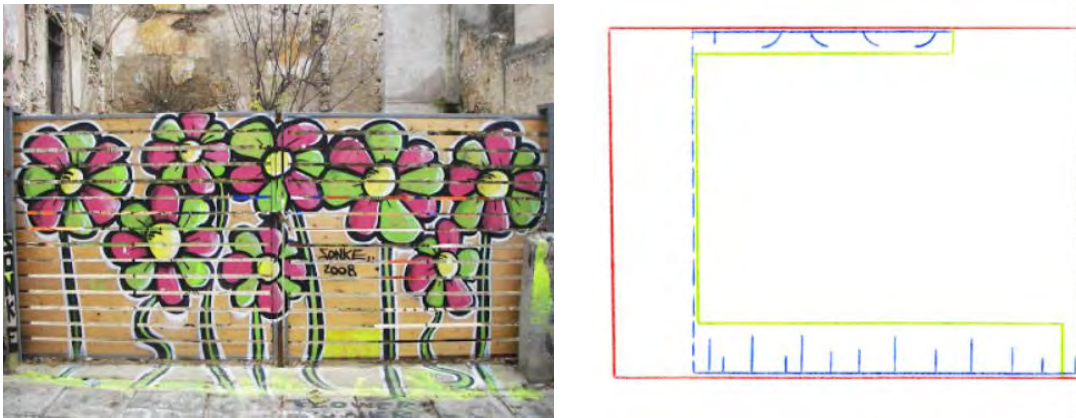
Εικόνες 3.8 Φωτογραφίες από τις εργασίες διαμόρφωσης στο «Κητάκι Τσαμαδού».

Πηγή: <https://athens.indymedia.org/post/849170/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 30.08.2018).

Ταυτόχρονα επιδιόρθωσαν την υπάρχουσα περίφραξη και έφτιαξαν μια μεγάλη συρόμενη πόρτα (Ρηγόπουλος, 2008) (Εικόνα 3.9). Επιπλέον, για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών των συνελεύσεων και των συγκεντρώσεων, συλλέχθηκε και τοποθετήθηκε υπαίθριος εξοπλισμός αποτελούμενος κυρίως από παλιά έπιπλα, όπως καρέκλες, και αυτοσχέδια τραπέζια. Τέλος, στον κήπο εγκαταστάθηκαν λάμπες για τον φωτισμό του χώρου και πραγματοποιήθηκαν ήπιες καλλιτεχνικές παρεμβάσεις στους περιμετρικούς τοίχους (Γκίκα, 2014).

Εικόνα 3.9 Κατασκευή συρόμενης πόρτας και σχεδιασμός αρδευτικού συστήματος.

Πηγή: http://valiacaldadog.blogspot.com/2009/01/blog-post_3605.html (Ημερομηνία πρόσβασης: 30.08.2018).

Με τον τρόπο αυτό, το «Κηπάκι Τσαμαδού» μεταμορφώθηκε σταδιακά σε έναν ελεύθερο, πράσινο χώρο ηρεμίας, συνεύρεσης και δημιουργίας, ανοικτό σε όλους τους γείτονες κάθε ηλικίας. Πέραν αυτού, το κηπάκι λειτουργεί ως ο υπαίθριος χώρος για το Στέκι Μεταναστών και το Κοινωνικό Καφενείο που βρίσκονται ακριβώς απέναντι από αυτό, ενώ ταυτόχρονα φιλοξενεί ποικίλες δράσεις πολιτών όπως συνελεύσεις γειτονιάς, διαλέξεις, προβολές, παιδικές δραστηριότητες, συλλογική κουζίνα και παζάρια (Γκίκα, 2014) (Εικόνες 3.10).

Στόχος του εγχειρήματος παραμένει η ενδυνάμωση της κοινότητας, μέσω της κατάρτισης και της αυτό-απασχόλησης και επιπλέον, η λειτουργική και αισθητική αποκατάσταση του αστικού χώρου, η βελτίωση της περιβαλλοντολογικής εκπαίδευσης μέσω βιωματικών δράσεων και η δημιουργία ευκαιριών για κοινωνικοποίηση και πολιτική δραστηριότητα (Γερονίκος, 2012).

Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, η αυτό-οργάνωση του χώρου με την υλοποίηση λιτών παρεμβάσεων στην κλίμακα του τοπικού και του εφικτού και από την άλλη πλευρά, η αυτό-διάθεση των συμμετεχόντων με σκοπό την κοινή διαχείριση του νερού, της ενέργειας και των υλικών αποτέλεσαν τη βάση για την επανοικειοποίηση του αστικού χώρου (Γκίκα, 2014). Σήμερα το αυτό-οργανωμένο «Κηπάκι Τσαμαδού» παραμένει ένας τόπος ενεργός, φιλοξενώντας ποικίλες δράσεις που οργανώνονται από διαφορετικές ομάδες πολιτών, συλλογικότητες, στέκια και πρωτοβουλίες. Αυτές

περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, εκδηλώσεις, συζητήσεις, διαλέξεις, παρουσιάσεις βιβλίων, προβολές ταινιών, εκθέσεις, παζάρια, γιορτές και γλέντια της γειτονιάς κ.ά. (Koukoura, 2016).

Εικόνες 3.10 *Αριστερά:* Συνέλευση της Αυτοοργανωμένης Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης στο Κηπάκι Τσαμαδού, το 2015. *Δεξιά:* Διάλεξη του Ντέιβιντ Χάρβεϊ στο Κηπάκι Τσαμαδού τον Ιούνιο του 2012, με θέμα «Οι πολιτικές επιπτώσεις της καπιταλιστικής κρίσης. Ο νεοφιλελευθερισμός ενάντια στη δημοκρατία».

Πηγές: *Εικόνα Αριστερά:* Πεκλάρης, Α., <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10207411274862356&set=a.2023998321882&type=3&theater>, *Εικόνα δεξιά:* <https://realdemocracygr.wordpress.com/2012/07/01/david-harvey> (Ημερομηνία πρόσβασης: 30.08.2018).

3.5 Συμπεράσματα

Τα αστικά «κενά», μεγάλα ή μικρά, κεντρικά ή περιφερειακά, δομημένα ή αδόμητα, συνιστούν, εδώ και δεκαετίες, συστατικό μέρος του αστικού ιστού των σύγχρονων πόλεων. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, η παγκόσμια οικονομική κρίση με ότι αυτή συνεπάγεται, σε συνδυασμό με την έλλειψη δημοσίου (αλλά και ιδιωτικού πολλές φορές) ενδιαφέροντος, την οικονομική αδυναμία επέμβασης ή και την απουσία πολιτικής βούλησης των κυβερνώντων αρχών, συντέλεσαν σε μεγάλο βαθμό στο να καταστεί ένα σημαντικό ποσοστό των διαθέσιμων κενών αστικών χώρων σε καθεστώς υποβάθμισης, περιθωριοποίησης, παρακμής και τελικά «τραγωδίας». Το φαινόμενο αυτό, δεν άφησε, φυσικά, ανεπηρέαστες τις μεγάλες ελληνικές πόλεις.

Από την άλλη πλευρά, η έξαρση του φαινομένου της αστικοποίησης, οι επακόλουθοι κοινωνικοί και οικονομικοί αποκλεισμοί, καθώς και οι περιφράξεις σε διάφορες εκφάνσεις του κοινού αστικού βίου, έφεραν στο προσκήνιο νέες δυναμικές, σε επίπεδο κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης των πόλεων. Η ανάπτυξη μιας σειράς αυτό-οργανωμένων πρωτοβουλιών και συλλογικών εγχειρημάτων, που πρότειναν νέες —τουλάχιστον για την ελληνική πραγματικότητα— ή εναλλακτικές χρήσεις του αστικού χώρου, εισήγαγε εκ νέου την έννοια των αστικών κοινών (urban commons) στη σύγχρονη αστική θεωρία.

Μια νέα σχετικά έκφανση των αστικών κοινών αποτελούν και τα Πάρκα Τσέπης (Pocket Parks) που δημιουργούνται ευκαιριακά, από τοπικές κοινότητες, σε κενούς και παρηκμασμένους χώρους αστικών συνοικιών. Αυτά, όπως είδαμε, λόγω του έντονου ανταγωνισμού των χρήσεων γης σε αστικά περιβάλλοντα, της ταχείας αστικοποίησης των πόλεων, της τάσης ιδιωτικοποίησης των δημόσιων χώρων και την απουσίας επαρκούς κρατικής ρύθμισης, υπόκεινται στις ίδιες εκείνες απειλές, ποσοτικής και ποιοτικής, υποβάθμισης με αυτές των παραδοσιακών ανοιχτών αστικών χώρων.

Παρόλα αυτά, μέσα από τις συλλογικές πρακτικές που αναδείχθηκαν από την ανάλυση δύο επιτυχημένων παραδειγμάτων δημιουργίας Πάρκων Τσέπης στον ελληνικό χώρο, καταδεικνύεται η σημασία και την ουσιαστική εξάρτηση των σύγχρονων κοινοτήτων από τους αστικούς αυτούς πόρους. Ωστόσο, η δυνατότητα πρόσβασης, αξιοποίησης, ρύθμισης και κυρίως προστασίας των πόρων αυτών από τις τοπικές κοινότητες θα καθορίσει, τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα, την αποτελεσματικότητα των εγχειρημάτων αυτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΤΟ ΠΑΡΚΟ ΤΣΕΠΗΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΒΩΛΟΥ ΩΣ ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΥ (COMMONS)

4.1 Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο διαπιστώσαμε, μέσα από πραγματικά παραδείγματα, ότι οι συλλογικές πρακτικές αστικής διαχείρισης από τα κάτω (“bottom-up”), συνιστούν ένα καινοτόμο μοντέλο δημιουργίας και διαχείρισης αστικών κοινών. Ένα τέτοιο παράδειγμα συλλογικής οικειοποίησης και διαχείρισης αποτελεί και το Πάρκο Τσέπης της Πρωτοβουλίας κατοίκων και καταστηματαρχών της γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου, το οποίο θα εξετάσουμε στο παρόν κεφάλαιο.

Αρχικά, επιχειρείται μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία, στην δομή και στους στόχους που έθεσε η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου μέσα στη διάρκεια της πενταετούς δράσης της. Στη συνέχεια, επικεντρώνουμε το ενδιαφέρον της έρευνάς μας στην περίπτωση μελέτης του Πάρκου Τσέπης προσπαθώντας με τη χρήση ποιοτικών μεθόδων να διερευνήσουμε και να αποκωδικοποιήσουμε το εγχείρημα, με άξονα τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες / παραμέτρους που οι θεωρητικοί αναλυτές των κοινών (commons) της προσέγγισης Ostrom θεωρούν σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων.

Η παραπάνω ανάλυση της μελέτης περίπτωσης του Πάρκου Τσέπης μας επιτρέπει, αφενός, να αξιολογήσουμε την Πρωτοβουλία Γειτονιάς ως μια αυτό-οργανωμένη θεσμική δομή διαχείρισης του πόρου αυτού και, αφετέρου, να αναλογιστούμε τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να ενσωματώνει ένα εγχείρημα συλλογικής διαχείρισης, προκειμένου να είναι αποτελεσματικό και βιώσιμο.

4.2 Μεθοδολογία έρευνας

Η ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε στην παρούσα μελέτη, βασίστηκε στη συλλογή ποιοτικών δεδομένων με τη χρήση εθνογραφικών μεθόδων¹⁶. Η παραπάνω μεθοδολογική προσέγγιση απορρέει από την κοινή αντίληψη πολλών μελετητών (π.χ. Jonsen and Jehn, 2009 · George and Bennett, 2005 · Van Maanen, 1998) ότι η ποιοτική έρευνα αποτελεί την πλέον κατάλληλη μέθοδο για να μας βοηθήσει να ερμηνεύσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο θεωρητικές αρχές εφαρμόζονται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις μελέτης. Και ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου μελετώνται φαινόμενα και καταστάσεις των οποίων η ερμηνευτική ανάλυση αποκλίνει σημαντικά από τα συμβατικά θεωρητικά πρότυπα (O'Mahony, 2003). Παράλληλα, η μέθοδος αυτή παρέχει το πλεονέκτημα ενός «ευέλικτου» ερευνητικού σχεδίου, το οποίο προκύπτει και αναπτύσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας, όπως συνήθως απαιτείται στα υπό εξέλιξη κοινωνικά φαινόμενα (Corbin, et al., 2014 · Robson, 2007).

Η μεθοδολογική στρατηγική που ακολουθήθηκε στηρίχθηκε στην τεχνική του τριγωνισμού των δεδομένων (data triangulation) (Berg, 2004 · Denzin, 1978 · Robson, 2007). Πιο συγκεκριμένα, η συνδυαστική χρήση πολλαπλών τεχνικών συλλογής τεκμηρίων, όπως η συλλογή ψηφιακού και αρχειακού υλικού, η συμμετοχική παρατήρηση και οι προσωπικές συνεντεύξεις με εμπλεκόμενα μέλη, συνέβαλαν στο να αποκομίσουμε μια αρκετά ολοκληρωμένη και ουσιαστική εικόνα της πραγματικής κατάστασης. Οι παραπάνω τεχνικές αναπτύχθηκαν συνδυαστικά, λειτουργώντας ως ένα μέσω διύλισης, διεύρυνσης και ενίσχυσης της ερμηνευτικής σύνδεσης των τεκμηρίων (Goetz and Le Compte, 1984), προσφέροντας παράλληλα την απαιτούμενη εννοιολογική εγκυρότητα (Robson, 2007).

Ειδικότερα, οι πηγές και τα τεκμήρια της έρευνας συλλέχθηκαν με τις ακόλουθες μεθόδους:

¹⁶ Εθνογραφική μέθοδος: Έχει τις ρίζες της στην επιστήμη της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Αποτελεί μέθοδο εμπάθυσης στην κουλτούρα και τη δομή της υπό μελέτη κοινωνικής ομάδας. Απαραίτητη για αυτόν τον σκοπό κρίνεται η κοινωνική αλληλεπίδραση του μελετητή με τα υποκείμενα της έρευνας στο δικό τους φυσικό περιβάλλον, μέσα από διαδικασίες συμμετοχικής παρατήρησης. Βασικό προτέρημα της προσέγγισης αυτής είναι η παραγωγή περιγραφικών δεδομένων που μας βοηθούν να αναλύσουμε και να ερμηνεύσουμε τη συμπεριφορά, τις ενέργειες, τα γεγονότα και το πλαίσιο μιας κοινωνικής ομάδας στην πραγματική τους διάσταση (Robson, 2007).

4.2.1 Ψηφιακή εθνογραφική έρευνα

Η συλλογή ψηφιακών τεκμηρίων βασίστηκε στη συστηματική παρουσία της «Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου» στο διαδίκτυο — μέσο που αποτελεί διαχρονικά ένα από τα βασικά εργαλεία οργάνωσης της ομάδας. Μέσα από αυτό, αντλήθηκε ένα αρκετά πλούσιο υλικό, το οποίο μεταξύ άλλων περιλάμβανε: α) τεκμήρια από τον επίσημο διαδικτυακό τόπο (website) της ομάδας, καθώς και από την δραστηριότητα αυτής στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του Facebook¹⁷, τα οποία αφορούσαν ανακοινώσεις, εκδηλώσεις, ενημερωτικά κείμενα, φωτογραφικό υλικό, αφίσες, flyers κ.ά., β) τηλεοπτικά αφιερώματα, συνεντεύξεις και μαγνητοσκοπημένο υλικό που βρίσκονται ελεύθερα διαθέσιμα σε διαδικτυακούς παρόχους, όπως στην EPT WebTV, στο κανάλι YouTube, στο κανάλι δρόμου Svolou Tv κ.α., γ) διαδικτυακά άρθρα και αφιερώματα σε ποικίλα ενημερωτικά sites και blogs, καθώς και δ) ψηφιοποιημένες ραδιοφωνικές εκπομπές στις οποίες φιλοξενήθηκαν κατά καιρούς μέλη της πρωτοβουλίας.

4.2.2 Συμμετοχική παρατήρηση

Η μέθοδος της συμμετοχικής παρατήρησης, αν και αποτελεί μια χρονοβόρα διαδικασία, παρουσιάζει το πλεονέκτημα μιας «συμπυκνωμένης εμπειρίας πεδίου» (Stenhouse, 1982). Το γεγονός αυτό, την καθιστά κεντρική και αναπόσπαστη πτυχή κάθε ευέλικτου σχεδίου ποιοτικής έρευνας. Ως εκ τούτου, βασική επιδίωξη κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας συλλογής δεδομένων (Μάιος – Ιούλιος 2018), αποτέλεσε η φυσική συμμετοχή σε όσο το δυνατόν περισσότερες συνελεύσεις – συναντήσεις, εκδηλώσεις, συζητήσεις και εργαστήρια της Πρωτοβουλίας. Πιο συγκεκριμένα, παραβρέθηκα με την ιδιότητα του παρατηρητή ως συμμετέχοντα σε μια σειρά από δράσεις μεταξύ των οποίων: α) στην ετήσια, απολογιστική Γενική Συνέλευση της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς που πραγματοποιείται συνήθως τέτοια εποχή (23.05.2018), β) σε δύο εβδομαδιαίες συνελεύσεις της Πρωτοβουλίας που πραγματοποιήθηκαν στον χώρο του Πάρκου Τσέπης (06.06.2018 και 13.06.2018), γ) σε ένα δημιουργικό

¹⁷ Πληροφορίες και τεκμήρια αντλήθηκαν από τον επίσημο διαδικτυακό τόπο της Πρωτοβουλίας (Official Website: <https://svoulou.gr/>), από την διαδικτυακή δημόσια ομάδα της Γειτονιάς: “Σβώλου: Αλλάζουμε τη ζωή μας” (Forum Page: <https://www.facebook.com/groups/deirpno>), καθώς και από την επίσημη σελίδα της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου στο Facebook: “Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου” (Official Facebook Page: <https://www.facebook.com/pg/geitonia.svolou>).

εργαστήριο προετοιμασίας του «Δείπνου της Άνοιξης» (13.06.2018), και τέλος δ) στο ίδιο το «Δείπνο της Άνοιξης» κατά την διεξαγωγή του (22.06.2018). Η προαναφερθείσα προσπάθεια «εισόδου» στον κοινωνικό και συμβολικό κόσμο της Πρωτοβουλίας και η δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης με την ομάδα, διαμέσου της άμεσης συμμετοχής σε δράσεις με τους εμπλεκόμενους, κρίθηκε ουσιαστικής σημασίας για την πορεία και εξέλιξη της παρούσας έρευνας. Επιπλέον, η παρατήρηση των γεγονότων εκ των έσω, βοήθησε στο να αποκαλύψω — σε ένα βαθμό τουλάχιστον — τα πρότυπα, τη δομή και την «κανονικότητα» της Πρωτοβουλίας και παράλληλα να αντιληφθώ τα κίνητρα, το σκεπτικό, τις αιτίες, τις πεποιθήσεις και τα προβλήματα, προς επίλυση, πίσω από τις δράσεις των υποκειμένων (Robson, 2007).

4.2.3 Συνεντεύξεις

Η χρήση του μεθοδολογικού εργαλείου των «εις βάθος συνεντεύξεων» (Miller and Crabtree, 1999), αποτελεί ένα ευέλικτο μέσο για την ανάλυση και αποκωδικοποίηση πολύπλοκων φαινομένων, όπως αυτών που αφορούν τα αστικά κοινά, που είναι συχνά δύσκολα κατανοητά. Κατά συνέπεια, η πραγματοποίηση ημι-δομημένων προσωπικών συνεντεύξεων με μέλη της Πρωτοβουλίας διευκόλυνε την προσέγγιση της περίπτωσης μελέτης με μεγαλύτερη σαφήνεια και εγκυρότητα.

Ζητήματα όπως η διερεύνηση των χαρακτηριστικών του αστικού πόρου, η κατανόηση των χαρακτηριστικών και των δεσμών της κοινότητας, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας, το θεσμικό πλαίσιο ανάληψης δράσεων, τα χρηματοδοτικά εργαλεία, το εξωτερικό περιβάλλον και τα περιουσιακά δικαιώματα αναφορικά με το Πάρκο Τσέπης αποτέλεσαν σημαντικούς θεματικούς άξονες εστίασης των συνεντεύξεων.

Αν και δεν υπάρχει προκαθορισμένος αριθμός συνεντεύξεων που θα πρέπει να διεξαχθούν σε μια ποιοτική μελέτη περίπτωσης, το δείγμα της έρευνας θα έπρεπε να είναι «αρκετά μεγάλο ώστε να εξασφαλίζεται η έκφραση των περισσότερων ή όλων των αντιλήψεων που μπορεί να είναι σημαντικές» αποφεύγοντας, ωστόσο, ένα υπερβολικό αριθμητικά πλήθος συνεντεύξεων που ενδεχομένως θα κατέληγε σε πληροφορίες «επαναλαμβανόμενες και τελικά περιττές» (Mason, 2010: 2). Σε συμφωνία με τα παραπάνω, πραγματοποιήθηκαν 6 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Για την επίτευξη κατά το δυνατόν μεγαλύτερης εσωτερικής

δυνατότητας γενίκευσης (Robson, 2007) προσπαθήσαμε να είμαστε επιλεκτικοί κατά την επιλογή του δείγματος, έτσι ώστε τα υποκείμενα της έρευνας να διαφέρουν ως προς το φύλο (ίσο ποσοστό αντρών – γυναικών), την ηλικία, και τον χρόνο ένταξης στην ομάδα (παλιά και νέα μέλη), «εκπροσωπώντας» διαφορετικές πτυχές της Πρωτοβουλίας.

Οι συνεντεύξεις με τους συμμετέχοντες πραγματοποιήθηκαν στην Θεσσαλονίκη, διαζώσης, και η χρονική τους διάρκεια κυμαίνονταν από 45 έως 180 λεπτά. Οι συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο (face-to-face) μας έδωσαν την απαραίτητη ευελιξία να διερευνήσουμε υποκείμενα κίνητρα και συμπεριφορές, προσφέροντας παράλληλα μη λεκτικές ενδείξεις που βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των προφορικών αποκρίσεων των υποκειμένων (Mason, 2010).

Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και το εργαλείο καταγραφής που χρησιμοποιήθηκε ήταν το TASCAM DR-100 PORTABLE DIGITAL RECORDER. Παρόλα αυτά, για λόγους που επιβάλλει η ηθική και δεοντολογία της έρευνας οι πληροφορίες και τα δεδομένα των συνεντεύξεων θα παραμείνουν ανώνυμα. Ως εκ τούτου, για την οικονομία της παρούσας εργασίας τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων θα καταγραφούν με τρόπο κωδικοποιημένο κάνοντας χρήση του αύξοντα αριθμού των Υποκειμένων της Έρευνας με βάση την χρονική σειρά με την οποία μας παραχώρησαν τις συνεντεύξεις. Για παράδειγμα το Υποκείμενο Έρευνας (Υ.Ε.) που μου παραχώρησε την πρώτη συνέντευξη θα ονοματίζεται, Υ.Ε. #1, της δεύτερης συνέντευξης Υ.Ε #2 κ.ο.κ..

Ωστόσο, για την καλύτερη εποπτεία και αξιολόγηση του δείγματος, παραθέτουμε ορισμένα συνοπτικά στοιχεία αναφορικά με το προφίλ των συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία. Αναφορικά με το πρώτο υποκείμενο της έρευνας (Υ.Ε. #1), είναι άντρας, ανήκει στην ηλικιακή ομάδα από 25 -35 ετών, φοιτητής πανεπιστημίου και είναι μόνιμος κάτοικος της ευρύτερης γειτονιάς περιμετρικά του Πάρκου Τσέπης. Το δεύτερο υποκείμενο της έρευνας (Υ.Ε. #2) είναι γυναίκα, ανήκει στην ηλικιακή ομάδα άνω των 55 ετών, μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, άνεργη και μόνιμη κάτοικος της Αλεξάνδρου Σβώλου. Το τρίτο υποκείμενο της έρευνας (Υ.Ε. #3) είναι άντρας, ανήκει στην ηλικιακή ομάδα από 25 - 35 ετών, ελεύθερος επαγγελματίας (μηχανικός), και μόνιμος κάτοικος της γειτονιάς περιμετρικά του Πάρκου Τσέπης. Το τέταρτο υποκείμενο της έρευνας (Υ.Ε. #4), είναι γυναίκα, ανήκει στην ηλικιακή ομάδα κάτω

των 25 ετών, φοιτήτρια πανεπιστημίου, που κατοικεί προσωρινά στην Θεσσαλονίκη, και συγκεκριμένα στην γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου, λόγω των σπουδών της. Το πέμπτο υποκείμενο της έρευνας (Υ.Ε. #5), είναι επίσης γυναίκα, ανήκει στην ηλικιακή ομάδα άνω των 55 ετών, πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, συνταξιούχος (μηχανικός), και είναι μόνιμη κάτοικος της ευρύτερης γειτονιάς. Τέλος, το έκτο υποκείμενο της έρευνας (Υ.Ε. #6), είναι άντρας, ανήκει στην ηλικιακή ομάδα από 25 - 35 ετών, είναι μεταπτυχιακός φοιτητής και είναι μόνιμος κάτοικος της Αλεξάνδρου Σβώλου. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται, συνοπτικά, τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα (πληθυσμός μελέτης) (Πίνακας 3.1).

Πίνακας 3.1 Χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα.

<i>Προφίλ ερωτηθέντων</i>	<i>Ποσοστιαία κατανομή</i>
Φύλο	
Άντρες	0.50
Γυναίκες	0.50
Ηλικία	
< 25 ετών	0.17
25 – 35 ετών	0.50
35 – 45 ετών	0.00
45 – 55 ετών	0.00
> 55 ετών	0.33
Επίπεδο εκπαίδευσης	
Απόφοιτος Λυκείου	0.33
Πανεπιστημιακή εκπαίδευση	0.50
Μεταπτυχιακή εκπαίδευση	0.17
Απασχόληση	
Άνεργος	0.17
Φοιτητής (προπτυχιακός ή μεταπτυχιακός)	0.50
Εργαζόμενος Ιδιωτικού Τομέα / Αυτοαπασχολούμενος	0.17
Συνταξιούχος	0.17
Προφίλ κατοίκησης	
Μόνιμος κάτοικος	0.83
Προσωρινός κάτοικος	0.17

Πηγή: Ίδια επεξεργασία.

Το Πρωτόκολλο των Ημι-δομημένων Συνεντεύξεων, με βάση το οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα, περιελάμβανε μια λίστα 31 ερωτήσεων. Αυτές, διαρθρώνονταν σε τέσσερις βασικούς θεματικούς άξονες (ομάδες συνθηκών), με γνώμονα τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες / παραμέτρους που οι θεωρητικοί αναλυτές των κοινών (commons) της προσέγγισης Ostrom, θεωρούν σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων, όπως περιεγράφηκαν αναλυτικά στο δεύτερο κεφάλαιο (Παρ. 2.5, Πίνακας 2.5).

Πιο συγκεκριμένα, οι παραπάνω θεματικές ενότητες, αφορούσαν: i) τα φυσικά χαρακτηριστικά του Πάρκου Τσέπης, αλλά και της ευρύτερης γειτονιάς περιμετρικά αυτού, όπως το μέγεθος, τα όρια, το καθεστώς ιδιοκτησίας, η ευκολία πρόσβασης κ.ά., ii) τα χαρακτηριστικά της κοινότητας των χρηστών, όπως το μέγεθος και τα όρια της ομάδας, τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (ηλικιακή σύνθεση – δεξιότητες – ενδιαφέροντα – κοινωνικό κεφάλαιο – κοινωνική και πολιτισμική ταυτότητα – δεσμοί αλληλεξάρτησης κ.ά), καθώς και η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτήν, iii) το θεσμικό πλαίσιο ανάληψης δράσεων της κοινότητας, αλλά και οι κανόνες οικειοποίησης και διαχείρισης του πόρου, όπως για παράδειγμα η οργάνωση και λειτουργία του θεσμού, η λήψη αποφάσεων, η επίλυση διαφορών, οι υιοθετούμενοι κανόνες πρόσβασης, χρήσης και διαχείρισης του Πάρκου κ.ά. και iv) το εξωτερικό περιβάλλον της Πρωτοβουλίας, όπως οι σχέσεις με τους εξωτερικούς θεσμούς / φορείς, τα επίπεδα συνάρθρωσης με εξωτερικές αγορές, η τοπική δικτύωση, η ύπαρξη ή μη εξωτερικού φορέα επόπτευσης του εγχειρήματος, τα επίπεδα εξωτερικής βοήθειας, τα χρηματοδοτικά εργαλεία κ.ά.

Το «Πρωτόκολλο των Ημι-δομημένων Συνεντεύξεων» στο οποίο διατυπώνονται αναλυτικά οι ερωτήσεις της έρευνας, καθώς και το «Έντυπο Συναίνεσης Συμμετοχής σε Έρευνα Διπλωματικής Εργασίας» το οποίο κλήθηκαν να υπογράψουν οι συμμετέχοντες σε αυτήν, περιλαμβάνονται στα Παρατήματα Α και Β, αντίστοιχα.

4.3 Η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου

Η «Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου» ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 2013 από μία άτυπη ομάδα δραστήριων κατοίκων και καταστηματαρχών του κέντρου

της Θεσσαλονίκης¹⁸. Ήταν μια εποχή κατά την οποία οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είχαν αρχίσει να εκδηλώνονται ραγδαία, δημιουργώντας μία εικόνα κοινωνικής και εμπορικής εγκατάλειψης, παρά το γεγονός ότι ο δρόμος και η ευρύτερη γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου αποτελούσε για δεκαετίες ένα από τα πιο ενεργά κομμάτια του ιστορικού και εμπορικού κέντρου της πόλης (Chatzinakos, 2017). Σε μια προσπάθεια να σταθούν ενάντια σε αυτή τη δυναμική που διαμορφωνόταν και με αφορμή πολιτιστικές πρακτικές οικειοποίησης του δημόσιου χώρου που πραγματοποιούνται στις γειτονίες της Βαρκελώνης (Les Festes de Gràcia, Les Festes de Sants κ.ά), τα μέλη της πρωτοβουλίας, προτάσοντας την ατομική ευθύνη αλλά και την συλλογική ευαισθησία απέναντι στα κοινά, αναζήτησαν τρόπους για να κάνουν τη γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου πιο ζωντανή, δημιουργική και ευχάριστη (Chatzinakos, 2017).

Στοχεύοντας προς αυτήν την κατεύθυνση, μια από τις πρώτες προκλήσεις που έθεσε η Πρωτοβουλία ήταν η διοργάνωση ενός ετήσιου συλλογικού γεύματος στον δημόσιο χώρο της οδού Αλεξάνδρου Σβώλου το οποίο θα πραγματοποιούνταν μεταξύ κατοίκων, επαγγελματιών και φίλων της γειτονιάς. Το αποκαλούμενο «Δείπνο της Άνοιξης» διεξήχθη για πρώτη φορά το 2014, φιλοδοξώντας να αποτελέσει ένα γεγονός ορόσημο για την μεταστροφή της φυσιογνωμίας του κέντρου της πόλης που μαστίζονταν από τις συνέπειες της πολύπλευρης κρίσης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτισμικής). Έκτοτε, το «Δείπνο» αποτελεί μια από τις κεντρικές και εμβληματικές δράσεις της Πρωτοβουλίας, καταφέρνοντας το 2016 να προσελκύσει περί τα 5.000 άτομα (κατοίκους, επισκέπτες και φίλους της Πρωτοβουλίας) που οικειοποιήθηκαν ολόκληρη τη γειτονιά (Chatzinakos, 2017). Αυτό το «πilotικό αστικό πείραμα», όπως το αποκαλούν, δημιούργησε ένα εύφορο έδαφος για την περαιτέρω διεξαγωγή διάφορων δραστηριοτήτων με στόχο πάντα την δημιουργία μιας νέας αστικής κουλτούρας.

Έχοντας ως μότο τη φράση «Να ξαναγίνουμε γειτονιά!», η Πρωτοβουλία υλοποιεί μια σειρά από δημιουργικά εργαστήρια, εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε συνεργασία με τα σχολεία της γειτονιάς, καλλιτεχνικές και στρατηγικές αστικές παρεμβάσεις, ενέργειες για την προώθηση της συλλογικής ταυτότητας της γειτονιάς, όπως βραδιές

¹⁸ Πληροφορίες αντλούνται από την επίσημη σελίδα της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/>

ανάγνωσης, Τράπεζα Μνήμης¹⁹, καθώς και συναυλίες και εκδηλώσεις με σκοπό την οικονομική ενίσχυση των δραστηριοτήτων της.

Ως ένας θεσμός που επιδιώκει την αυτενέργεια και την χειραφέτηση, η Πρωτοβουλία Γειτονιάς θα λέγαμε ότι προσφέρει την ευκαιρία αλλά και το εργαλείο μέσω του οποίου καθίσταται εφικτή η «ανάγνωση» των διαφορετικών απόψεων, αλλά και των προθέσεων, που εκφράζονται μεταξύ των πολλαπλών υποκειμένων σε επίπεδο γειτονιάς. Αυτή η δυνατότητα «ανάγνωσης» των διαφορετικών αναγκών και ταυτοτήτων, δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την διαπραγμάτευση, την διεκδίκηση και την επίλυση ζητημάτων που προκύπτουν στο πλαίσιο της καθημερινής συμβίωσης.

Επιπλέον, η Πρωτοβουλία Γειτονιάς αφορά την εσωτερική (αυτό-)οργάνωση της γειτονιάς και της κοινότητας, με τρόπο ανεξάρτητο από εξωτερικούς επίσημους θεσμούς. Πρόκειται για ένα «ποιοτικό άλμα» μακριά από την μέχρι τώρα εγκαθιδρυμένη νοοτροπία της εξάρτησης του πολίτη από το πελατειακό κράτος ή την ιδιωτική παρέμβαση, στις οποίες συχνά ο πολίτης – δημότης βρίσκεται εγκλωβισμένος (Λιάκου και Χατζηνάκος, 2014).

Η πρωτοβουλία με το πέρασμα του χρόνου διευρύνθηκε και ενισχύθηκε προσελκύνοντας ένα ιδιαίτερο κράμα κατοίκων, καταστηματαρχών, ερευνητών, καλλιτεχνών και φοιτητών που αγκάλιασαν ενεργά το εγχείρημα και πρότειναν καινοτόμες αστικές παρεμβάσεις. Μία από αυτές είναι και η δημιουργία του αυτό-διαχειριζόμενου Πάρκου Τσέπης της Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, το οποίο παρουσιάζεται αναλυτικά στη συνέχεια, ως ένα παράδειγμα αστικού κοινού (commons).

Η περίπτωση μελέτης του Πάρκου Τσέπης, αλλά και η ευρύτερη γειτονιά περιμετρικά αυτού, μελετώνται και αναλύονται στο παρόν κεφάλαιο ως παραδείγματα οικειοποίησης του αστικού χώρου μέσα από τις θεσμικές διεργασίες αυτό-οργάνωσης

¹⁹ Η Τράπεζα Μνήμης αφορά τη δημιουργία ενός αρχείου ψηφιοποιημένων προφορικών μαρτυριών (*Digital Oral History Archive*), με σκοπό τη διατήρηση και την προώθηση της ιστορίας και του πολιτισμού της περιοχής μέσω της ανάδειξης της ατομικής και της συλλογικής μνήμης. Πιο συγκεκριμένα, στόχος της Πρωτοβουλίας της Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου είναι να συλλέξει προφορικές μαρτυρίες των κατοίκων, καθώς και συνοδευτικά τεκμήρια, όπως φωτογραφίες και προσωπικά αντικείμενα, μέσω των οποίων θα παρουσιάσει την ιστορία της γειτονιάς, τις λαϊκές της παραδόσεις και τα στοιχεία της κουλτούρας της, όπως για παράδειγμα αυτά που αφορούν την τοπική γαστρονομία (Καλαϊτζή, 2018).

και αυτό-διαχείρισης της Πρωτοβουλίας των Κατοίκων της Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου.

4.4 Μελέτη περίπτωσης: Το Πάρκο Τσέπης της Αλεξάνδρου Σβώλου ως ένα παράδειγμα αστικού κοινού (commons)

Μια από τις κύριες στοχεύσεις της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς, κιόλας από το ξεκίνημά της, ήταν η υλοποίηση παρεμβάσεων στον δημόσιο χώρο. Για τον σκοπό αυτό, βασική προσδοκία της ομάδας αποτέλεσε η προσέλκυση νέων ερευνητών και επιστημόνων από διαφορετικά πεδία, που θα αγκάλιαζαν το εγχείρημα και με τρόπο διεπιστημονικό θα πρότειναν καινοτόμες αστικές παρεμβάσεις σε επίπεδο γειτονιάς, όπως τη δημιουργία χώρων πρασίνου, την αξιοποίηση ακάλυπτων χώρων κ.ά. (Λιάκου και Χατζηνάκος, 2014). Το εγχείρημα αυτό θα πρόκυπτε μέσα από έναν στοχευμένο και ολοκληρωμένο σχεδιασμό αστικής παρέμβασης, προκειμένου να δομηθεί μια «*νέα αισθητική για τον δρόμο*» της Αλεξάνδρου Σβώλου (Λιάκου και Χατζηνάκος, 2014).

Αφορμή για την αυτό-οργάνωση προς αυτήν την κατεύθυνση, αποτέλεσε η ιδέα δύο προπτυχιακών φοιτητών, οι οποίοι στο πλαίσιο της διπλωματικής τους εργασίας στο τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, πρότειναν τη δημιουργία μικρών πάρκων πρασίνου σε ανεκμετάλλετους και παρηκμασμένους χώρους του αστικού κέντρου με στόχο την αστική αναζωογόνηση και όχι μόνο.

Την ιδέα αγκάλιασε από την πρώτη στιγμή η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, η οποία επιθυμώντας την υλοποίηση ενός τέτοιου εγχειρήματος, σε ένα αστικό «κενό» της περιοχής, διοργάνωσε σε συνεργασία με τους δύο νέους, ανοιχτό εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού στο οποίο έλαβαν μέρος 55 άτομα (6 ομάδες σχεδιασμού) (Εικόνες 4.1) (CNN Greece, 2017). Τα αποτελέσματα που προέκυψαν οδήγησαν σε μια ολοκληρωμένη μελέτη αστικής παρέμβασης για το μέχρι πρότινος εγκαταλειμμένο οικόπεδο του Πάρκου Τσέπης.

Εικόνες 4.1 Στιγμιότυπα από το εργαστήριο συμμετοχικού σχεδιασμού που διοργανώθηκε στο πλαίσιο της συνδιαμόρφωσης του Πάρκου Τσέπης.

Πηγή: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14.06.2018).

Στη συνέχεια, σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε, τον Νοέμβριο του 2017, στο κτήριο Αρχιτεκτονικής του Δήμου Θεσσαλονίκης παρουσιάστηκε επίσημα, προς τους φορείς της πόλης, το σχέδιο – μακέτα του Πάρκου όπως αυτό προέκυψε από τις προτάσεις των Φίλων της Γειτονιάς, με βάση τις αρχές του συμμετοχικού σχεδιασμού (Μπάρμπα, 2017) (Εικόνα 4.2).

Ένα μήνα αργότερα, οι πρώτες παρεμβάσεις στο χώρο είχαν ήδη υλοποιηθεί και περιλάμβαναν τον καθαρισμό του χώρου, το βάνιμο των τοίχων και τις εργασίες επισκευής της υπάρχουσας περιφράξης (Αντιδραστήριο, 2018 · Μπάρμπα, 2017). Μέχρι σήμερα, όπως έγινε αντιληπτό μέσα από την επιτόπια παρατήρηση, οι εργασίες προχωράνε σταδιακά, και έχουν επιπλέον υλοποιηθεί εργασίες επιχωμάτωσης, κατασκευής παρτεριών και φυτεύσεων.

Εικόνα 4.2 Σκίτσα που δημιούργησαν τα παιδιά του 40 ου Δημοτικού Σχολείου της γειτονιάς για τον τρόπο που οραματίζονται το Πάρκο Τσέπης.

Πηγή: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14.06.2018).

Αναφορικά με την διαχείριση του Πάρκου, ο ρόλος της Πρωτοβουλίας είναι κατά βάση συντονιστικός και αφορά την οργάνωση του εγχειρήματος στα διάφορα στάδια της υλοποίησής του (επικοινωνία με φορείς και εξωτερικό περιβάλλον, εφαρμογή κατάλληλης μεθοδολογίας σχεδιασμού κ. ά.).

Βασικό στοίχημα για την βιωσιμότητα του εγχειρήματος, μετά την ολοκλήρωση των εργασιών στο Πάρκο, αποτελεί η επίτευξη της λειτουργίας του με την παρουσία, την υποστήριξη και την συμβολή των κατοίκων και των σχολείων της γειτονιάς (Αντιδραστήριο, 2018). Σύμφωνα με την Πρωτοβουλία:

«Στόχος είναι η Γειτονιά να αγκαλιάσει το εγχείρημα, ώστε σε βάθος χρόνου να εξοικειωθεί με την λειτουργία του πάρκου το οποίο θα μπορεί να λειτουργεί χωρίς την παρέμβαση της Πρωτοβουλίας».

4.4.1 Συνοπτική παρουσίαση του εγχειρήματος

Το Πάρκο Τσέπης στην γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου βρίσκεται στη συμβολή των οδών Ιωάννου Μιχαήλ και Αγαπηνού, σε απόσταση αναπνοής από την Καμάρα και την πλατεία Ναβαρίνου. Το οικοπέδο εντάσσεται διοικητικά στην Α΄ Δημοτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης²⁰, ανήκοντας στον κεντρικό πυρήνα του αστικού ιστού της πόλης, όπου αναπτύσσονται οι εμπορικές και οικονομικές δραστηριότητες αυτής (Central Business District – CBD) (Εικόνα 4.3).

Εικόνα 4.3 Χάρτης Ιστορικού Κέντρου Θεσσαλονίκης, όπου με κόκκινο χρώμα υποδεικνύεται το σημείο εντοπισμού του οικοπέδου.

Πηγή: Επεξεργασμένο από Ηλιόπουλος και Καλλιγιάς, 2017.

Σε ότι αφορά τις χρήσεις γης, η ευρύτερη περιοχή περιμετρικά του πάρκου χαρακτηρίζεται από μια μίξη των παραπάνω, με κυρίαρχες αυτές της γενικής κατοικίας και των κεντρικών λειτουργιών της πόλης (κατοικίες, εμπορικά καταστήματα, χώρους πολιτισμού, κτήρια με διοικητικές λειτουργίες, γραφεία, κτήρια εκπαίδευσης,

²⁰ Ο Δήμος Θεσσαλονίκης χωρίζεται διοικητικά σε έξι Δημοτικές Κοινότητες.

ξενοδοχεία, θρησκευτικούς χώρους, αθλητικές εγκαταστάσεις, εστιατόρια, επαγγελματικά εργαστήρια κ.ά.) (Ηλιόπουλος και Καλλιγιάς, 2017). Από τα παραπάνω μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε ότι, πρόκειται για μια περιοχή όπου κυριαρχούν ο έντονος ανταγωνισμός των χρήσεων γης και οι υψηλές πυκνότητες δόμησης, παρά τους άξονες αστικών ελεύθερων χώρων και πρασίνου που δημιουργούν οι μεγάλες πλατείες (Ναβαρίνου, Καμάρα, Ροτόντας, Αριστοτέλους), οι ελεύθεροι χώροι του Πανεπιστημίου και το παραλιακό μέτωπο.

Το γωνιακό οικόπεδο του Πάρκου έχει έκταση 431 τετραγωνικά μέτρα (Εικόνα 4.4). Ως προς το καθεστώς ιδιοκτησίας του, ανήκει κατά 30 % στον Δήμο Θεσσαλονίκης και κατά 70 % στην Ανώνυμη Εταιρεία του Ελληνικού Δημοσίου Κτιριακές Υποδομές ΑΕ (ΚτΥπ Α.Ε.), που προέκυψε μετά από συγχωνεύσεις του πρώην Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων Α.Ε. (Ο.Σ.Κ. Α.Ε.) με λοιπές δημόσιες κατασκευαστικές εταιρείες. Η εν λόγω εταιρεία λειτουργεί από το 2013 υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υποδομών και Μεταφορών (Υ.ΜΕ).

Εικόνα 4.4 Πανοραμική θέαση του Πάρκου Τσέπης της γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου.

Πηγή: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14.06.2018).

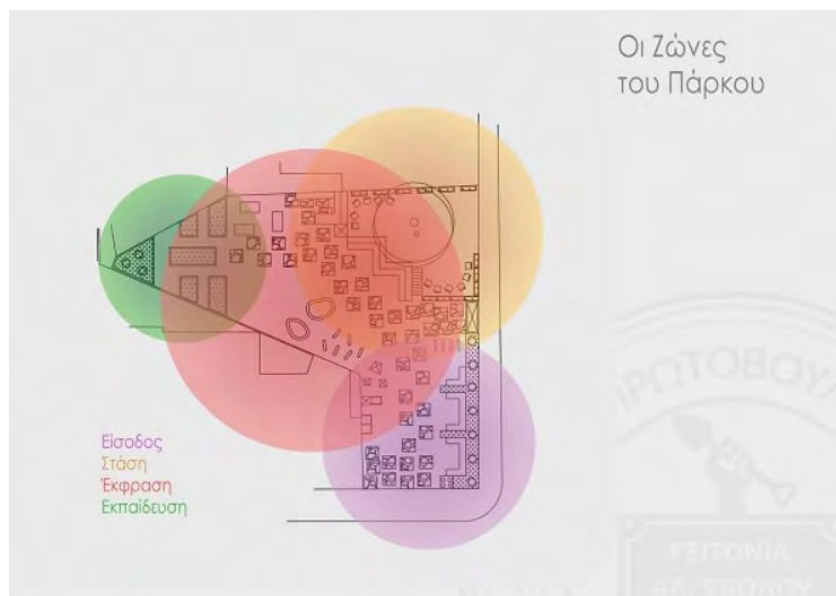
Παρά το ιδιαίτερο αυτό ιδιοκτησιακό καθεστώς, η Πρωτοβουλία κατάφερε, μέσα από συλλογικές και επίμονες διαδικασίες διεκδίκησης, να οικειοποιηθεί τον χώρο του

οικοπέδου, η διαχείριση του οποίου παραχωρήθηκε άτυπα και μονομερώς στην ομάδα από τον Δήμο Θεσσαλονίκης.

Σύμφωνα με τον σχεδιασμό που προέκυψε από την αποδελτίωση των προτάσεων του συμμετοχικού εργαστηρίου, το Πάρκο Τσέπης θα χωρίζεται σε τέσσερις θεματικές χωρικές ενότητες, όπως διαμορφώνονται στην Εικόνα 4.5. Στις εγκαταστάσεις του προβλέπεται να υπάρχουν, μεταξύ άλλων, ταΐστρα για αδέσποτα ζώα, θέσεις για ποδήλατα, δανειστική βιβλιοθήκη, εγκατάσταση barbeque όπου θα μπορούν οι γείτονες και χρήστες του Πάρκου να μαγειρεύουν συλλογικά, καθώς και χώροι υπαίθριας άθλησης (Εικόνα 4.6).

Ακόμη, σχεδιάζεται η κατασκευή αστικής επίπλωσης και η υλοποίηση εξέδρας (deck) με σκοπό την πραγματοποίηση πολιτιστικών δράσεων, όπως θεατρικές παραστάσεις, προβολές ταινιών, λογοτεχνικές και μουσικές εκδηλώσεις, συζητήσεις (Εικόνα 4.7). Επιπλέον, στον χώρο του πάρκου έχει ήδη ξεκινήσει η υλοποίηση εκπαιδευτικού λαχανόκηπου ο οποίος σχεδιάζεται να λειτουργεί σε συν-διαχείριση με σχολεία της περιοχής, προκειμένου να γνωρίσουν τα παιδιά την διαδικασία της καλλιέργειας και να επωφεληθούν από αυτήν (Εικόνα 4.8).

Εικόνα 4.5 Χωρική διάκριση των τεσσάρων θεματικών ενοτήτων του Πάρκου Τσέπης.

Πηγή: <http://www.voria.gr/article/xekinoun-i-protos-paremvasis-gia-to-parko-tsepis-sti-svolou> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14.06.2018).

Εικόνα 4.6 Κάτοψη του σχεδίου – μακέτας του Πάρκου Τσέπης, όπως προέκυψε από τις προτάσεις των Φίλων της Γειτονιάς, με βάση τις αρχές του συμμετοχικού σχεδιασμού.

Πηγή: <http://www.voria.gr/article/xekinoun-i-protos-paremvasis-gia-to-parko-tsepis-sti-svolou> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14.06.2018).

Εικόνα 4.7 Οπτική της μακέτας στην οποία απεικονίζονται λεπτομέρειες από την ζώνη εισόδου στο Πάρκο Τσέπης, με τη διαμόρφωση κατάλληλης αστικής επίπλωσης για το κοινό.

Πηγή: <http://www.voria.gr/article/xekinoun-i-protos-paremvasis-gia-to-parko-tsepis-sti-svolou> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14.06.2018).

Εικόνα 4.8 Οπτική από την διαμόρφωση της ζώνης εκπαίδευσης του Πάρκου Τσέπης, στην οποία προβλέπεται η δημιουργία βιοματικών λαχανόκηπων.

Πηγή: <http://www.voria.gr/article/xekinoun-i-protos-paremvasis-gia-to-parko-tsepis-sti-svolou> (Ημερομηνία πρόσβασης: 14.06.2018).

4.4.2 Ανάλυση της μελέτης περίπτωσης

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η ανάλυση της περίπτωσης μελέτης του εγχειρήματος του Πάρκου Τσέπης με γνώμονα τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες που θεωρούνται σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων ως κοινά (commons), όπως αυτές περιεγράφηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (Βλέπε: Κεφάλαιο 2, Παρ. 2.5, Πίνακας 2.5).

Η ανάλυση πραγματοποιείται σε τέσσερις θεματικούς άξονες (ομάδες συνθηκών), που αφορούν: 1) τα φυσικά χαρακτηριστικά του πόρου, αλλά και της ευρύτερης γειτονιάς (μέγεθος – όρια – χωρική θέση – χαρακτηριστικά οικοπέδου – πρόσβαση – ιδιοκτησιακό καθεστώς), 2) τα χαρακτηριστικά της κοινότητας των χρηστών (μέγεθος – όρια – ηλικιακή κατανομή – κοινωνικό κεφάλαιο – δεξιότητες – δεσμοί αλληλεξάρτησης – πρότυπα συμπεριφοράς – δικτύωση), 3) το θεσμικό πλαίσιο ανάληψης δράσεων της κοινότητας, αλλά και των κανόνων οικειοποίησης και διαχείρισης του κοινού αστικού πόρου (θεσμική οργάνωση – λήψη αποφάσεων – διακηρύχτηκες αρχές – κανόνες διαχείρισης του πόρου – επίλυση διαφορών –

κυρώσεις), και 4) το εξωτερικό περιβάλλον (σχέση με εξωτερικούς θεσμούς / φορείς – επίπεδα συνάρθρωσης με εξωτερικές αγορές – τοπική διασύνδεση – επίπεδα εξωτερικής βοήθειας – χρηματοδοτικά εργαλεία – εξωτερικοί φορείς επόπτευσης του εγχειρήματος).

(1) Φυσικά χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου

Όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα πάρκα τσέπης εξαρτώνται, εξ' ορισμού, από τη διάταξη των οικοδομικών τετραγώνων και των οδικών δικτύων μιας πόλης. Σχηματίζονται στο εσωτερικό οικοδομικών τετραγώνων, ανάμεσα σε κτίρια ή στο τέλος οδικών αξόνων και διακρίνονται από το μικρό τους μέγεθος που συνήθως δεν ξεπερνά τα 600 τ.μ. Ως εκ τούτου, τα όρια τους είναι σαφώς καθορισμένα και το μέγεθός τους περιορισμένο.

Το Πάρκο Τσέπης της Αλεξάνδρου Σβώλου δεν αποτελεί εξαίρεση. Διακρίνεται για το μικρό του μέγεθος (μόλις 431 τ.μ.) και τα σαφή του όρια, που προσδιορίζονται πρακτικά από την υπάρχουσα περιήφραξη και το περίγραμμα των όμορων οικοπέδων και οικοδομών. Η είσοδος στο Πάρκο πραγματοποιείται από μια αυτοσχέδια συρμάτινη πόρτα που παραμένει πάντα ξεκλειδωτή / ανοιχτή όπως μας διαβεβαίωσαν τα μέλη της Πρωτοβουλίας. «*Το Πάρκο είναι πάντα ανοιχτό, δεν υπάρχει κλειδαριά*» (Υ.Ε. #1, 2018).

Όπως έγινε αντιληπτό κατά την διάρκεια της έρευνας, τα σαφή όρια του οικοπέδου δεν υπαγορεύουν μια απομονωμένη και εσωστρεφή ενότητα, αλλά αντίθετα έναν χώρο προστατευμένο και φιλόξενο που μπορεί (και επιδιώκεται) να λειτουργήσει ως τόπος έκφρασης εναλλακτικών πρακτικών κοινής χρήσης. Από την άλλη πλευρά, η περίμετρος του Πάρκου, αν και σαφώς προσδιορισμένη από τις χωροταξικές ρυθμίσεις που υπαγορεύει η πολεοδομική οργάνωση του αστικού ιστού, παραμένει πορώδης προσομοιάζοντας περισσότερο το χαρακτήρα ενός «κατωφλιού παρά ενός ορίου», όπως εύστοχα διατυπώνει ο Stavrides (2014) αναφερόμενος σε αντίστοιχα παραδείγματα αστικών κοινών χώρων. Στην πραγματικότητα, το ίδιο το πάρκο μπορεί να θεωρηθεί ως ένα πολύπλευρο και πολύμορφο αστικό όριο — πέρα από την έννοια ενός περικλειστού θύλακα — παραμένοντας πάντα ανοιχτό και ικανό να υποστηρίξει καινοτόμες χωρικές εμπειρίες από νέους πιθανούς χρήστες (Stavrides, 2014).

Επιπλέον, η υπάρχουσα περίφραξη πέρα από το πρακτικό διαχωριστικό όριο που δημιουργεί, εμπεριέχει και έναν έντονο συμβολικό χαρακτήρα. Αφενός, υπαινίσσεται ρητά την κοινή χρήση του χώρου από τα μέλη της Πρωτοβουλίας και τους κατοίκους της γειτονιάς, και αφετέρου λειτουργεί — έως έναν βαθμό τουλάχιστον — ως φραγμός έναντι παραβατικών συμπεριφορών που αποτελούσαν καθεστώς στον μέχρι πρότινος εγκαταλελειμμένο χώρο του οικοπέδου (π.χ. διακίνηση και χρήση ναρκωτικών, παράνομη εναπόθεση απορριμμάτων κ.ά.). Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι το σημείο του οικοπέδου είχε, όπως μας είπαν, «κακή σηματοδότηση» για τη γειτονιά (Υ.Ε. #1, 2018). Έτσι λοιπόν, το εγχείρημα δημιουργίας του Πάρκου Τσέπης αποτέλεσε για την ομάδα ένα ενδιαφέρον «αστικό πείραμα» για την διερεύνηση της δυνατότητας και του τρόπου μεταστροφής αυτού του αρνητικού πρόσημου. Θετικά στοιχεία, αναφορικά με τα παραπάνω αποτέλεσαν το μικρό μέγεθος του πάρκου και η άμεση γειτνίασή του με τις διπλανές οικοδομές, γεγονός που παρέχει μια σχετική ευχέρεια εποπτείας του χώρου.

Από την άλλη πλευρά, όπως έχει ήδη επισημανθεί, χωρικά, το Πάρκο βρίσκεται στην καρδιά του αστικού κέντρου της πόλης, και παράλληλα σε μια περιοχή όπου σε κοντινή απόσταση περιμετρικά αυτού υπάρχει μια πληθώρα από εναλλακτικές επιλογές που προσφέρονται για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου. Οι παραπάνω συνθήκες, δημιουργούν αναπόφευκτα υψηλά επίπεδα κινητικότητας των χρηστών και κατοίκων της γειτονιάς προς άλλες επιλογές, θέτοντας ενδεχομένως σε κίνδυνο την μελλοντική μακροήμερευση του εγχειρήματος. Σύμφωνα με μέλος της Πρωτοβουλίας: «προσωπικά δεν θα πήγαινα να κάτσω σε αυτό το πάρκο», καθώς, όπως συμπληρώνει, «είναι ανήλιο και σκιασμένο στο μεγαλύτερο κομμάτι της ημέρας... δεν είναι περατζάδα... δεν έχει δέντρα... δηλαδή ως προς τη χρήση δεν είναι ένα κοινό πάρκο» (Υ.Ε #1,2018). Παρόλα αυτά, αυτό που «γοητεύει» τους συμμετέχοντες είναι «το κοινωνικό πείραμα πίσω από αυτό» το εγχείρημα (Υ.Ε #1,2018).

Παρόλα αυτά, όπως μας δήλωσαν τα μέλη της Πρωτοβουλίας, το τελευταίο διάστημα παρατηρείται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον από περιοίκους, οι οποίοι ρωτούν για την πορεία και εξέλιξη του Πάρκου, παρά το γεγονός ότι ο χώρος τελεί υπό διαμόρφωση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Πολλές μαμάδες με παιδιά αναρωτιούνται πότε θα γίνει, πότε θα 'ρθούμε; ... να 'ρθούμε;» (Υ.Ε. #2, 2018). Ενώ άλλα μέλη προσθέτουν, «κάτι γίνεται το οποίο έχει όντως μια απήχηση... φαίνεται κι από τον κόσμο που έρχεται στις δράσεις» (Υ.Ε. #3, 2018). Ενδεχομένως, το ενδιαφέρον αυτό να οφείλεται στο

γεγονός ότι το Πάρκο Τσέπης, όπως συμβαίνει άλλωστε και με άλλα αντίστοιχα εγχειρήματα, παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα ότι προορίζεται για τη φιλοξενία δραστηριοτήτων που δεν θα μπορούσαν εύκολα να πραγματοποιηθούν σε οποιονδήποτε άλλο δημόσιο χώρο. Οι εναλλακτικές αυτές δραστηριότητες, έχουν ήδη προβλεφθεί σε επίπεδο σχεδιασμού, και μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν υπαίθριο γυμναστήριο, υπαίθριο barbecue, βιωματικό / εκπαιδευτικό λαχανόκηπο, υπαίθριες προβολές ταινιών και γενικότερα δράσεις που είναι ικανές να προσελκύσουν καινούριους χρήστες, πρόθυμους να συμμετάσχουν στο εγχείρημα (Αντιδραστήριο, 2018).

Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τα μέλη της Πρωτοβουλίας, *«απαιτείται πάρα πολύ μεγάλη επιμονή [...] πολύς χρόνος και πολύς κόπος»* (Υ.Ε. #2, 2018) ώστε οι κάτοικοι να αγκαλιάσουν το Πάρκο Τσέπης και να το οικειοποιηθούν, κάνοντας χρήση του χώρου σε καθημερινή βάση. *«Εμείς δεν κάνουμε κάτι μόνο για μας, το ζητούμενο είναι να κατέβει ο κόσμος από την γειτονιά»* και συμπληρώνουν λέγοντας ότι, *«είναι ένα πάρκο της γειτονιάς για τη γειτονιά»* (Υ.Ε. #2, 2018). Για τον σκοπό αυτό, πρόθεση της ομάδας είναι ο προγραμματισμός εναλλακτικών εκδηλώσεων σε εβδομαδιαία βάση, όπως ήδη συμβαίνει, ιδιαίτερα κατά τους τελευταίους θερινούς μήνες²¹. Όπως μας είπαν, μέσα από την πραγματοποίηση των εβδομαδιαίων δράσεων, *«βλέπουμε ποια είναι η δυναμική μας και παράλληλα διαμορφώνουμε την ταυτότητα της επόμενης μέρας»* (Υ.Ε. #3, 2018). Ωστόσο, τα μέλη της Πρωτοβουλίας εμφανίζονται επιφυλακτικά ως προς την μελλοντική αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος, γεγονός που αποτυπώνεται στα λεγόμενα των πληροφορητών, *«δεν γνωρίζουμε το αποτέλεσμα ποιο θα είναι»* (Υ.Ε. #2, 2018). *«Στόχος μας είναι να κατεβάσουμε όλους τους ανθρώπους από τριγύρω... προσπαθούμε να τους κατεβάσουμε κάτω! Μέχρι τώρα προσπαθούμε...!»* (Υ.Ε. #3, 2018).

²¹ Ήδη πραγματοποιούνται σε εβδομαδιαία βάση υπαίθριες προβολές κινηματογραφικών ταινιών, οι οποίες επιλέγονται μέσα από συλλογικές διαβουλεύσεις. Ενώ, μεταξύ άλλων δράσεων, έχουν μέχρι τώρα πραγματοποιηθεί διαδραστικές αφηγήσεις πολύγλωσσων παραμυθιών για παιδιά και γονείς, εκπαιδευτικά - βιωματικά εργαστήρια κηπευτικής — δημιουργία εκπαιδευτικού λαχανόκηπου — σε συνεργασία με τα σχολεία της γειτονιάς, επετειακή εκδήλωση μνήμης, σε συνεργασία με την Τράπεζα Μνήμης της Πρωτοβουλίας, με αφορμή τη συμπλήρωση σαράντα χρόνων από τον μεγάλο σεισμό της Θεσσαλονίκης (1978) κ.ά.

(2) Χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών / κοινότητας

Η Πρωτοβουλία, στη διάρκεια της μέχρι τώρα πορείας της, έχει καταφέρει να προσελκύσει ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων, που προέρχονται από τον εμπορικό και επιχειρηματικό κλάδο, από την ακαδημαϊκή κοινότητα (φοιτητές, ερευνητές ακαδημαϊκοί), από τον κόσμο της τέχνης και της διανοήσης, αλλά και απλούς κατοίκους της πόλης και της γειτονιάς. Παρά την παροδικότητα ορισμένων μελών — κυρίως φοιτητών που δεν κατοικούν μόνιμα στη Θεσσαλονίκη — η Πρωτοβουλία έχει καταφέρει στη διάρκεια της παρουσίας της, να διατηρεί — έστω και με εναλλαγές ατόμων — έναν σχετικά σταθερό διαχειριστικό «πυρήνα». Αυτό, εν μέρη, οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένα από τα ιδρυτικά, και όχι μόνο, μέλη της ομάδας κατοικούν μόνιμα, εδώ και δεκαετίες στην οδό της Αλεξάνδρου Σβώλου και περιμετρικά αυτής, ενώ παράλληλα συνδέονται ποικιλοτρόπως με δεσμούς καλής γειτονιάς, φιλικούς ή/και οικογενειακούς. Ως προς τα παραπάνω, μέλος της Πρωτοβουλίας μας αναφέρει, «Υπάρχουν σχέσεις που λειτουργούν συνεκτικά» (Υ.Ε. #1, 2018). Η παράμετρος αυτή, σε συνδυασμό με την υπάρχουσα ανάγκη των ατόμων αυτών να μοιραστούν από κοινού πράγματα και να αναβιώσουν το «αίσθημα» της γειτονιάς — μέσα από την αναδιαμόρφωση ενός κοινού «εμείς» στο χώρο — ενισχύει ακόμα περισσότερο την συνεκτικότητα της ομάδας και την πρόθεση των ατόμων να αυτοδεσμευτούν σε αυτήν.

Μέσα από την ίδια βιωματική παρατήρηση αλλά και μέσα από τις προσωπικές συνεντεύξεις με μέλη της Πρωτοβουλίας, έγινε αντιληπτό ότι, παρά την διευρυμένη συμμετοχή που παρατηρείται σε επιμέρους δράσεις της ομάδας που αφορούν κυρίως πολιτιστικές εκδηλώσεις και δρώμενα, τα άτομα που δραστηριοποιούνται με τρόπο συστηματικό, προσφέροντας ενεργά στο εγχείρημα αποτελούν ένα σχετικά μικρό αριθμητικά σύνολο. Αυτό, δεν ξεπερνά τους 30 συμμετέχοντες, που εναλλάσσονται ως προς την φυσική τους παρουσία στις επιμέρους συναντήσεις. Όπως δηλώνουν και οι ίδιοι οι συμμετέχοντες, «είμαστε 20-25 άτομα που εναλλάσσονται σαν φυσική παρουσία στις επιμέρους δράσεις» (Υ.Ε. #2, 2018). Αναφορικά με την παρουσία στις εβδομαδιαίες διαχειριστικές συναντήσεις, δηλώνουν ότι, «στις συνελεύσεις είμαστε 15 με 20 άτομα», χωρίς να είναι απαραίτητα τα ίδια πρόσωπα κάθε φορά (Υ.Ε. #1, 2018). Συμπληρώνοντας ότι, «ο βασικός πυρήνας είμαστε πολύ λίγοι [...] για το Δείπνο ασχολούμαστε 10 άτομα» (Υ.Ε. #1, 2018).

Ωστόσο, η Πρωτοβουλία θέλοντας να προωθήσει την ενεργό και ισότιμη συμμετοχή είναι πάντα πρόθυμη να δεχθεί καινούργια μέλη²². Όπως δηλώνουν, «δεν θέλουμε οι πολίτες να περιμένουν πράγματα από την πρωτοβουλία, αλλά να συμμετέχουν οι ίδιοι» (Υ.Ε. #1, 2018). Παρόλα αυτά, η εύρυθμη «λειτουργία» της συλλογικότητας και η διευκόλυνση της συνεννόησης μεταξύ των συμμετεχόντων σε αυτή, προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός οριοθετημένου συνόλου μελών. Τα σαφή αυτά «όρια» αναφορικά με την ομάδα, προκύπτουν έμμεσα από την ύπαρξη κλειστού συνόλου μελών, που εκφράζεται μέσω της κλειστής διαδικτυακής «ομάδας συντονισμού». Σε αυτήν, όπως αναφέρουν, «υπάρχει ένα φίλτράρισμα» (Υ.Ε. #1, 2018). Η είσοδος νέων μελών, προϋποθέτει μια συστηματική και έμπρακτη «φυσική ή νοητή παρουσία» στις επιμέρους δράσεις της Πρωτοβουλίας (Υ.Ε. #2, 2018 · Υ.Ε. #3, 2018). Όπως μας δήλωσαν, «η κλειστή ομάδα είναι το επικοινωνιακό μας εργαλείο και μπαίνεις εκεί αν έχεις έρθει στο πάρκο να δουλέψεις... σαν φυσική και νοητή παρουσία... να έχεις προσφέρει με έναν τρόπο... τότε θα σε βάλουμε [...] είναι ένα εργαλείο συντονισμού και δουλειάς [...] και ήδη αυτοί που υπάρχουν είναι πολλοί» (Υ.Ε. #2, 2018).

Επιπλέον, χαρακτηριστικό στοιχείο αναφορικά με την ηλικιακή σύνθεση των ατόμων που συστηματικά δραστηριοποιούνται στην ομάδα, αλλά και των ατόμων που κατά καιρούς λαμβάνουν μέρος στις δράσεις της, είναι ότι σε αυτήν συμμετέχουν κυρίως φοιτητές/ερευνητές (κάτω των 35 ετών) και άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (άνω των 60 – 70 ετών, κατά βάση συνταξιούχοι), ενώ απουσιάζουν σχεδόν ολοκληρωτικά τα άτομα της μέσης, παραγωγικής ηλικίας (μεταξύ 40 – 50 ετών) και κυρίως οι οικογένειες με παιδιά (Υ.Ε. #2, 2018). Όπως μας δήλωσαν, επιδίωξη της Πρωτοβουλίας — αλλά και μια πρόκληση για την βιωσιμότητα του εγχειρήματος — αποτελεί η προσέλκυση νέων οικογενειών, που ενδεχομένως κατοικούν στη γειτονιά, με σκοπό να αγκαλιάσουν ενεργά το εγχείρημα (Συνεντεύξεις, 2018). Όπως ειπώθηκε, σε μια από τις συνεντεύξεις, «όταν με το καλό μπουν κάποια παγκάκια και είναι πιο βατό το πάρκο [...] γιατί τώρα δεν είναι βατός (σ.σ. ο χώρος), νομίζω ότι θα σκάσουν μύτη και αυτοί» (Υ.Ε. #2, 2018).

Μια ακόμα διάσταση της ομάδας, όπως αυτή προέκυψε από την έρευνα, είναι η πρόθεση ύπαρξης κοινωνικού πρόσημου στο όλο εγχείρημα. Ένας από τους τρόπους

²² Όπως θα δούμε και σε επόμενη ενότητα, που αφορά τις θεσμικές ρυθμίσεις, η ομάδα πραγματοποιεί εβδομαδιαίες συναντήσεις / συνελεύσεις, οι οποίες είναι ανοιχτές σε όποιον επιθυμεί να συμμετάσχει. Ωστόσο, για να γίνει κάποιος μέλος της Πρωτοβουλίας απαιτείται η έμπρακτη συμμετοχή του στην ομάδα, όπως θα δούμε και στη συνέχεια.

έκφρασης της κοινωνικής αυτής ταυτότητας, είναι η δικτύωση με άλλα «ενεργά κομμάτια της κοινωνίας», δηλαδή με συνελεύσεις, πρωτοβουλίες και εγχειρήματα που διεκδικούν όχι μόνο τον δημόσιο χώρο, αλλά και αγαθά όπως το νερό, το περιβάλλον, η στέγη και η περίθαλψη (Αντιδραστήριο, 2018). Όπως προκύπτει και από τις συνεντεύξεις: «Επιδιώκουμε την διασύνδεση και την δικτύωση με άλλες αυτό-διαχειριζόμενες ομάδες και πρωτοβουλίες που ασχολούνται με θέματα αστικής διαχείρισης και λειτουργούν πρωτοβουλιακά» (Υ.Ε. #1, 2018). Προς αυτήν την κατεύθυνση, η Πρωτοβουλία υποστηρίζει έμπρακτα εγχειρήματα και δομές διεκδίκησης και αλληλεγγύης, ενώ παράλληλα μέλη της συμμετέχουν σε αντίστοιχες ομάδες, όπως το Συντονιστικό Πολιτών και Φορέων «SOSτε το ΝΕΡΟ!», την Καμπάνια «Ε, ΟΧΙ και το νερό!» και την ομάδα ΠΟΛΕΙΣ, που μάχονται ενάντια στους πλειστηριασμούς κατοικιών και διεκδικούν το νερό ως δημόσιο αγαθό (Εικόνα 4.9). Αποδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό στην πράξη, ότι τα δίκτυα αυτό-διαχειριζόμενων θεσμών μπορούν να είναι «ανοιχτά» και «συνεχώς σε ροή» (Hardt and Negri, 2009), επινοώντας νέες μορφές συνεργασίας.

Εικόνα 4.9 Πανό αναρτημένο στο Πάρκο Τσέπης. Έμπρακτη υποστήριξη της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβόλου προς την καμπάνια «Ε, ΟΧΙ και το νερό!», μέλη της οποίας συμμετέχουν στην Πρωτοβουλία.

Πηγή: Bieler, A., 2018.

Υπαρκτή, επίσης, είναι και η διασύνδεση με άλλα κινήματα πόλης ανά την Ελλάδα, όπως το Αυτό-διαχειριζόμενο Πάρκο Ναβαρίνου στα Εξάρχεια και το Πάρκο Γεωργιάδη στο Ηράκλειο Κρήτης, ένα νέο Πάρκο που δημιουργείται μέσα από διαδικασίες συμμετοχικού σχεδιασμού (Υ.Ε #6, 2018 · Αντιδραστήριο, 2018). Η δικτύωση και η αλληλεπίδραση με αυτό-διαχειριζόμενους θεσμούς αντίστοιχης φιλοσοφίας αποσκοπεί στην ανταλλαγή γνώσεων και καλών πρακτικών αναφορικά με τα κοινά (Υ.Ε #6, 2018).

Παράλληλα, ένα χαρακτηριστικό που διέπει ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό συμμετεχόντων στην Πρωτοβουλία είναι το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, επιστημονικής κατάρτισης και εξειδίκευσης σε ποικίλα πεδία, γεγονός που καθιστά εύκολη τη δυνατότητα πρόσβασης και αξιοποίησης της παγκόσμιας βιβλιογραφίας, θεωρίας και μεθοδολογίας (Αντιδραστήριο, 2018 · Συνεντεύξεις, 2018). Η παράμετρος αυτή, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ετερογενών δεξιοτήτων — ποικιλία επαγγελματικού προσανατολισμού — μεταξύ των μελών της ομάδας και την ευελιξία πρόσβασης σε τοπικά δίκτυα και κέντρα λήψης αποφάσεων (Υ.Ε. #6, 2018), δημιουργούν ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξη των κατάλληλων στρατηγικών επιτυχούς επίλυσης / αντιμετώπισης ενδεχόμενων προβλημάτων που ανακύπτουν σε πραγματικά περιβάλλοντα δράσης. Χαρακτηριστικά αναφέρουν, *«Βρίσκουμε πάντα τρόπους να τρέχουμε πολύ πιο μπροστά, για να μπορούμε να παραδίδουμε στο άλλο μέρος, όποιο κι αν είναι αυτό, κάτι το οποίο είναι πολύ επιστημονικό, πολύ συγκεντρωτικό έτσι ώστε να μην αφήνουμε μελανά σημεία»* και συνεχίζουν, *«και αυτό είναι ένα πάρα πολύ δυνατό χαρτί που έχουμε, ότι δηλαδή εκτός του ότι είμαστε νέοι [...] παράλληλα πολλοί από εμάς έχουμε και εξειδίκευση σε αυτό που κάνουμε, οπότε μπορούμε να το προσεγγίσουμε και από επιστημονική πλευρά, για να είμαστε και πιο ξεκάθαροι σε αυτό που ζητάμε»* (Υ.Ε. #3, 2018).

Ωστόσο, στον αντίποδα του παραπάνω στοιχείου, παρά την κοινωνική ή/και επαγγελματική καταξίωση και την αναμφίβολη αναγνωρισιμότητα ορισμένων μελών στην κοινωνία της πόλης, ένα από τα βασικά προαπαιτούμενα που έθεσε, εξ' αρχής, η Πρωτοβουλία αναφορικά με την συμμετοχή σε αυτήν, ήταν ότι οι συμμετέχοντες θα έπρεπε να συνδράμουν στο εγχείρημα αποκλειστικά με την ιδιότητα του πολίτη ή/και κατοίκου της ευρύτερης γειτονιάς και όχι προτάσσοντας την επαγγελματική, κοινωνική και κυρίως την πολιτική τους ιδιότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν στις συνεντεύξεις, *«επιδίωξη μας (σ.σ. ως Πρωτοβουλία) ήταν να μην έρθουν πρόσωπα*

πολιτικά, αλλά να έρθουν πρόσωπα γειτονιάς!» (Υ.Ε. #2, 2018). Τονίζοντας στη συνέχεια, «Δεν θέλουμε ομάδες, θέλουμε άτομα [...] δεν είμαστε κόμμα», ωστόσο «κάνουμε μια βαθιά πολιτική πράξη» (Υ.Ε. #2, 2018). Παρόλα αυτά, «δεν είμαστε κομματοποιημένοι, δεν είμαστε φερέφωνα κανενός. Είμαστε δικό μας καπέλο!» (Υ.Ε. #2, 2018).

Ωστόσο, παρά τη διαφορετική αφετηρία και τα διαφορετικά ατομικά κίνητρα καθενός συμμετέχοντα στο εγχείρημα — όπως επιστημονικά / ερευνητικά, εκπαιδευτικά, κοινωνικής συναναστροφής και κοινωνικοποίησης, δημιουργίας παρακαταθήκης για τη γειτονιά και για τις επόμενες γενιές κ.ά. — ο στόχος της ομάδας παραμένει κοινός: «Να ξαναγίνουμε πάλι γειτονιά!» (Συνεντεύξεις, 2018 · Αντιδραστήριο, 2018). Όπως τονίζουν οι συμμετέχοντες, «είμαστε μια ετερόκλητη ομάδα, δεν υπάρχουν οι ίδιες απόψεις [...] Υπάρχει εξάλλου και το φράγμα των γενεών. Αν είμασταν όλοι 25άριδες θα είχαμε περισσότερα σημεία σύγκλισης, τώρα αυτά λιγοστεύουνε» (Υ.Ε. #1, 2018). Ωστόσο, όπως συνεχίζουν, «έχουμε κοινούς στόχους, να κάνουμε το Πάρκο... να κάνουμε το Δείπνο...» [...] «όσες διαφορές κι αν υπάρχουν στην ομάδα [...] ο κοινός στόχος είναι κινητήρια δύναμη» (Υ.Ε. #1, 2018). Αντίστοιχα, η ύπαρξη κοινού στόχου αποτυπώνεται εξίσου εύγλωττα και στα λόγια ενός ακόμα συμμετέχοντα στο εγχείρημα, «πολλά πράγματα τα βλέπουμε με διαφορετική οπτική, παρόλα αυτά η στόχευση είναι κοινή...προσπαθούμε να δημιουργήσουμε το πάρκο, να γνωριστούν οι γείτονες μεταξύ τους κυρίως μέσω του Δείπνου, να ξεφύγουμε λίγο από τη στείρα πραγματικότητα, να δημιουργήσουμε συλλογικά υποκείμενα σε ένα πλαίσιο καλύτερευσης της καθημερινότητας, πάντα ακολουθώντας κάποιες αρχές» (Υ.Ε. #3, 2018). Αυτό το στοιχείο συνεκτικότητας, και ταυτόχρονα, η ύπαρξη κοινών αξιών ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, η ύπαρξη κοινών κοινωνικών προτύπων (νόρμες), η ύπαρξη σχέσεων εμπιστοσύνης και δεσμών αλληλεξάρτησης μεταξύ μελών — σε επίπεδο καλής γειτονιάς, φιλικό ή/και οικογενειακό — αποτελούν ευνοϊκούς παράγοντες για την επιτυχία του θεσμού. Όπως και οι ίδιοι οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται, «αυτό που πρέπει να υπάρχει στις συλλογικότητες είναι η εμπιστοσύνη και ο σεβασμός...όσο αυτά επικρατούνε, τόσο πιο καλά και εύρυθμα έρχεται όλη η διαδικασία εις πέρας» (Υ.Ε. #3, 2018). Επιπλέον, η κατά το δυνατόν ισότιμη συμμετοχή, η αυτό-οργάνωση, η αλληλεγγύη, το αίσθημα συνευθύνης, η ύπαρξη μη ιεραρχικής δομής, η συμμετοχικότητα και η δράση από κοινού με σκοπό την παραγωγή συλλογικού

οφέλους που θα διαμοιράζεται ισάξια στην κοινότητα, διέπουν την Πρωτοβουλία συνολικά (Συνεντεύξεις, 2018).

Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις, η έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας²³, η εμφανής διστακτικότητα στη λήψη ατομικών πρωτοβουλιών και η μη ανάληψη ατομικής ευθύνης — ακόμα και μέσα στο πλαίσιο της ίδιας της Πρωτοβουλίας — μπορούν να αποτελέσουν ανασταλτικούς παράγοντες για την ισότιμη συμμετοχή, δημιουργώντας «ιεραρχίες» που ενδέχεται να λειτουργήσουν ως τροχοπέδη σε τέτοιου είδους εγχειρήματα ή ακόμα και να καταλήξουν στη δημιουργία εντάσεων ή και παρεξηγήσεων (Υ.Ε. #2, 2018). Παρόλα αυτά όμως, όπως συμβαίνει σε τέτοιου είδους αυτό-οργανωμένα και αυτό-διοικούμενα εγχειρήματα, τα ζητήματα που μπορεί να προκύπτουν συνήθως επιλύονται τοπικά, σε επίπεδο συνέλευσης, με μικρό κόστος. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, «οι τυχόν διενέξεις συζητούνται επιτόπου από την ομάδα» (Υ.Ε. #2, 2018).

(1) & (2) Σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών του συστήματος πόρου και των χαρακτηριστικών της ομάδας των χρηστών

Όπως προέκυψε από τις συνεντεύξεις, αλλά και από την ίδια συναναστροφή με την ομάδα, αρκετά από τα μέλη που δραστηριοποιούνται στην Πρωτοβουλία κατοικούν παραδοσιακά εδώ και δεκαετίες στην οδό της Αλεξάνδρου Σβώλου αλλά και στην ευρύτερη γειτονιά περιμετρικά αυτής, αποτελώντας, ποσοτικά, ένα σημαντικό ποσοστό αυτής. Ωστόσο, όπως μας δήλωσαν οι συμμετέχοντες δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις ανθρώπων που αγκάλιασαν στην πορεία το εγχείρημα και κατοικούν σε περιοχές εκτός του αστικού κέντρου (Εύοσμο, Καλαμαριά, Τούμπα, Πανόραμα, Πολίχνη). Εξάλλου, η ιδέα της δημιουργίας του Πάρκου Τσέπης αποτέλεσε αφορμή για την προσέλκυση νέων μελών, ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας τους. «Το πάρκο προέκυψε από [...] την ανάγκη να διευρυνθεί η πρωτοβουλία» (Υ.Ε. #2, 2018). «Ήρθαν καινούργια άτομα,

²³ Η έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας αποτυπώνεται πρακτικά στις ατομικές παρορμήσεις, τις ενέργειες και τις δράσεις συμμετεχόντων στην ομάδα, που καταλύουν (ακυρώνουν) ουσιαστικά τις συλλογικές αποφάσεις που έχουν συναποφασιστεί στο πλαίσιο των εβδομαδιαίων διαχειριστικών συνελεύσεων. Ένα τέτοιο παράδειγμα, αποτελεί και το «αναίτιο» (χωρίς νομιμοποίηση εκ μέρους της συνέλευσης) παροδικό κατέβασμα του πανό έμπρακτης υποστήριξης της Πρωτοβουλίας προς την καμπάνια «Ε, ΟΧΙ και το νερό!» από μέλος ή μερίδα μελών της ομάδας. Γεγονός που προκάλεσε — έστω και παροδικά — ένταση και πόλωση στους κόλπους της Πρωτοβουλίας.

ήρθαν από τη γειτονιά, ήρθαν από πιο μακριά... έμειναν αυτά τα άτομα» (Υ.Ε. #2, 2018). Όπως μας είπαν, το γεγονός ότι δραστηριοποιούνται στην Πρωτοβουλία άτομα από απομακρυσμένες περιοχές προσδίδει μεγαλύτερη αξία στην συμμετοχή τους (Υ.Ε. #3, 2018). Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Οι άνθρωποι που είναι από αλλού και έχουν έρθει σε μια γειτονιά που δεν την ξέρουν και έχουν έρθει για να δώσουν... αυτό που είναι να δώσουνε... φαντάζει πιο σημαντικό από κάποιον που λέει ότι συμμετέχει γιατί μου κάνει πιο ωραία τη γειτονιά...έχει άλλη αξία η συμμετοχή» και συμπληρώνουν: «Αυτοί οι σημαντικοί άνθρωποι που έχουν έρθει από αλλού για να βοηθήσουνε δίνουν άλλη ποιότητα [...] Είναι εκεί (σ.σ. στην Πρωτοβουλία)...και είναι το παράδοξο» (Υ.Ε. #3, 2018).

Όσον αφορά, τον βαθμό εξάρτησης των χρηστών από τον αστικό πόρο του Πάρκου Τσέπης, τα δεδομένα καταδεικνύουν ότι μάλλον αυτός κυμαίνεται σε αρκετά χαμηλό επίπεδο. Αν και από τις συνεντεύξεις προκύπτουν περιπτώσεις μελών και φίλων της Πρωτοβουλίας που έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν το Πάρκο περιστασιακά στον ελεύθερό τους χρόνο (Υ.Ε. #4, 2018), αυτές — προς το παρόν τουλάχιστον — φαίνεται να αποτελούν μεμονωμένες περιπτώσεις. Αντίθετα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένα από τα πιο ενεργά μέλη, «δεν υπάρχει καμία εξάρτηση!» (Υ.Ε. #6, 2018). Το γεγονός αυτό, όπως υποστηρίζει, αποτυπώνεται τόσο στην αδιάφορη στάση των περισσότερων συμμετεχόντων για εργασίες καθημερινής φροντίδας και επίβλεψης του Πάρκου (π.χ. πότισμα λαχανόκηπων), όσο και στην γενικότερη έλλειψη ανθρώπινης παρουσίας στον χώρο, σε χρόνο πέρα από την πραγματοποίηση συνελεύσεων, δράσεων ή εκδηλώσεων (Υ.Ε. #6, 2018). Όπως συμπληρώνουν, «η Ελλάδα δεν έχει την κουλτούρα του δημόσιου χώρου» κι αυτό μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά για το εγχείρημα. Ωστόσο, όπως θεωρούν αυτό μπορεί σταδιακά να αλλάξει «μέσα από την ανάγκη των ανθρώπων να βρουν χώρο και τρόπους έκφρασης» (Υ.Ε. #3, 2018). Συμπληρωματικά προς τα παραπάνω, η δήλωση ενός από τους συμμετέχοντες στο εγχείρημα καταδεικνύει σε μεγάλο βαθμό την σχέση που διαμορφώνεται μεταξύ της ομάδας αυτό-διαχείρισης και του κοινού αστικού πόρου: «Θέλουμε την παρέα των γειτόνων, εξάλλου είναι αυτοί που θα το διαχειριστούνε, εμείς σήμερα είμαστε, αύριο δεν είμαστε» (Υ.Ε. #1, 2018). Και συνεχίζει: «Είμαστε μια άτυπη ομάδα, και δεν εγγυάται κανείς ότι θα μείνουμε... μπορεί να κάνουμε το πάρκο και μετά να μην έχουμε την δυναμική να το διαχειριστούμε [...] γι' αυτό και θέλουμε να το χρησιμοποιούνε αρχικά οι γείτονες και μετέπειτα οι πολίτες» (Υ.Ε. #1, 2018).

Παρόλα αυτά, η ιδιαιτερότητα του πόρου — αστικό αδόμητο οικόπεδο — καθιστά τα όποια οφέλη παράγονται από αυτόν μη εμπορευματικά. Αυτά, απορρέουν από την αξία χρήσης του χώρου, καθιστώντας την κατανομή τους δίκαιη και ισότιμη. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, «*γίνονται πράγματα από εμάς για εμάς, για το ευρύτερο εμάς*» (Υ.Ε. #2, 2018).

(3) Θεσμική οργάνωση

Στον πυρήνα της θεσμικής οργάνωσης της Πρωτοβουλίας βρίσκεται η ανοιχτή διαχειριστική της συνέλευση ή — κατά άλλους — οι συστηματικές «συναντήσεις» μελών και φίλων της. Οι συνελεύσεις / συναντήσεις πραγματοποιούνται σε εβδομαδιαία βάση, σε σταθερή, προκαθορισμένη ημέρα και ώρα (Τετάρτη μεταξύ 18:00 – 21:00), ενώ στο πλαίσιο αυτών συζητιούνται θέματα αυτοοργάνωσης και αυτοδιαχείρισης τόσο της Πρωτοβουλίας, όσο και του εγχειρήματος του Πάρκου Τσέπης. Σε ειδικές περιπτώσεις, δύναται να πραγματοποιηθούν εμβόλιμες συναντήσεις προκειμένου να διευθετηθούν έκτακτα ζητήματα ή να επιλυθούν οργανωτικά θέματα επικείμενων δράσεων.

Τα πρώτα χρόνια ύπαρξης του εγχειρήματος οι συνελεύσεις πραγματοποιούνταν, εκ περιτροπής, σε διάφορα καφέ και καταστήματα της γειτονιάς. Και παράλληλα στον χώρο της Αρχιτεκτονικής του Δήμου Θεσσαλονίκης, μέσα από μια χρονοβόρα, γραφειοκρατική διαδικασία για τη λήψη των απαραίτητων εγκρίσεων. Η Πρωτοβουλία προκειμένου να επιλύσει το πρόβλημα της έλλειψης μιας σταθερής βάσης για την διεξαγωγή των συνελεύσεών της, διεκδίκησε και κατέκτησε το δικαίωμα απόκτησης μόνιμου χώρου στην Κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη της Θεσσαλονίκης, στη συμβολή των οδών Αλεξάνδρου Σβώλου με Εθνικής Αμύνης. Το γεγονός αυτό την καθιστά την πρώτη και μοναδική άτυπη θεσμική ομάδα που καταφέρνει να διεκδικήσει το δικαίωμα μόνιμης χρήσης αίθουσας σε χώρο του Δήμου. Πλέον, οι εβδομαδιαίες διαχειριστικές συναντήσεις πραγματοποιούνται κυρίως στον χώρο του υπό διαμόρφωση Πάρκου Τσέπης, εκτός και αν οι συνθήκες δεν το επιτρέπουν.

Στο πλαίσιο αυτό-οργάνωσης και αυτό-διαχείρισης της Πρωτοβουλίας, μια από τις κατευθυντήριες αρχές που υιοθετούνται είναι και ο ισότιμος, ο οριζόντιος καταμερισμός των εξουσιών — αλλά και των υποχρεώσεων — σε όλα τα μέλη. Μέσω

του κεντρικού θεσμικού οργάνου της συνέλευσης, η εξουσία λήψης αποφάσεων κατανέμεται εξίσου σε όλους τους συμμετέχοντες. Όπως μας ανέφεραν, «τα πάντα εγκρίνονται από την συνέλευση που γίνεται κάθε Τετάρτη» (Υ.Ε. #2, 2018). Επιπλέον, η ισοκατανομή των εξουσιών επιτυγχάνεται μέσω της υιοθέτησης μηχανισμών ισότιμης συμμετοχής — και ισότιμης τοποθέτησης επί των θεμάτων / ζητημάτων — με τους οποίους πρακτικά αποκλείεται σε ορισμένους συμμετέχοντες η ευκαιρία επιβολής της θέλησής τους στους υπολοίπους.

Προς αυτήν την κατεύθυνση, δύο βασικοί διαχειριστικοί κανόνες που υιοθετούνται κατά την διεξαγωγή των εβδομαδιαίων συναντήσεων / συνελεύσεων είναι ότι, τα μέλη διατάσσονται κυκλικά — καταδεικνύοντας την ισότιμη, μη ιεραρχική συμμετοχή — και παράλληλα ότι αποφεύγονται οι ατέρμονες συζητήσεις που ενδέχεται να οδηγήσουν την διαλογική επικοινωνία σε αδιέξοδο (Εικόνα 4.10). Όπως τονίζουν, «η κυκλική τοποθέτηση βοηθάει στο να ακουστούν διαφορετικές φωνές», και επιδιώκεται ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η συζήτηση καταλήγει σε αδιέξοδο (Υ.Ε. #1, 2018).

Εικόνα 4.10 Συνέλευση της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου στον χώρο του υπό διαμόρφωση Πάρκου Τσέπης.

Πηγή: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10214713748170677&set=t.1482193995&type=3&theater> (Ημερομηνία πρόσβασης: 12.08.2018).

Με γνώμονα τα παραπάνω και μετά την εμπειρία αρκετών ετών, συν-αποφασίστηκε ότι τα παραβρισκόμενα στις συνελεύσεις μέλη δύνανται να πραγματοποιούν με τρόπο διαδοχικό σύντομες, ολιγόλεπτες τοποθετήσεις, μέσω των οποίων μπορούν να θέτουν τα αιτήματα, τις απόψεις, ή τα ζητήματα προς συζήτηση. Σύμφωνα με την διαδικασία, στη διάρκεια των συνελεύσεων, τίθενται προς διαβούλευση όλα τα ζητήματα, ενώ η λήψη των αποφάσεων πραγματοποιείται με κοινή συναίνεση, μέσα από μια διαδικασία συλλογικής ζύμωσης. Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με την διαδικασία που ακολουθείται στις συνελεύσεις, τα μέλη αναφέρουν στις συνεντεύξεις τους: *«Δεν κάνουμε συζήτηση, δεν υπάρχει διάλογος, κάνουμε τοποθέτηση [...] λέμε την γνώμη μας... αντικρούεται από τη γνώμη κάποιου άλλου»* (Υ.Ε. #1, 2018). Επιπλέον, όπως τονίζουν, *«επί της διαδικασίας δεν υπάρχει ψηφοφορία, λειτουργούμε με ομοφωνία, δεν λειτουργούμε με βάση την πλειοψηφία, οι αποφάσεις είναι ομόφωνες»* (Υ.Ε. #1, 2018).

Επιπροσθέτως, για την διευκόλυνση της παραπάνω διαδικασίας και για την ισότιμη ενημέρωση των απόντων μελών, υιοθετούνται στο πλαίσιο της συνέλευσης ρόλοι, που περιγράφονται από τα μέλη ως εξής: *«Υπάρχει ο συντονιστής της συνέλευσης, υπάρχει αυτός που κρατάει πρακτικά, τα οποία την επόμενη μέρα... στη συνέχεια... ανεβαίνουν στην κλειστή διαδικτυακή ομάδα προς ενημέρωση όλων»* (Υ.Ε. #1, 2018).

Αναφορικά με τυχόν «διενέξεις» ή διχογνωμίες πάνω σε επιμέρους θέματα, αυτές όπως επισημαίνουν *«επιλύονται με συζήτηση... γίνεται ένας επικοινωνιακός διάλογος για να βρεθεί μια μέση λύση...δεν υπάρχει βέτο, δεν ψηφίζουμε, γίνεται συζήτηση που καταλήγει σε μια από τις δυο απόψεις, κάπου στη μέση ή σε μια τρίτη λύση»* (Υ.Ε. #3, 2018). Αντίστοιχα, όπως ειπώθηκε, *«όταν δεν υπάρχει ομοφωνία ή όταν απαιτείται καλύτερη ενημέρωση επί θεμάτων, τότε οι αποφάσεις επαναπροσδιορίζονται ή μετατίθενται για την επόμενη εβδομάδα»* (Υ.Ε. #1, 2018). Γενικότερα, όπως μας είπαν *«μαθαίνουμε μέσα από την Πρωτοβουλία»* (Υ.Ε. #1, 2018). Συμπληρώνοντας, *«κάθε φορά γινόμαστε όλο και πιο σοφοί στο τι πρέπει να κάνουμε και τι πρέπει να προσέξουμε, οπότε πολλές φορές έχουμε κάνει πράγματα που μπορεί μετά να τα αναθεωρήσουμε»* (Υ.Ε. #3, 2018). Εξάλλου, τονίζουν, το εγχείρημα: *«Είναι μια διαδικασία σε εξέλιξη»* (Υ.Ε. #3, 2018).

Πέρα από την συνέλευση που πραγματοποιείται δημόσια και είναι ανοιχτή σε κάθε ενδιαφερόμενο, τα μέλη της Πρωτοβουλίας αυτό-οργανώνονται και μέσω ενός κλειστού *«επικοινωνιακού εργαλείου»*, ενός κλειστού διαδικτυακού forum στο οποίο — όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα — μπορεί να έχει πρόσβαση μόνο *«όποιος*

έχει δουλέψει για το Πάρκο Τσέπης ή έχει προσφέρει με οποιοδήποτε τρόπο στις δράσεις της Πρωτοβουλίας» (Υ.Ε. #2, 2018). Απαιτείται δηλαδή μια συστηματική και «έμπρακτη φυσική ή νοητή παρουσία» για την είσοδο στην κλειστή «ομάδα συντονισμού». Η ομάδα αυτή απαριθμεί γύρω στα 90 – 100 μέλη (παλιά και νέα), αριθμός «ήδη μεγάλος» για την ευελιξία συνεννόησης μεταξύ των μελών της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς (Υ.Ε. #2, 2018).

Παρά το γεγονός ότι, η ομάδα αποτελεί ένα άτυπο θεσμικό όργανο, γίνεται προσπάθεια ώστε όλες οι ενέργειες να πραγματοποιούνται με τρόπο νομότυπο, καθώς αφορούν μια *«πρωτοβουλία κατοίκων και όχι μια κατάληψη»*, όπως χαρακτηριστικά μας δήλωσαν (Υ.Ε. #2, 2018). Σχετικά με το παραπάνω, προσθέτουν: *«Εμείς προσπαθούμε να λειτουργούμε νομότυπα, προσπαθούμε να μην κάνουμε αυθαιρεσίες [...] γιατί το βλέπουμε ως μια κίνηση κατοίκων γειτονιάς και όχι σαν μια αναρχοαυτόνομη ομάδα»* (Υ.Ε. #2, 2018).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα μέλη της Πρωτοβουλίας θέσπισαν ένα «*Σύνταγμα*», δηλαδή ένα σύνολο από δέκα θεμελιώδεις διακηρύχτηκες αρχές, τις οποίες συνδιαμόρφωσαν και επικύρωσαν διαμέσου της συνέλευσής τους (Συνεντεύξεις, 2018). Οι συγκεκριμένοι κανόνες / αρχές, είναι απλοί και κατανοητοί, εκφράζοντας κάθε έναν συμμετέχοντα. Όπως δηλώνουν, *«ο δεκάλογος των κανόνων συνδιαμορφώθηκε ώστε να εκφράζει με κάποιο τρόπο κάθε έναν από εμάς»* (Υ.Ε. #3, 2018). Όλα τα μέλη της Πρωτοβουλίας δεσμεύονται να σέβονται και να εφαρμόζουν τους κανόνες αυτούς, τους οποίους παραθέτουμε στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 4.2).

Επιπλέον, για την υλοποίηση των εκάστοτε δράσεων της Πρωτοβουλίας, είτε αυτές αφορούν εργασίες διαμόρφωσης του Πάρκου Τσέπης, είτε αφορούν άλλες δραστηριότητες που εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο ενεργοποίησης της ομάδας, αυτό-οργανώνονται ομάδες εργασίας, οι οποίες αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας το επικείμενο «έργο». Σύμφωνα με την ομάδα, *«για να φέρουμε εις πέρας την διαδικασία που κάθε φορά προκύπτει, χρειάζεται ένα οργανόγραμμα και δημιουργούνται είτε υποομάδες εργασίας, είτε ομάδες καθηκόντων. Εννοείται ότι δεν αναθέτουμε... δεν υπάρχει η λογική της ανάθεσης...»* (Υ.Ε. #3, 2018), διευκρινίζοντας με τον τρόπο αυτό την πλήρη αντίθεσή τους στην λογική των κάθετων συντονισμών με την επιβολή αναθέσεων. Αναφορικά με τις ομάδες αυτές, ενδεικτικά αναφέρουμε την *«ομάδα τελικού σχεδιασμού»* του Πάρκου Τσέπης, η οποία οργάνωσε και σχεδίασε την τελική

μελέτη διαμόρφωσης του Πάρκου με βάση τα αποτελέσματα του συμμετοχικού εργαστηρίου και είναι αντίστοιχα υπεύθυνη για τεχνικά - κατασκευαστικά κυρίως θέματα, την «ομάδα της επικοινωνίας» η οποία ασχολείται με επικοινωνιακά ζητήματα της Πρωτοβουλίας, την «ομάδα του δημιουργικού», που ασχολείται κυρίως με γραφιστικά – καλλιτεχνικά θέματα (π.χ. αφίσες, banner κ.α.) καθώς και την «ομάδα οικονομικών θεμάτων», που είναι αρμόδια για ζητήματα που άπτονται της οικονομικής διαχείρισης (π.χ. καταγραφή εσόδων – εξόδων κ.ά.) (Συνεντεύξεις, 2018).

Πίνακας 4.2 Οι δέκα θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τις δράσεις της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου, όπως συνδιαμορφώθηκαν από τα μέλη της.

Αρχές που διέπουν τις δράσεις της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου

1. Ενισχύουμε τους κοινωνικούς δεσμούς και την αυτενέργεια στη Γειτονιά.
2. Αναδεικνύουμε την αξία της συλλογικότητας και συμβάλλουμε ενεργά στην δημιουργία μιας καθημερινής ατμόσφαιρας αστικής θαλπωρής.
3. Αναζωογονούμε την δημιουργικότητα και την ευρηματικότητα των πολιτών.
4. Λειτουργούμε παραδειγματικά, ασκώντας το δικαίωμα στην πόλη.
5. Αναδεικνύουμε και προβάλλουμε τεκμηριωμένα στους αρμόδιους φορείς και όργανα, τα προβλήματα και τις ανάγκες της Γειτονιάς μας.
6. Διασώζουμε τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα και μαθαίνουμε την ιστορία του δρόμου όπου ζούμε.
7. Δείχνουμε ότι σημαντικά πράγματα μπορούν να γίνουν και χωρίς λεφτά.
8. Καλλιεργούμε την ανάπτυξη της αλληλεγγύης και των οριζόντιων δομών αυτοοργάνωσης από τα κάτω.
9. Κάνουμε μόνοι μας πράγματα που παλιότερα αναθέταμε σε θεσμούς.
10. Δημιουργούμε και αναπτύσσουμε αμοιβαίες σχέσεις εμπιστοσύνης και οικειότητας μεταξύ κατοίκων και επαγγελματιών.
10. Ομορφαίνουμε τη ζωή στην πόλη και τη Γειτονιά μας. Τη δική μας ζωή.

Πηγή: *Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου*. <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/>
(Ημερομηνία πρόσβασης: 28.06.2018).

Αντίστοιχα, όπως διαπιστώσαμε, έχουν συσταθεί υπό-ομάδες εργασίας που συντονίζουν και αυτό-οργανώνουν τις παράλληλες δράσεις της Πρωτοβουλίας, όπως η ομάδα που οργανώνει την Τράπεζα Μνήμης της Γειτονιάς, με σκοπό την συλλογική ιστορικών μαρτυριών και αρχειακού υλικού από τα κάτω, την ομάδα της Λέσχης Ανάγνωσης, που συντονίζει τις μηνιαίες αναγνωστικές συναντήσεις της Πρωτοβουλίας, καθώς και την ομάδα που είναι υπεύθυνη για την προώθηση του ζητήματος της προστασίας των δέντρων της γειτονιάς. Όπως μας διευκρινίζουν τα μέλη της συλλογικότητας, στις ομάδες αυτές ο καθένας συμμετέχει αυτοβούλως ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητές του (Συνεντεύξεις, 2018). Χαρακτηριστικά αναφέρουν, «ο καθένας συμμετέχει αυτοβούλως όπου του αρέσει» (Υ.Ε. #2, 2018). Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι η σύσταση μιας ομάδας δεν τελεσφορεί πάντα, καθώς σε κάποιες περιπτώσεις η συμμετοχή των μελών ατονεί και η ομάδα καταλήγει αδρανής για μεγάλα χρονικά διαστήματα (Υ.Ε. #2, 2018).

Όσον αφορά τις θεσμικές ρυθμίσεις του Πάρκου Τσέπης, καθώς αυτό τελεί υπό διαμόρφωση, δεν έχουν ακόμα θεσμοθετηθεί και καταγραφεί επίσημα από την Πρωτοβουλία Γειτονιάς οι κανόνες πρόσβασης και χρήσης του χώρου. Παρόλα αυτά, η αρμονική συνύπαρξη και ο αλληλοσεβασμός σε επίπεδο γειτονιάς επιβάλλουν «κανόνες αντίστοιχους με αυτούς που θα έπρεπε να εφαρμόζονται σε κάθε δημόσιο χώρο» (Υ.Ε. #1, 2018). Αυτοί ενδεικτικά περιλαμβάνουν, την αυστηρή τήρηση του ωραρίου κοινής ησυχίας — τόσο καθημερινά, όσο και σε περιπτώσεις διεξαγωγής εκδηλώσεων — την τήρηση των κανόνων υγιεινής και καθαριότητας του χώρου, την προσπάθεια μεγιστοποίησης της ανακύκλωσης σκουπιδιών που παράγονται κατά τις συνεντεύξεις, ενώ ένα ζήτημα που τίθεται προς συζήτηση είναι το ποιοι κανόνες θα τεθούν αναφορικά με την πρόσβαση των κατοικίδιων ζώων στο Πάρκο (Συνεντεύξεις, 2018). Σε κάθε περίπτωση βέβαια, οι κανόνες διαμορφώνονται σταδιακά ανάλογα με τις ανάγκες που κάθε φορά προκύπτουν από τη χρήση του χώρου. Πρόθεση της ομάδας είναι, οι κανόνες αυτοί να καταγραφούν και να αναρτηθούν σε εμφανές σημείο κοντά στην είσοδο του Πάρκου Τσέπης, έτσι ώστε να είναι εμφανείς και προσβάσιμοι σε κάθε μελλοντικό χρήστη του χώρου (Υ.Ε. #5, 2018).

Παράλληλα, αναφορικά με ζητήματα παραβατικών ή κοινωνικά μη αποδεκτών συμπεριφορών που κατά καιρούς παρατηρούνται στον χώρο του Πάρκου, όπως κλοπές υλικών και ρύπανση του χώρου, όπως έγινε αντιληπτό από την προσωπική παρατήρηση, και επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια από τις συνεντεύξεις, η εγγύτητά του σε

σχέση με τον τόπο κατοικίας ή εργασίας αρκετών μελών της Πρωτοβουλίας, επιδρά ενισχυτικά ως προς την δυνατότητα τακτικής επίβλεψης αυτού (Συνεντεύξεις, 2018). Ωστόσο, λόγω της μη συνεχούς παρουσίας χρηστών στο χώρο, και παράλληλα λόγω της έλλειψης συστηματικής εποπτείας / επιτήρησής του, οι παραπάνω παραβατικές συμπεριφορές δεν έχουν εκλείψει ολοκληρωτικά. Οι συμμετέχοντες αναφερόμενοι σε χαρακτηριστικά, αλλά μεμονωμένα παραδείγματα, σχολιάζουν, «*οι άνθρωποι δεν αγαπάνε τον δημόσιο χώρο... δεν τον σέβονται*» (Υ.Ε. #2, 2018).

Όπως προέκυψε από τις συνεντεύξεις, σε μεμονωμένες περιπτώσεις στις οποίες παρατηρούνται συμπεριφορές μη σεβασμού του συλλογικού χώρου — όπως για παράδειγμα στην χαρακτηριστική περίπτωση ενός περιοίκου που συστηματικά ρυπαίνει τον χώρο — καταβάλλεται προσπάθεια προσέγγισης του ατόμου με σκοπό την πραγματοποίηση ήπιων συστάσεων. Στην περίπτωση που η «παραβατική» συμπεριφορά συνεχιστεί, όπως μας λένε τα μέλη της Πρωτοβουλίας, «*θα δούμε αν μετά χρειαστεί να πάρουμε δραστικότερα μέτρα*» (Υ.Ε. #3, 2018). Ενώ, σε ακραίες περιπτώσεις, που η σύσταση δεν εισακούεται και η μη συμμόρφωση στους κανόνες συνεχίζεται, ενδέχεται η Πρωτοβουλία να αναγκαστεί να προβεί σε κλιμάκωση των «κυρώσεων», ακόμα και με την συνδρομή ενός εξωτερικού ρυθμιστή (δημοτικού αστυνόμου) (Υ.Ε. #2, 2018). Παρόλα αυτά κάτι τέτοιο είναι απευκαταίο και δεν έχει μέχρι στιγμής προκύψει.

Γενικότερα, η άποψη που επικρατεί στους κόλπους της Πρωτοβουλίας, αναφορικά με την διαχείριση των εν λόγω ζητημάτων επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων (monitoring and enforcement procedures), εκφράζεται η άποψη ότι «*αυτό το πράγμα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί απλά λεκτικά*» μέσω της επιβολής απαγορεύσεων (Υ.Ε. #1, 2018). Κατά συνέπεια, το παραπάνω πρόβλημα, τα μέλη της Πρωτοβουλίας ευελπιστούν να το επιλύσουν μέσω της ανάπτυξης στοχευμένων δραστηριοτήτων, ικανών να προσελκύσουν ομάδες ανθρώπων (target groups) με διαφορετικά ενδιαφέροντα (π.χ. αθλητές, ηλικιωμένους, μαθητές σχολείων κ.ά.). Οι νέοι αυτοί χρήστες επιδιώκεται να διευρύνουν χρονικά την ανθρώπινη παρουσία στο πάρκο, αποτέλεσμα της οποίας θα είναι και η ενίσχυση της προστασίας και επιτήρησής του (Υ.Ε. #6, 2018). Επιπλέον, μέσα από έναν σωστό προγραμματισμό των εργασιών και των δράσεων διαμόρφωσης του χώρου και μέσα από κατάλληλες σχεδιαστικές επιλογές — για παράδειγμα σταθερές και όχι κινητές υποδομές, όπως παγκάκια κ.ά. — γίνεται προσπάθεια αποφυγής τυχόν παραβατικών συμπεριφορών. Όπως αναφέρουν, «*με τη*

χρήση κατάλληλων αρχιτεκτονικών χειρισμών» σε επίπεδο σχεδιασμού «υπάρχει δυνατότητα να αποφευχθεί αυτή η κατάσταση» (Υ.Ε. #1, 2018). Προς αυτήν την κατεύθυνση, για την αποτροπή παράνομων δραστηριοτήτων κατά τις βραδινές ώρες, δρομολογείται η εγκατάσταση μόνιμου φωτισμού στον χώρο. Όπως χαρακτηριστικά μας δήλωσαν, «αν δεν θες να υπάρχουν τέτοιες παθογένειες (σ.σ. παραβατικές συμπεριφορές) βάλε φως!» (Υ.Ε. #1, 2018).

(1) & (3) Σχέση μεταξύ συστήματος πόρου και θεσμικών ρυθμίσεων

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω, οι κανόνες οικειοποίησης και χρήσης του Πάρκου Τσέπης όπως συνδιαμορφώνονται από τα μέλη της Πρωτοβουλίας θέτουν ως βασική προϋπόθεση την αρμονική συνύπαρξη και τον σεβασμό σε επίπεδο γειτονιάς. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται εύγλωττα στις δηλώσεις των συμμετεχόντων στο εγχείρημα: «Προσπαθούμε να μην ενοχλούμε τους γείτονες [...], προσπαθούμε να είμαστε διακριτικοί» (Υ.Ε. #1, 2018). «Υπάρχουν κανόνες άτυποι που έχουν να κάνουν με τον σεβασμό των ανθρώπων που ζουν τριγύρω...κανόνες απέναντι σε αυτούς που μπορεί να ενοχληθούνε. Τηρούμε το ωράριο κοινής ησυχίας. Δεν αφήνουμε πράγματα που μπορεί να τραυματίσουν κάποιον. Προσπαθούμε να μην αφήνουμε σκουπίδια στον χώρο» (Υ.Ε. #3, 2018). Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι θεσμικές ρυθμίσεις διαχείρισης του Πάρκου Τσέπης, που υιοθετούνται από την ομάδα, εναρμονίζονται με τις τοπικές συνθήκες της γειτονιάς περιμετρικά αυτού.

(4) Εξωτερικό Περιβάλλον

Οι σχέσεις της Πρωτοβουλίας με τους επίσημους θεσμούς — δημοτικές, περιφερειακές, κρατικές αρχές — βρίσκονται σε μια αρμονική ισορροπία. Ο ρόλος του Δήμου Θεσσαλονίκης θα λέγαμε ότι είναι σε γενικές γραμμές υποστηρικτικός. Παρά τις όποιες αρχικές δυσκολίες, ανταποκρίνεται θετικά στα αιτήματα της Πρωτοβουλίας, παρεμβαίνοντας διακριτικά όπου του ζητείται, όπως για παράδειγμα στην άτυπη παραχώρηση του οικοπέδου, στην συνδρομή με συνεργείο του Δήμου για τον αρχικό καθαρισμό του, στην παροχή υλικοτεχνικής υποδομής όπως χώματος και εργαλείων, στην συνδρομή για την παροχή νερού και την τοποθέτηση μόνιμου φωτισμού, καθώς και στην παραχώρηση των απαραίτητων εγκρίσεων για δημιουργικές παρεμβάσεις στον

δημόσιο αστικό χώρο κ.α. (Υ.Ε. #6, 2018). Σε αναφορά στο εν λόγω ζήτημα οι συμμετέχοντες στο εγχείρημα αναφέρουν: «*Συζητάμε φυσικά... (σ.σ. με τους δημόσιους φορείς). Δεν είμαστε πειρατές, δεν κάνουμε κατάληψη. Δεν είμαστε αρνητικοί να συζητήσουμε με τον Δήμο. [...] Υπάρχει συνεργασία, ζητάμε και πράγματα, μας τα δίνουνε...υπάρχουν καλές σχέσεις... και με το Δήμο και με το Υπουργείο*» (Υ.Ε. #1, 2018). Ωστόσο, όπως συμπληρώνουν, δεν είναι πρόθυμοι να εκχωρήσουν την αυτονομία της συλλογικότητας, δηλώνοντας ότι, «*επιλέγουμε να λειτουργούμε κάπως αυτόνομα*» παραμένοντας μια άτυπη ομάδα και θέτοντας όρια στην συνδιαλλαγή με τους επίσημους φορείς. Ιδεολογικά, όπως τονίζουν, «*κάποιες αρχές τις κρατάμε!*» (Υ.Ε. #1, 2018)²⁴. Όπως έγινε κατανοητό από τις συνεντεύξεις, παρά το θετικό κλίμα και την άτυπη συνεργασία που διαμορφώνεται σε σχέση με το εξωτερικό της περιβάλλον, η Πρωτοβουλία προσπαθεί να διαφυλάξει την λειτουργική της αυτονομία και να παραμείνει μακριά από οποιαδήποτε σχέση συνδιαλλαγής και αλληλεξάρτησης με εξωτερικούς θεσμούς και φορείς.

Ωστόσο, είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε ότι, όπως προέκυψε από τις συνεντεύξεις, ο Δήμος Θεσσαλονίκης είχε εξετάσει ήδη από το 2015 — αρκετά πριν ανακύψει η ιδέα υλοποίησης του Πάρκου Τσέπης από την Πρωτοβουλία — το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός πάρκου μικρής κλίμακας στο γωνιακό οικόπεδο της Ιωάννου Μιχαήλ με Αγαπηνού (Υ.Ε. #6, 2018). Ωστόσο, το πολύπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς στάθηκε εμπόδιο στην περαιτέρω υλοποίησή του. Το γεγονός αυτό, μπορεί εν μέρη να ερμηνεύσει την θετική στάση του Δήμου Θεσσαλονίκης απέναντι στις διεκδικήσεις της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, κυρίως στο κομμάτι που αφορά την δημιουργία του Πάρκου.

Ωστόσο, όπως μας δήλωσαν στις συνεντεύξεις τα μέλη της Πρωτοβουλίας, πέρα από τις περιπτώσεις εκδήλωσης μιας έμπρακτης υποστήριξης προς την ομάδα, οι επίσημοι φορείς δεν παρεμβαίνουν και δεν εποπτεύουν το εγχείρημα. Όπως χαρακτηριστικά ειπώθηκε, «*για το κάθε τι που θα κάνουμε εμείς στο Πάρκο δεν παρεμβαίνουν... όχι...*

²⁴ Όπως διευκρινίζεται στη συνέντευξη, η εν λόγω δήλωση αφορά, κατά βάση, τη διαμόρφωση μιας σχέσης συνεργασίας και όχι μιας σχέσης υποτέλειας ανάμεσα στην ομάδα και στους επίσημους κρατικούς φορείς που συνδράμουν άτυπα το εγχείρημα. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι, παρά τα επίπεδα εξωτερικής βοήθειας, δεν υπάρχει ιεράρχηση (διαμόρφωση κατακόρυφης δομής) από τους «ανώτερους» κρατικούς θεσμούς —Δήμο ή Υπουργείο— προς την «υφιστάμενη» δομή της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς. Όπως τονίζουν, «*κανείς δεν είναι παραπάνω από κάποιον άλλον*», ακόμα κι αν το πρόσωπο αυτό εκπροσωπεί κάποιον επίσημο φορέα (Υ.Ε. #1, 2018).

μόνο όταν τους το ζητήσουμε εμείς» (Υ.Ε. #1, 2018). Όμως, συνεχίζουν, «εννοείται κάπως ενημερώνονται για το εγχείρημα», τονίζοντας την μεγάλη εξωστρέφεια της ομάδας προς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης (Υ.Ε. #1, 2018). «Υπάρχει ενημέρωση συνεχής...για κάθε δράση, πράξη που κάνουμε υπάρχει ενημέρωση συνεχώς...όλοι ξέρουν τι γίνεται στο Πάρκο [...] όμως δεν έχουμε κάποιον να δώσουμε αναφορά, σε κανέναν δημόσιο φορέα... αναφορά δίνουμε μόνο στη συνέλευση!» (Υ.Ε. #1, 2018).

Μια ακόμη ενδιαφέρουσα πτυχή αναφορικά με την στάση του Δήμου, αποτελεί το γεγονός ότι, ο τελευταίος αναγνωρίζει τις υπάρχουσες δυναμικές της Πρωτοβουλίας Γειτονίας, επενδύοντας θετικά στο εγχείρημα. Μάλιστα, σε πρόσφατες δηλώσεις στον ηλεκτρονικό τύπο, ο Αντιδήμαρχος Περιβάλλοντος του Δήμου Θεσσαλονίκης κ. Θανάσης Παππάς αναγνωρίζει επίσημα μέσα από το δημόσιο λόγο του την ύπαρξη σχέσεων συνεργασίας με την ομάδα, σε επιμέρους ζητήματα που άπτονται θεμάτων συντήρησης και βελτίωσης των δημοσίων χώρων, αλλά και των χώρων πρασίνου στην εν λόγω γειτονιά²⁵. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «...η αρμόδια Διεύθυνση σε συνεργασία με την ομάδα πολιτών «Η γειτονιά της Αλ. Σβάλου» και το Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών, οργάνωσε συνάντηση στην Κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη για την ενημέρωση των κατοίκων και των επαγγελματιών της περιοχής σχετικά με το παραπάνω πρόβλημα» (Παππάς, 2018).

Ωστόσο, παρά την ύπαρξη ενός ευνοϊκού εξωτερικού περιβάλλοντος²⁶, η έλλειψη κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για την διευκόλυνση και την επίλυση πρακτικών ζητημάτων, σε συνδυασμό με την σχετική «δυσκαμψία» του επίσημου κράτους στην αντιμετώπιση και διαχείριση «μη εξουσιοδοτημένων» ή άτυπων φορέων και μη κωδικοποιημένων πρακτικών που αποκλίνουν από την κανονικότητα της αστικής

²⁵ Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω επίσημη δήλωση εκ μέρους της αντιδημαρχίας Τεχνικών Έργων, Περιβάλλοντος και Καθαριότητας του δήμου Θεσσαλονίκης αφορά την αντιμετώπιση της εντομολογικής προσβολής των δέντρων στους κεντρικούς δρόμους της Θεσσαλονίκης, και κυρίως στις οδούς Αλεξάνδρου Σβάλου και Τσιμισκή, από το έντομο *Galerucella luteola* (Παππάς, 2018). Ένα πρόβλημα το οποίο η Πρωτοβουλία έχει προσπαθήσει εδώ και μήνες να καταδείξει και να επιλύσει.

²⁶ Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, η ύπαρξη ενός ευνοϊκού εξωτερικού περιβάλλοντος οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ύπαρξη ενός δεκτικού πολιτικού συστήματος, απέναντι σε τέτοιου είδους εγχειρήματα και πρωτοβουλίες. Όπως τονίζουν, μια ενδεχόμενη αλλαγή της ηγεσίας του πολιτικού συστήματος, τόσο σε επίπεδο εθνικό όσο και σε τοπικό, θα μπορούσε ενδεχομένως να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για την μακροήμερευση του εν λόγω εγχειρήματος.

θεσμικής οργάνωσης, μπορούν ενδεχομένως να αποτελέσουν τροχοπέδη για την μακροήμερευση τέτοιων εγχειρημάτων²⁷. Για τους παραπάνω λόγους, όπως μας δήλωσαν μέλη της Πρωτοβουλίας, οι επίσημοι κρατικοί θεσμοί — στην περίπτωση αυτή ο Δήμος Θεσσαλονίκης και το Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών (Υ.ΜΕ) σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία του Πρωθυπουργού στη Θεσσαλονίκη — είναι πρόθυμοι να παραχωρήσουν και επίσημα τα περιουσιακά δικαιώματα χρήσης του οικοπέδου στην Πρωτοβουλία, με την προϋπόθεση ότι αυτή θα λάβει μια επίσημη θεσμική (νομική) μορφή (π.χ. ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ., Α.Μ.Κ.Ε.) (Συνεντεύξεις, 2018).

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά τα επίπεδα συνάρθρωσης της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς με εξωτερικές αγορές, θα λέγαμε ότι σε γενικές γραμμές καταβάλλεται προσπάθεια ώστε αυτά να διατηρούνται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Παρόλα αυτά, προφανής είναι η ύπαρξη εξωτερικής βοήθειας από φορείς — ιδιωτικούς ή μη — που συνδράμουν επικουρικά στο εγχείρημα, προσφέροντας την απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή (ΔΕΘ HELEXPO Α.Ε. , ιδιωτικές εταιρείες εστίασης / catering κ.ά.), όπου ζητείται. Επιπρόσθετα, εμφανής είναι και η δικτύωση με τις μικρομεσαίες εμπορικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Όπως αποκαλύπτουν τα μέλη της Πρωτοβουλίας, *«υπάρχει γενικότερα δικτύωση με τα καταστήματα της γειτονιάς. Δηλαδή, μας δίνουν τη δυνατότητα να ζητάμε πράγματα... και να ζητάνε και αυτοί!»* (Υ.Ε. #1, 2018).

Πέραν αυτού, τα καταστήματα του εμπορικού κέντρου περιμετρικά της οδού Αλεξάνδρου Σβώλου συνεισφέρουν οικονομικά στις δράσεις της Πρωτοβουλίας, μέσω μιας ήπιας μορφής συμμετοχικής χρηματοδότησης (crowdfunding), που ανέπτυξε στην πορεία η συλλογικότητα. Πιο συγκεκριμένα, με την αγορά ενός «ήπιου» εμπορικού σήματος (soft brand), σε ετήσια βάση, έναντι του αντιτίμου των 10 ευρώ, κάθε ιδιωτική εμπορική επιχείρηση μπορεί να γίνει μέλος της αποκαλούμενης «Συμμαχίας της Γειτονιάς», ενισχύοντας οικονομικά το εγχείρημα (Εικόνα 4.11).

²⁷ Αναφορικά με το παραπάνω ζήτημα, μέλη της Πρωτοβουλίας τονίζουν, *«Προσπαθήσαμε να έρθουμε σε επαφή με τον Δήμο, ώστε να γίνει κάποια συνεννόηση μεταξύ τους και να μας παραχωρηθεί η διαχείριση του οικοπέδου. Ακόμα είμαστε στη διαδικασία (σ.σ. παραχώρησης). Δεν είμαστε απόλυτα νόμιμοι, το γνωρίζουμε αυτό... »* [...] *«Δεν έχουμε πρόθεση να είμαστε μια κατάληψη, αλλά η αλήθεια είναι ότι αυτό είμαστε...»* (Υ.Ε. #3, 2018). Γεγονός που, κατά γενική ομολογία των συμμετεχόντων, μπορεί σε μελλοντικό χρόνο να αποτελέσει απειλή για την βιωσιμότητα του εγχειρήματος.

Η αγορά του εμπορικού αυτού σήματος, σε μορφή αυτοκόλλητου — το οποίο ανανεώνεται κάθε χρόνο — αποτελεί ουσιαστικά την ετήσια συνδρομή των καταστηματάρχων στην Πρωτοβουλία, για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων που ανακύπτουν αναφορικά με την πραγματοποίηση του ετήσιου «Δείπνου της Άνοιξης». Σύμφωνα με τα μέλη της συλλογικότητας, «με το αυτοκόλλητο μας στηρίζουμε τα καταστήματα της γειτονιάς. [...] Υπάρχει αλληλοβοήθεια, ναι. Είναι στόχος μας, σε κλίμακα γειτονιάς, να υπάρχει αυτή η συνεργασία, δεν είμαστε απρόσωποι... είμαστε συμμαχία, αλληλοβοηθιόμαστε» (Υ.Ε. #1, 2018).

Εικόνα 4.11 Αυτοκόλλητο σήμα (λογότυπο) και αφίσα της εμπορικής «Συμμαχίας της Γειτονιάς».

Πηγή: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/> (Ημερομηνία πρόσβασης: 28.06.2018).

Αντίστοιχα, για τα εμπορικά καταστήματα, η συμμετοχή τους στην αποκαλούμενη «Συμμαχία της Γειτονιάς» φαίνεται να δημιουργεί ένα σημαντικό brand — αν μάλιστα συνεκτιμήσουμε το ενδεχόμενο της ύπαρξης μιας σταθερά αυξανόμενης δημοσιότητας

του εγχειρήματος της Αλεξάνδρου Σβώλου — το οποίο ενεργοποιεί μάλλον θετικές συσχετίσεις στο αγοραστικό κοινό της περιοχής και ιδιαίτερα στο νεανικό. Αναφορικά με το παραπάνω, ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα που μας ανέφεραν τα μέλη της ομάδας, είναι και η παρατηρούμενη από χρονιά σε χρονιά αύξηση του ποσοστού των μεσιτικών γραφείων της περιοχής που συμμετέχουν στην εν λόγω εμπορική «συμμαχία» (Υ.Ε. #6, 2018). Ωστόσο, φαινόμενα σαν και το παραπάνω, φαίνεται να προβληματίζουν ιδιαίτερα τους συμμετέχοντες, λόγω της συμβολής τους σε έναν ενδεχόμενο αστικό εξευγενισμό της περιοχής²⁸.

Πέρα από την προσπάθεια ανάπτυξης μιας οικονομίας σε κλίμακα γειτονιάς με την συνδιαμόρφωση της παραπάνω εμπορικής «συμμαχίας», η Πρωτοβουλία προσπαθεί να διαφυλάξει την λειτουργική της αυτονομία και να παραμείνει μακριά από οποιαδήποτε σχέση συνδιαλλαγής και αλληλεξάρτησης με τις αγορές. Προς αυτήν την κατεύθυνση, θέτει έναν πολύ συγκεκριμένο και απόλυτα αυστηρό κανόνα όσον αφορά τις σχέσεις με την αγορά. Σύμφωνα με αυτόν, η Πρωτοβουλία δεν επιθυμεί οικονομικές προσφορές (χορηγίες) με αντάλλαγμα, από πλευράς της, την διαφημιστική προώθηση της εκάστοτε ιδιωτικής εταιρείας. Ως προς αυτό επισημαίνουν: *«Δεν παίρνουμε χορηγίες, είμαστε πολύ αυστηροί σε αυτό... δεν θέλουμε χορηγίες»* (Υ.Ε. #1, 2018). Όπως μας δήλωσαν, αναφορικά με τα χρηματοδοτικά εργαλεία που αφορούν την υλοποίηση των επιμέρους δράσεων για την τελική διαμόρφωση του Πάρκου Τσέπης, *«Δεν θέλαμε να μπορούμε σε καμία στρατηγική μάρκετινγκ κάποιας εταιρείας»* (Υ.Ε. #3, 2018). Και συνεχίζουν, *«προσπαθούμε να διαφυλάξουμε ότι όσοι θελήσουν να συνδράμουν θα το κάνουν επειδή θέλουν να αγκαλιάσουν αυτήν την Πρωτοβουλία»* (Υ.Ε. #3, 2018).

Σύμφωνα με την παραπάνω λογική, η ομάδα καταβάλλει προσπάθεια ώστε να χρηματοδοτεί με ίδιους πόρους και με την συνδρομή των φίλων της γειτονιάς τις εκάστοτε δράσεις της. Έτσι, σε συνεργασία με χώρους διεξαγωγής εκδηλώσεων, αλλά και καταστημάτων της γειτονιάς, διοργανώνει συναυλίες οικονομικής ενίσχυσης, με την αφιλοκερδή συμμετοχή γνωστών συγκροτημάτων και καλλιτεχνών, προκειμένου να ενισχυθεί οικονομικά. Επιπλέον, όπως μας είπαν, κατά τη διάρκεια πολιτιστικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται στο Πάρκο Τσέπης έχει καθιερωθεί το κουτί ελεύθερης συνεισφοράς στο οποίο μπορεί όποιος επιθυμεί να συνδράμει. Όπως μας

²⁸ Άλλο ένα ενδεικτικό παράδειγμα της κατάστασης που σταδιακά αρχίζει να διαμορφώνεται στην περιοχή, είναι — όπως μας ανέφεραν στις συνεντεύξεις — και η πρόσφατη εξέλιξη της δημιουργίας ενός σύγχρονου Boutique Hotel σε υφιστάμενη οικοδομή, πλησίον του Πάρκου Τσέπης (Υ.Ε. #6, 2018).

είπαν, «υπάρχει το κουτί οικονομικής ενίσχυσης. Είναι ανοιχτό προς όλους...όποιος θέλει μπορεί να προσφέρει» (Υ.Ε. #1, 2018).

Τέλος, ολοκληρώνοντας την ανάλυση, μπορούμε να πούμε ότι από την έρευνα δεν διαπιστώθηκε — τουλάχιστον στην παρούσα φάση — η ύπαρξη εξωτερικών θεσμών επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων. Όπως προέκυψε από τις συνεντεύξεις, βασική επιδίωξη της Πρωτοβουλίας είναι η διατήρηση της λειτουργικής της αυτονομίας, επενδύοντας σε μεγάλο βαθμό στην προσωπική επαφή για την διαχείριση και την επίλυση οποιουδήποτε ζητήματος μπορεί να προκύψει.

4.5 Συζήτηση και αξιολόγηση

Η ανάλυση του αστικού κοινού της περίπτωσης μελέτης, που παρουσιάστηκε διεξοδικά στην προηγούμενη ενότητα, πραγματοποιήθηκε, όπως προαναφέραμε, σε τέσσερις θεματικούς άξονες (ομάδες συνθηκών), που αφορούσαν: i) τα φυσικά χαρακτηριστικά του Πάρκου Τσέπης, αλλά και της ευρύτερης γειτονιάς, ii) τα χαρακτηριστικά της κοινότητας των χρηστών και των φορέων που εμπλέκονται στη συγκεκριμένη κατάσταση, iii) το θεσμικό πλαίσιο ανάληψης δράσεων της κοινότητας, αλλά και των κανόνων οικειοποίησης και διαχείρισης του κοινού αστικού πόρου, και iv) το εξωτερικό περιβάλλον της Πρωτοβουλίας.

Σε μια προσπάθεια να συνοψίσουμε και να αξιολογήσουμε τα συμπεράσματα της έρευνας, θα λέγαμε ότι αναφορικά με την πρώτη ομάδα παραγόντων που εστιάζει στα χαρακτηριστικά του πόρου, είναι προφανές ότι ο χώρος του Πάρκου Τσέπης διακρίνεται για το μικρό του μέγεθος — μόλις 431 τ.μ. — και τα σαφή του όρια, που προσδιορίζονται πρακτικά από την υπάρχουσα περίφραξη και το περίγραμμα των όμορων οικοπέδων και οικοδομών. Η υπάρχουσα περίφραξη αποκτά συμβολικό χαρακτήρα, προσομοιάζοντας περισσότερο το χαρακτήρα ενός «κατωφλιού παρά ενός ορίου» (Stavridis, 2014), που αφενός υπαινίσσεται ρητά την κοινή χρήση του χώρου από τα μέλη της Πρωτοβουλίας και τους κατοίκους της γειτονιάς, και αφετέρου λειτουργεί ως φραγμός έναντι παραβατικών συμπεριφορών. Το μικρό του μέγεθος και η άμεση γειτνίασή του με τις όμορες οικοδομές παρέχουν μια σχετική ευχέρεια εποπτείας του χώρου. Ωστόσο, τα μέλη της Πρωτοβουλίας ευελπιστούν η ευχέρεια αυτή να ενισχυθεί περαιτέρω με την τοποθέτηση μόνιμης εγκατάστασης φωτισμού με την

συνδρομή των υπηρεσιών του Δήμου. Παρόλα αυτά, η χωρική θέση του Πάρκου Τσέπης στην καρδιά του αστικού κέντρου της πόλης και παράλληλα σε μια περιοχή όπου σε κοντινή απόσταση περιμετρικά αυτού υπάρχει μια πληθώρα από εναλλακτικές επιλογές που προσφέρονται για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, δημιουργεί αναπόφευκτα υψηλά επίπεδα κινητικότητας των χρηστών προς άλλες επιλογές. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τα μέχρι τώρα χαμηλά επίπεδα εξάρτησης των χρηστών από τον πόρο, θέτουν ενδεχομένως σε κίνδυνο την μελλοντική μακροήμευση του εγχειρήματος. Ωστόσο, καθώς το Πάρκο τελεί υπό διαμόρφωση, είναι πολύ νωρίς για να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με την αναμενόμενη ροή του παραγόμενου οφέλους. Όπως μας δήλωσαν τα μέλη της Πρωτοβουλίας, *«απαιτείται πολύς χρόνος και κόπος»* ώστε οι κάτοικοι να αγκαλιάσουν το Πάρκο Τσέπης και να το οικειοποιηθούν, κάνοντας χρήση του χώρου σε καθημερινή βάση (Συνεντεύξεις, 2018). Πρόθεση της ομάδας είναι ο προγραμματισμός εναλλακτικών εκδηλώσεων σε εβδομαδιαία βάση — όπως εξάλλου ήδη συμβαίνει — οι οποίες θα περιλαμβάνουν προβολές ταινιών, βιωματικές δράσεις, θεατρικές παραστάσεις, εκπαιδευτικά εργαστήρια σε συνεργασία με τα σχολεία της γειτονιάς κ.ά.

Αναφορικά με την δεύτερη ομάδα παραγόντων που διερευνά τα χαρακτηριστικά της κοινότητας των συμμετεχόντων / χρηστών / οικειοποιητών, μπορούμε να πούμε ότι η Πρωτοβουλία της Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου αποτελεί μια άτυπη ομάδα, με σχετικά μικρό αριθμό μελών και σχετικά σαφή όρια, τα οποία υπαγορεύονται έμμεσα από την ύπαρξη κλειστού συνόλου, που εκφράζεται μέσω της κλειστής *«ομάδας συντονισμού»*. Ωστόσο, η Πρωτοβουλία θέλοντας να προωθήσει την ενεργό και ισότιμη συμμετοχή είναι πάντα ανοιχτή σε καινούργια μέλη. Παρά τη διαφορετική αφετηρία και τα διαφορετικά ατομικά κίνητρα καθενός συμμετέχοντα στο εγχείρημα, ο στόχος όλων παραμένει κοινός: *«Να ξαναγίνουμε πάλι γειτονιά!»*. Αυτό το στοιχείο συνεκτικότητας, και ταυτόχρονα, η κοινή αίσθηση σκοπού και αξιών ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας, η ύπαρξη κοινών κοινωνικών προτύπων (νόρμες), η ύπαρξη σχέσεων εμπιστοσύνης και δεσμών αλληλεξάρτησης μεταξύ μελών της κοινότητας — σε επίπεδο καλής γειτονιάς, στενών προσωπικών σχέσεων, αλλά και συγγενικών δεσμών — αποτελούν σύμφωνα με την βιβλιογραφία, στοιχεία ενδεικτικά για την επιτυχία του θεσμού. Παρά το γεγονός ότι το εγχείρημα αντιμετωπίζεται από την Πρωτοβουλία ως μια μορφή *«αστικού πειράματος»*, το υψηλό επίπεδο κατάρτισης και εξειδίκευσης των μελών σε διαφορετικά επιστημονικά πεδία, η ύπαρξη ετερογενών δεξιοτήτων και η

αυξημένη δυνατότητα πρόσβασης σε τοπικά δίκτυα και κέντρα λήψης αποφάσεων, δημιουργούν ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξη των κατάλληλων στρατηγικών επιτυχούς επίλυσης / αντιμετώπισης ενδεχόμενων προβλημάτων που ανακύπτουν σε πραγματικά περιβάλλοντα δράσης. Επιπλέον, οι προηγούμενες επιτυχημένες εμπειρίες συλλογικής δράσης της Πρωτοβουλίας, που απορρέουν από την πολυετή διοργάνωση του «Δείπνου της Άνοιξης», αλλά και η παράλληλη συμμετοχή και δικτύωση μελών της κοινότητας με άλλες αντίστοιχες συλλογικότητες και εγχειρήματα ανά την Ελλάδα, συνιστούν ένα πλούσιο θεσμικό κεφάλαιο, που λειτουργεί ευνοϊκά για την αποτελεσματική συν-διαχείριση του κοινού πόρου. Ωστόσο, στον αντίποδα των παραπάνω ευνοϊκών παραμέτρων, η παρατηρούμενη σε πολλές περιστάσεις έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας, η εμφανής διστακτικότητα στη λήψη ατομικών πρωτοβουλιών και η μη ανάληψη ατομικής ευθύνης, μέσα στους κόλπους της Πρωτοβουλίας²⁹, μπορούν να αποτελέσουν ανασταλτικούς παράγοντες για την ισότιμη συμμετοχή, ενισχύοντας συμπεριφορές και φαινόμενα λαθρεπιβάτη (free-riding) και δημιουργώντας «ιεραρχίες» και πολώσεις που ενδέχεται να λειτουργήσουν ως τροχοπέδη σε τέτοιου είδους εγχειρήματα.

Σε μια προσπάθεια συσχέτισης των δύο παραπάνω ομάδων συνθηκών, δηλαδή ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου και στα χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών, μπορούμε να επισημάνουμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό μελών που δραστηριοποιούνται στην Πρωτοβουλία — από την αρχή κιάλας του εγχειρήματος — κατοικούν παραδοσιακά εδώ και δεκαετίες στην οδό της Αλεξάνδρου Σβώλου αλλά και στην ευρύτερη γειτονιά περιμετρικά αυτής. Ως εκ τούτου, φαίνεται να υπάρχει στενή εγγύτητα μεταξύ του τόπου κατοικίας μεγάλου μέρους των χρηστών και της χωρικής θέσης του πόρου. Ωστόσο, όπως μας δήλωσαν δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις ανθρώπων που αγκάλιασαν στην πορεία το εγχείρημα και κατοικούν σε περιοχές εκτός του αστικού κέντρου, γεγονός που προσδίδει ακόμα μεγαλύτερη αξία στην συμμετοχή τους. Παρόλα αυτά, ακόμα και σε αυτές τις περιπτώσεις η χωρική θέση του Πάρκου Τσέπης είναι τέτοια που επιτρέπει την εύκολη μετακίνηση προς τον κοινό αστικό πόρο, σε σύντομο χρονικό διάστημα και με σχετικά χαμηλό κόστος. Επιπλέον, η ιδιαιτερότητα του πόρου καθιστά τα οφέλη που παράγονται από αυτόν μη εμπορευματικά (μη

²⁹ Η έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας, η διστακτικότητα λήψης ατομικών πρωτοβουλιών και η μη ανάληψη ατομικής ευθύνης, αποτελούν παθογένειες που χαρακτηρίζουν ευρύτερα την ελληνική κοινωνία. Αυτές, όπως είναι φυσικό, αντανακλώνται και στην μικρο – κλίμακα της Πρωτοβουλίας.

αγοραία), αλλά αντιθέτως με υψηλή χρηστική αξία, γεγονός που διευκολύνει την κατανομή τους με τρόπο δίκαιο και ισότιμο προς όλους τους συμμετέχοντες / χρήστες. Παρόλα αυτά, τα διαφαινόμενα χαμηλά επίπεδα εξάρτησης των χρηστών από τον πόρο, τα οποία πρακτικά αποτυπώνονται αφενός στην σχετικά αδιάφορη στάση των συμμετεχόντων για τις απαιτούμενες εργασίες καθημερινής φροντίδας και επίβλεψης του Πάρκου, αφετέρου στην γενικότερη έλλειψη ανθρώπινης παρουσίας στον χώρο, σε χρόνο πέρα από την πραγματοποίηση συνελεύσεων, δράσεων ή εκδηλώσεων, ενδέχεται να λειτουργήσουν αρνητικά για το εγχείρημα. Εντούτοις, το τελευταίο διάστημα, μέλη και φίλοι της Πρωτοβουλίας φαίνεται ότι έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν το Πάρκο Τσέπης περιστασιακά στον ελεύθερό τους χρόνο, αυξάνοντας σταδιακά τον ρυθμό και βαθμό οικειοποίησής του.

Όσον αφορά την τρίτη ομάδα παραγόντων, σχετικά με τις θεσμικές ρυθμίσεις που η Πρωτοβουλία Γειτονιάς αναπτύσσει προκειμένου να διαχειριστεί με αποτελεσματικό και βιώσιμο τρόπο τον κοινό αστικό πόρο του Πάρκου Τσέπης, αλλά και την ευρύτερη γειτονιά, είναι σημαντικό να τονίζουμε ότι στον πυρήνα της θεσμικής της αυτό-οργάνωσης βρίσκεται η διαχειριστική της συνέλευση. Η ισότιμη, μη ιεραρχική συμμετοχή σε αυτή και η συν-διαμόρφωση μιας σειράς από απλές και κατανοητές διακηρυκτικές αρχές, που εκφράζουν κάθε έναν συμμετέχοντα, ενισχύουν το αίσθημα της εμπιστοσύνης έναντι του θεσμού και επενεργούν θετικά στην πρόθεση των ατόμων να δεσμευτούν σε αυτόν. Οι γόνιμες αντιπαραθέσεις κατά την διαδικασία της συνέλευσης επιλύονται μέσα από μια διαδικασία συλλογικής ζύμωσης στη διάρκεια αυτής — ή στην επόμενη χρονικά συνάντηση αν αυτό κριθεί απαραίτητο — καθιστώντας ουσιαστικά το κόστος επίλυσης τυχόν διαφορών χαμηλό έως ανύπαρκτο. Επιπλέον, όσον αφορά τους λειτουργικούς κανόνες που αφορούν την πρόσβαση και τη χρήση του Πάρκου, αν και αυτοί δεν έχουν ακόμα θεσμοθετηθεί και καταγραφεί επίσημα από την ομάδα — γεγονός που οφείλεται στην «νεανικότητα» του εγχειρήματος, στο αρχικό μέχρι στιγμής στάδιο της διαμόρφωσης του χώρου και στον φόρτο εργασιών της ομάδας λόγω των πολύπλευρων δραστηριοτήτων του θεσμού — ωστόσο, έχουν εν μέρη συζητηθεί και τηρούνται άτυπα. Αυτοί ενδεικτικά περιλαμβάνουν, την αυστηρή τήρηση του ωραρίου κοινής ησυχίας — τόσο καθημερινά, όσο και σε περιπτώσεις διεξαγωγής εκδηλώσεων — την τήρηση των κανόνων υγιεινής

και καθαριότητας του χώρου, την προσπάθεια μη όχλησης των γειτόνων³⁰, ενώ επιπλέον, πρόθεση της ομάδας είναι η μελλοντική υιοθέτηση ρυθμίσεων που θα αφορούν την προσπάθεια μεγιστοποίησης της ανακύκλωσης σκουπιδιών που παράγονται κατά τη διάρκεια των συνενυρέσεων στο χώρο, καθώς και η θέσπιση κανόνων αναφορικά με την πρόσβαση των κατοικίδιων ζώων στο Πάρκο. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, οι κανόνες διαμορφώνονται σταδιακά ανάλογα με τις ανάγκες που κάθε φορά προκύπτουν από τη χρήση του χώρου. Ωστόσο, η μέχρι τώρα παρατηρούμενη αρμονία των κανόνων οικειοποίησης με τις τοπικές συνθήκες σε επίπεδο γειτονιάς, όπως προκύπτει από τις μέχρι στιγμής πραγματοποιούμενες δράσεις στο Πάρκο, θα λέγαμε ότι επιδρά με θετικό τρόπο στα επίπεδα συμμόρφωσης των χρηστών. Παρόλα αυτά, οι παραβατικές συμπεριφορές που απορρέουν από τη δυνατότητα λαθρεπιβάτη (free-riding) και από την έλλειψη συστηματικής εποπτείας και επιτήρησης του χώρου — προερχόμενες κυρίως από το εξωτερικό περιβάλλον — είναι δύσκολο να αποφευχθούν. Η Πρωτοβουλία ευελπιστεί να επιλύσει το παραπάνω ζήτημα τόσο μέσα από τον καλύτερο προγραμματισμό των εργασιών και των δράσεων διαμόρφωσης του χώρου, όσο και μέσα από κατάλληλες σχεδιαστικές επιλογές. Επιπροσθέτως, σχεδιάζουν την ανάπτυξη στοχευμένων δραστηριοτήτων, ικανών να προσελκύσουν νέους χρήστες που θα διευρύνουν χρονικά την ανθρώπινη παρουσία στο Πάρκο, καθώς και την τοποθέτηση μόνιμης εγκατάστασης φωτισμού με την συνδρομή των αρμόδιων υπηρεσιών του Δήμου. Σε ακραίες περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με τους κανόνες, και μετά από την πραγματοποίηση συστάσεων από τα ίδια τα μέλη, η Πρωτοβουλία είναι διατεθειμένη να προβεί σε κλιμάκωση των «κυρώσεων», με την λήψη επιπλέον μέτρων.

Σε ότι αφορά την σχέση μεταξύ συστήματος πόρου και θεσμικών ρυθμίσεων, όπως προκύπτει από την μέχρι τώρα έρευνα, οι θεσμικές ρυθμίσεις διαχείρισης του Πάρκου Τσέπης, που υιοθετούνται από την ομάδα, εναρμονίζονται πλήρως με τις τοπικές συνθήκες της περιοχής. Και αυτό γιατί, οι κανόνες οικειοποίησης και χρήσης του Πάρκου Τσέπης — όπως αυτοί συνδιαμορφώνονται από τα μέλη της Πρωτοβουλίας —

³⁰ Ένα παράδειγμα ρύθμισης, που αφορά την αρμονία των κανόνων οικειοποίησης με τις τοπικές συνθήκες, είναι και η τροποποίηση του τρόπου με τον οποίο πραγματοποιείται το barbecue στη διάρκεια εκδηλώσεων (γλεντιών) στο Πάρκο, τουλάχιστον μέχρι να κατασκευαστεί η μόνιμη ψησταριά με βάση τις τεχνικές προδιαγραφές της πολεοδομικής νομοθεσίας. Μετά από υπόδειξη κατοίκων όμορων οικοδομών που ενοχλήθηκαν από τον καπνό, η ομάδα σεβόμενη τους περιοίκους αποφάσισε να χρησιμοποιεί ηλεκτρική, αντί για συμβατική ψησταριά.

θέτουν ως βασική προϋπόθεση τον αλληλοσεβασμό και την αρμονική συνύπαρξη με τους ανθρώπους (άτομα και επιχειρηματίες) της γειτονιάς.

Τέλος, αναφορικά με την τέταρτη ομάδα κριτικών παραγόντων που σχετίζονται με το εξωτερικό περιβάλλον, γίνεται φανερό ότι οι σχέσεις της Πρωτοβουλίας με τους επίσημους θεσμούς βρίσκονται σε μια αρμονική ισορροπία. Ο ρόλος του Δήμου Θεσσαλονίκης είναι γενικά υποστηρικτικός και παρά τις όποιες αρχικές δυσκολίες, φαίνεται να αναγνωρίζει τις υπάρχουσες δυναμικές της Πρωτοβουλίας, επενδύοντας θετικά στο εγχείρημα. Η προηγούμενη πρόθεση του Δήμου Θεσσαλονίκης για την δημιουργία ενός πάρκου μικρής κλίμακας στο γωνιακό οικόπεδο της Ιωάννου Μιχαήλ με Αγαπηνού, μπορεί ενδεχομένως να ερμηνεύσει την θετική στάση του τελευταίου, απέναντι στις διεκδικήσεις της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου. Από την άλλη πλευρά, η τρομερή εξωστρέφεια της ομάδας προς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης και επιπλέον η προηγούμενη καλή έξωθεν μαρτυρία — η προηγούμενη θετική φήμη — ορισμένων συμμετεχόντων σε αυτήν, δημιουργούν αναπόφευκτα κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ της ομάδας και των εξωτερικών θεσμών, καθώς η πληροφόρηση θεωρείται σχετικά ανοιχτή, συμμετρική και διαθέσιμη. Ωστόσο, αντίθετα προς αυτήν την δυναμική, η έλλειψη κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για την διευκόλυνση και την επίλυση πρακτικών ζητημάτων, σε συνδυασμό με την σχετική «δυσκαμψία» του επίσημου κράτους στην αντιμετώπιση και διαχείριση «μη εξουσιοδοτημένων» ή άτυπων φορέων και μη κωδικοποιημένων πρακτικών που αποκλίνουν από την κανονικότητα της αστικής θεσμικής οργάνωσης, μπορούν ενδεχομένως να αποτελέσουν τροχοπέδη για την μακροήμερευση του συγκεκριμένου αλλά και άλλων τέτοιων εγχειρημάτων. Από την άλλη πλευρά, αν και τα επίπεδα συνάρθρωσης του θεσμού με εξωτερικές αγορές διατηρούνται σε γενικές γραμμές σε χαμηλά επίπεδα, είναι προφανής η ύπαρξη εξωτερικής βοήθειας από φορείς — ιδιωτικούς ή μη — που συνδράμουν επικουρικά στο εγχείρημα, προσφέροντας την απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή, όταν αυτή ζητείται. Επιπλέον, εμφανής είναι και η δικτύωση με τις μικρομεσαίες εμπορικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, μέσω της αποκαλούμενης «*Συμμαχίας της Γειτονιάς*». Η υιοθέτηση μιας ήπιας μορφής συμμετοχικής χρηματοδότησης (crowdfunding), που απευθύνεται κυρίως στα εμπορικά καταστήματα της περιοχής, συνεισφέρει σημαντικά στην απόσβεση ενός

μέρους του λειτουργικού κόστους διαχείρισης³¹. Συμπερασματικά προς τα παραπάνω, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η προφανής διασύνδεση της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου με άλλα αντίστοιχα εγχειρήματα, την τοπική κοινωνία, τα τοπικά εμπορικά καταστήματα και τους κρατικούς φορείς, καταδεικνύουν την ύπαρξη μιας πολυεπίπεδης δομής συν-διαχείρισης. Σύμφωνα με αυτή, οι δραστηριότητες «διοίκησης» της ευρύτερης γειτονιάς οργανώνονται σε πολλαπλά ένθετα προς την Πρωτοβουλία, αλλά ανεξάρτητα μεταξύ τους, επίπεδα, διαμορφώνοντας — σύμφωνα με τα ίδια τα μέλη — μια «υβριδική θεσμική δομή», που διαφοροποιείται σημαντικά συγκρινόμενη με άλλα αντίστοιχα — αλλά εσωστρεφή, θα λέγαμε— αυτοοργανωνόμενα εγχειρήματα (Υ.Ε. #6, 2018). Τέλος, ολοκληρώνοντας την ανάλυση, μπορούμε να πούμε ότι από την έρευνα δεν διαπιστώθηκε — τουλάχιστον στην παρούσα φάση — η ύπαρξη εξωτερικών θεσμών επιτήρησης και επιβολής κυρώσεων, καθώς η Πρωτοβουλία επιδιώκει την διατήρηση της αυτονομίας της, επενδύοντας στην προσωπική επαφή και επίλυση ζητημάτων που μπορεί να προκύπτουν.

Όπως έγινε αντιληπτό, η ανάλυση των παραπάνω αποτελεσμάτων καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το εγχείρημα της Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου καταφέρνει να εκφράσει σε μεγάλο βαθμό τις κριτικές εκείνες συνθήκες που η βιβλιογραφία θεωρεί σημαντικές (Agrawal, 2001 · Agrawal, 2003 · Ostrom, 1990 · Wade, 1987) για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών διακυβέρνησης των κοινών πόρων. Με γνώμονα τις συνθήκες / παραμέτρους αυτές, τα συμπεράσματα που εξήχθησαν κωδικοποιήθηκαν και παρουσιάζονται με συνοπτικό τρόπο στον Πίνακα 4.3, που ακολουθεί.

³¹ Η χρηματοδότηση που προκύπτει από τις συνεισφορές της αποκαλούμενης «*Συμμαχία της Γειτονιάς*» αξιοποιείται κατά βάση στην απόσβεση μέρους των εξόδων που αφορούν την διοργάνωση του ετήσιου «*Δείπνου της Άνοιξης*».

Πίνακας 4.3 Αξιολόγηση των συνθηκών / παραμέτρων επιτυχούς διαχείρισης των κοινών πόρων, όπως προκύπτουν από την μελέτη περίπτωσης του Πάρκου Τσέπης.

<i>Αξιολόγηση των κρίσιμων παραμέτρων επιτυχούς διαχείρισης του Πάρκου Τσέπης</i>	
1. Χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου	
	i) Μικρό μέγεθος
	ii) Σαφώς προσδιορισμένα όρια
	iii) Μηδενικά επίπεδα κινητικότητας
	iv) Δυνατότητες αποθήκευσης των ωφελειών από τον πόρο
	v) Προβλεψιμότητα (ως προς την ροή του παραγόμενου οφέλους)
	vi) Προηγούμενη αρνητική σηματοδότηση
	vii) Εγγύτητα ως προς την κατοικία και την εργασία
2. Χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών	
	i) Μικρό μέγεθος
	ii) Σαφώς προσδιορισμένα όρια
	iii) Κοινές νόρμες
	iv) Προηγούμενες επιτυχημένες εμπειρίες — κοινωνικό κεφάλαιο
	v) Κατάλληλη «ηγεσία» — νέοι και εξοικειωμένοι με μεταβαλλόμενα εξωτερικά περιβάλλοντα, που συνδέονται με την τοπική παραδοσιακή ελίτ
	vi) Υψηλό επίπεδο μόρφωσης και εξειδίκευσης
	vii) Δεσμοί αλληλεξάρτησης μεταξύ των μελών της ομάδας
	viii) Ετερογένεια δεξιοτήτων, ομοιογένεια ταυτοτήτων και ομοιογενή ενδιαφέροντα
	ix) Χαμηλά επίπεδα φτώχειας

1 & 2. Σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών του συστήματος πόρου και των χαρακτηριστικών της ομάδας

- i) Επικάλυψη μεταξύ της περιοχής κατοικίας της ομάδας χρηστών και της θέσης των πόρων
- ii) Υψηλά επίπεδα εξάρτησης των μελών της ομάδας από το σύστημα πόρου
- iii) Δικαιοσύνη στον καταμερισμό των ωφελειών από τους κοινούς πόρους
- iv) Χαμηλά επίπεδα ζήτησης από τους χρήστες

3. Θεσμικές ρυθμίσεις

- i) Οι κανόνες είναι απλοί και εύκολα κατανοητοί
- ii) Οι κανόνες πρόσβασης και διαχείρισης επινοούνται τοπικά
- iii) Ευκολία στην επιβολή των κανόνων
- iv) Διαβαθμισμένες κυρώσεις
- v) Δυνατότητα χαμηλού κόστους εκδίκασης των διαφορών
- vi) Υποχρέωση λογοδοσίας των επιτηρητών και άλλων υπευθύνων στους οικειοποιητές/ χρήστες

1 & 3. Σχέση μεταξύ συστήματος πόρου και θεσμικών ρυθμίσεων

- i) Αρμονία των κανόνων οικειοποίησης και παροχής με τις τοπικές συνθήκες

4. Εξωτερικό περιβάλλον

- i) Χαμηλού κόστους τεχνολογία αποκλεισμού
- ii) Δυνατότητα εξοικείωσης με τις νέες τεχνολογίες που σχετίζονται με τα κοινά
- iii) Επικοινωνιακή εξωστρέφεια — συστηματική χρήση των μέσων ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης
- iv) Ύπαρξη πολυεπίπεδων εμφωλευμένων (ένθετων) διαχειριστικών δομών — τοπική διασύνδεση με την κοινωνία, τα εμπορικά καταστήματα και τους κρατικούς φορείς
- v) Δικτύωση με άλλα αντίστοιχα εγχειρήματα

- ✓ vi) Χαμηλά επίπεδα συνάρθρωσης με εξωτερικές αγορές – Σταδιακή μεταβολή
- ✓ vii) Οι κεντρικές κυβερνήσεις δεν υπονομεύουν τους τοπικούς θεσμούς
- viii) Υποστηρικτικοί εξωτερικοί θεσμοί επιβολής κυρώσεων
- ✓ ix) Κατάλληλα επίπεδα εξωτερικής βοήθειας για την αποζημίωση των τοπικών χρηστών για τα λειτουργικά κόστη διαχείρισης
- ✗ x) Ιεραρχικά επίπεδα δικαιωμάτων οικειοποίησης, αποκόμισης οφέλους, επιβολής, διαχείρισης

 : Επιβεβαιώνεται
  : Δεν επιβεβαιώνεται
  : Επιβεβαιώνεται μερικώς

Πηγή: Ίδια προσαρμογή από Agrawal, 2001 και Agrawal, 2003.

4.6 Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάστηκαν και αναλύθηκαν οι συνθήκες, το πλαίσιο και ο τρόπος οργάνωσης της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου, υπό το πρίσμα ενός άτυπου θεσμού — μιας αυτόνομης ομάδας κατοίκων και καταστηματαρχών — που αυτό-οργανώνεται και αυτό-διοικείται προκειμένου να διαχειριστεί με αποτελεσματικό και βιώσιμο τρόπο τον κοινόκτητο χώρο του Πάρκου Τσέπης, αλλά και την ευρύτερη γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου, με απώτερο σκοπό την αποκόμιση, αλλά και τη δημιουργία, συλλογικού οφέλους.

Πιο συγκεκριμένα, με τη χρήση ποιοτικών μεθόδων έρευνας έγινε προσπάθεια να αναλύσουμε και να αποκωδικοποιήσουμε το εγχείρημα της Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου, με γνώμονα τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες / παραμέτρους που οι θεωρητικοί αναλυτές των κοινών (commons) θεωρούν σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων (Agrawal, 2001 · Agrawal, 2003 · Ostrom, 1990 · Wade, 1987). Τα αποτελέσματα της έρευνας κλήθηκαν να εξετάσουν σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο οι κρίσιμες αυτές συνθήκες βρίσκουν εφαρμογή στο υπό μελέτη εγχείρημα του Πάρκου Τσέπης.

Για τον σκοπό αυτό, η θεσμική ανάλυση του κοινού αστικού πόρου της περίπτωσης μελέτης υλοποιήθηκε σε τέσσερις θεματικούς άξονες (ομάδες συνθηκών), που αφορούσαν: i) τα φυσικά χαρακτηριστικά του Πάρκου Τσέπης, αλλά και της ευρύτερης γειτονιάς, ii) τα χαρακτηριστικά της κοινότητας των χρηστών και των φορέων που εμπλέκονται στη συγκεκριμένη κατάσταση, iii) το θεσμικό πλαίσιο ανάληψης δράσεων της κοινότητας, αλλά και των κανόνων οικειοποίησης και διαχείρισης του πόρου, και iv) το εξωτερικό περιβάλλον της Πρωτοβουλίας.

Σε μια προσπάθεια να συνοψίσουμε τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την παραπάνω ανάλυση, μπορούμε να πούμε ότι το εγχείρημα της Αλεξάνδρου Σβώλου καταφέρνει — παρά τις όποιες επιμέρους ανεπάρκειες διαπιστώθηκαν και τη «νεανικότητα» του εγχειρήματος — να εκφράσει σε μεγάλο βαθμό τις κριτικές εκείνες συνθήκες που η βιβλιογραφία θεωρεί σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών διακυβέρνησης των πόρων. Χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου, όπως το μικρό μέγεθος, τα σαφώς προσδιορισμένα όρια, η μη κινητή φύση του, η προηγούμενη αρνητική σηματοδότηση του χώρου, η εγγύητά του σε σχέση με τον χώρο κατοικίας ή εργασίας αρκετών μελών της ομάδας και από την άλλη πλευρά, η συνεχής — σε τοπικό επίπεδο — παροχή συλλογικού οφέλους που απορρέει από την μη εμπορευματική αξία χρήσης του χώρου, αποτελούν παράγοντες με θετική επίδραση στα κίνητρα των συμμετεχόντων, ώστε οι τελευταίοι να συνεχίσουν να επενδύουν χρόνο και προσπάθεια στο εγχείρημα.

Αντίστοιχα, παράμετροι που αφορούν την ομάδα, όπως το μικρό μέγεθος, τα σχετικά σαφή όρια, τα κοινά πρότυπα συμπεριφοράς (νόρμες), οι προηγούμενες επιτυχημένες εμπειρίες, η ύπαρξη νέων, ηλικιακά, και εξοικειωμένων με μεταβαλλόμενα εξωτερικά περιβάλλοντα μελών που «ηγούνται» του εγχειρήματος, η πρόσβαση σε τοπικά δίκτυα και κέντρα λήψης αποφάσεων, η ύπαρξη δεσμών σύνδεσης και αλληλεξάρτησης, η ετερογένεια δεξιοτήτων, η ομοιογένεια ταυτοτήτων και ενδιαφερόντων, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς και τα χαμηλά επίπεδα φτώχειας, δημιουργούν συνεκτικές τάσεις στους κόλπους της Πρωτοβουλίας γεγονός που ενισχύει σε μεγάλο βαθμό την ικανότητα αυτό-οργάνωσης και αυτό-διοίκησης με σκοπό την παραγωγή κοινού οφέλους.

Από την άλλη πλευρά, αναφορικά με τις υιοθετούμενες θεσμικές ρυθμίσεις, μπορούμε να πούμε ότι παράγοντες όπως, ο ισότιμος, οριζόντιος καταμερισμός εξουσιών σε όλα

τα μέλη της ομάδας, μέσω του κεντρικού θεσμικού οργάνου της συνέλευσης, και η δυνατότητα συνδιαμόρφωσης, σε τοπικό επίπεδο, απλών και εύκολα κατανοητών κανόνων —ή αρχών— δρα ενισχυτικά στην πρόθεση των συμμετεχόντων να δεσμευτούν σε αυτούς. Επιπλέον, η παρατηρούμενη σχετική ευκολία αμοιβαίας επιτήρησης στους κόλπους της ομάδας, σε συνδυασμό με τις θετικές προαιρέσεις των μελών και το χαμηλό κόστος επίλυσης τυχόν «διαφορών» ή διχογνωμιών μέσα από την διαδικασία της συνέλευσης, δημιουργούν ένα ευνοϊκό θεσμικό περιβάλλον.

Παράλληλα, ευνοϊκές παράμετροι που αφορούν το εξωτερικό περιβάλλον της Πρωτοβουλίας, όπως η ύπαρξη αρμονικής ισορροπίας με τους επίσημους θεσμούς του κράτους, που ανταποκρίνονται θετικά στα αιτήματα της Πρωτοβουλίας χωρίς, ωστόσο, να παρεμβαίνουν ή να εποπτεύουν το εγχείρημα, η ύπαρξη χαμηλών επιπέδων συνάρθρωσης με εξωτερικές αγορές, και από την άλλη πλευρά η ανάπτυξη μιας οικονομίας σε κλίμακα γειτονιάς, μέσα από την δικτύωση με τις μικρομεσαίες εμπορικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, καταδεικνύουν την πολυεπίπεδη τοπική διασύνδεση της Πρωτοβουλίας τόσο με την κοινωνία και τα εμπορικά καταστήματα, όσο και με τους κρατικούς φορείς.

Ωστόσο, παρά την ύπαρξη ενός πλήθους συνθηκών που συντείνουν στην αποτελεσματικότητα και ευημερία του θεσμού, αναδείχθηκαν — μέσα από την έρευνα — παράμετροι που ενδέχεται να λειτουργήσουν με τρόπο αρνητικό για το εγχείρημα. Έτσι, η παρατηρούμενη χαμηλή εξάρτηση των χρηστών από τον πόρο, σε συνδυασμό με την χωρική θέση του Πάρκου Τσέπης στην καρδιά του αστικού κέντρου της πόλης, όπου σε κοντινή απόσταση περιμετρικά αυτού υπάρχει μια πληθώρα από εναλλακτικές επιλογές που προσφέρονται για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, δημιουργούν αναπόφευκτα υψηλά επίπεδα κινητικότητας των χρηστών και κατοίκων της γειτονιάς προς άλλες επιλογές, θέτοντας ενδεχομένως σε κίνδυνο την μελλοντική μακροήμερευση του εγχειρήματος. Παράλληλα, η ύπαρξη παραμέτρων σχετικών με την ομάδα, που αφορούν την μειωμένη δυνατότητα, αλλά και πρόθεση, μερίδας εμπλεκομένων για μακροπρόθεσμη δέσμευση στο εγχείρημα — κυρίως λόγω της ύπαρξης μελών που δεν κατοικούν μόνιμα στη Θεσσαλονίκη, κατά βάση φοιτητών — ενδέχεται να λειτουργήσει περιοριστικά για το εγχείρημα, τροφοδοτώντας τη διαρκή ανάγκη αναζήτησης νέων μελών.

Ολοκληρώνοντας, θα ήταν σημαντικό να επισημάνουμε ότι η περαιτέρω έρευνα και η εμβάθυνση σε επιμέρους ζητήματα και παραμέτρους της μελέτης περίπτωσης κρίνεται σημαντική, περικειμένου να αξιολογήσουμε με τρόπο αξιόπιστο τόσο την βαρύτητα, όσο και τον βαθμό συσχέτισης μεταξύ των παραπάνω παραγόντων / συνθηκών (μεταβλητών). Η μελέτη αυτή, που ωστόσο ξεφεύγει από τον σκοπό της παρούσας εργασίας, θα ενίσχυε περαιτέρω την ερμηνευτική σύνδεση μεταξύ των τεκμηρίων της έρευνας και των παραμέτρων του θεωρητικού μοντέλου που χρησιμοποιήσαμε, οδηγώντας μας στο να αναπτύξουμε περισσότερο ασφαλή συμπεράσματα για την αποτελεσματικότητα και την μελλοντική βιωσιμότητα του εν λόγω εγχειρήματος.

5.1 Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν να αναλύσει τη δομή και οργάνωση ενός σύγχρονου αστικού κοινού με σκοπό να κατανοήσει το πλαίσιο, τις διαδικασίες, τους μηχανισμούς και τα προβλήματα που τα αστικά κοινά εν γένει αντιμετωπίζουν στην προσπάθεια να διαχειριστούν με αποτελεσματικό και βιώσιμο τρόπο τον κοινό πόρο. Στο πλαίσιο αυτό η εργασία μελέτησε το Πάρκο Τσέπης, αλλά και την Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, ευρύτερα, ως ένα θεσμό διακυβέρνησης, αυτό-οργάνωσης και αποτελεσματικής διαχείρισης του πόρου αυτού. Έτσι, οι επιμέρους στόχοι που διαμορφώθηκαν αφορούσαν σε πρώτο επίπεδο την παρουσίαση των βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων γύρω από τα κοινά (commons), καθώς και την ανάπτυξη, με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία, ενός θεωρητικού πλαισίου για την ανάλυσή τους, σε δεύτερο επίπεδο την προσέγγιση της έννοιας των αστικών κοινών και την κατανόηση των Πάρκων Τσέπης ως τέτοιων, και σε τελευταίο επίπεδο την διερεύνηση των συνθηκών, του πλαισίου και του τρόπου οργάνωσης της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, ώστε να κατανοήσουμε πως το εγχείρημα αυτό-οργανώνεται και αυτό-διοικείται, προκειμένου να διαχειριστεί με αποτελεσματικό και βιώσιμο τρόπο τον κοινό πόρο / χώρο του Πάρκου Τσέπης, αλλά και την ευρύτερη γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου. Στην παρούσα ενότητα συνοψίζουμε τα βασικά σημεία της παραπάνω έρευνας και παραθέτουμε τα ουσιαστικά συμπεράσματα που απορρέουν από αυτήν.

Όπως έγινε αντιληπτό, τα προβλήματα που αφορούν τα κοινά (commons) και την αποτελεσματική και βιώσιμη διακυβέρνησή τους απασχολούν εδώ και δεκαετίες επιστήμονες και μελετητές ποικίλων ειδικοτήτων. Αν και το ζήτημα δεν είναι

καινούργιο, στην επιστήμη των οικονομικών, η έννοια των κοινών επανήλθε στο προσκήνιο με αφορμή το ερευνητικό έργο της βραβευμένης με το Νόμπελ Οικονομικών (2009) Elinor Ostrom, η οποία ηγούμενη ομάδας ερευνητών συνέβαλε στην εξέλιξη της θεωρητικής γνώσης γύρω από τα καθεστάτα συλλογικής διαχείρισης των κοινών πόρων. Πιο συγκεκριμένα, η Ostrom μελετώντας πολυάριθμα συστήματα διαχείρισης των κοινών πόρων (commons pool resources) σε παραδοσιακά οργανωμένες κοινότητες, κατάφερε να τεκμηριώσει την άποψη ότι οι χρήστες των πόρων μπορούν, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, να συμφωνήσουν από κοινού (συνεταιριστούν) στη διαμόρφωση μια συλλογικής δομής διαχείρισης των κοινών τους πόρων, ικανή να διασφαλίσει τη βέλτιστη χρήση αλλά και τη βιωσιμότητά τους. Το σύστημα αυτό, σε αντίθεση με την επικρατούσα ως τότε τεχνοκρατική θεώρηση της αποκαλούμενης «τραγωδίας των κοινών» του Hardin (1968), διαφοροποιούνταν σημαντικά από τις παραδοσιακές (συντηρητικές) δομές οργάνωσης / διαχείρισης που τάσσονταν υπέρ της ιδιωτικοποίησης ή της κρατικοποίησής των κοινών πόρων.

Ωστόσο, παρά την ανάπτυξη μιας αρκετά εκτεταμένης βιβλιογραφίας γύρω από τα λεγόμενα παραδοσιακά κοινά, που στρέφονται γύρω από τους φυσικούς πόρους (όπως το νερό, τα δάση, τον ενάλιο πλούτο, τα αρδευτικά συστήματα, κ.ά.), οι μελετητές των κοινών έχουν μέχρι σήμερα επικεντρώσει ελάχιστα το ενδιαφέρον τους στα καθεστάτα συλλογικής διαχείρισης των πόρων που οργανώνονται και αναπτύσσονται στο σύνθετο περιβάλλον των πόλεων.

Η έξαρση του φαινομένου της αστικοποίησης, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες, οι επακόλουθοι κοινωνικοί και οικονομικοί αποκλεισμοί, και από την άλλη πλευρά η συνεχής συρρίκνωση ή/και υποβάθμιση των ελεύθερων δημόσιων χώρων και η δημιουργία περιφράξεων σε διάφορες εκφάνσεις του κοινού αστικού βίου, ως αποτέλεσμα της ελλιπούς κρατικής ρύθμισης, έχουν οδηγήσει τους κατοίκους των μεγαλουπόλεων σε ποικίλα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά αδιέξοδα. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, τα κοινά έρχονται ξανά στο προσκήνιο, υπό ένα νέο πρίσμα —αυτού των αστικών κοινών (urban commons)— φιλοδοξώντας να αλλάξουν τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε, ενεργούμε και υπάρχουμε μέσα στο σύγχρονο αστικό οικοσύστημα (Huron, 2015).

Μια ιδιαίτερη και σχετικά νέα έκφανση των αστικών κοινών αποτελούν και τα Πάρκα Τσέπης (Pocket Parks) που δημιουργούνται ευκαιριακά, ως αποτέλεσμα συλλογικών

πρακτικών, σε κενούς και παρηκμασμένους χώρους αστικών συνοικιών, αντανακλώντας τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των κοινοτήτων μέσα στις οποίες αναπτύσσονται. Ωστόσο, λόγω του έντονου ανταγωνισμού των χρήσεων γης σε αστικά περιβάλλοντα, της τάσης ιδιωτικοποίησης των δημόσιων χώρων και την απουσία επαρκούς κρατικής ρύθμισης, τα μικρά αυτά κοινοτικά πάρκα υπόκεινται στις ίδιες εκείνες απειλές, ποσοτικής και ποιοτικής, υποβάθμισης με αυτές των παραδοσιακών κοινών.

Ποια είναι, λοιπόν, τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να ενσωματώνει ένα αστικό κοινό, προκειμένου να είναι αποτελεσματικό και βιώσιμο; Η παρούσα εργασία επιχείρησε να δώσει απαντήσεις στο παραπάνω ερευνητικό ερώτημα, μέσα από την θεσμική ανάλυση του αστικού κοινού του Πάρκου Τσέπης Αλεξάνδρου Σβώλου, με γνώμονα τις κρίσιμες εκείνες συνθήκες / παραμέτρους που οι θεωρητικοί αναλυτές των κοινών (commons) θεωρούν σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών συλλογικής διαχείρισης των πόρων. Για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού, έγινε χρήση ποιοτικών μεθόδων έρευνας και αξιοποιήθηκαν τεκμήρια, τόσο από πρωτογενείς (προσωπικές συνεντεύξεις και συμμετοχική παρατήρηση), όσο και από δευτερογενείς πηγές (ψηφιακό αρχειακό υλικό).

Η Πρωτοβουλία Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου έκανε την εμφάνισή της τον Δεκέμβριο του 2013 ως ένα άτυπο, συλλογικό και αυτοδιαχειριζόμενο εγχείρημα, αποτελούμενο από δραστήριους κατοίκους και καταστηματάρχες του κέντρου της Θεσσαλονίκης. Βασική επιδίωξή τους ήταν η μεταστροφή του αρνητικού κλίματος και η αναδιαμόρφωση της φυσιογνωμίας του μαστιζόμενου από τις συνέπειες της πολύπλευρης κρίσης (οικονομικής, κοινωνικής, πολιτισμικής) αστικού κέντρου της πόλης. Παράλληλα, έχοντας ως μότο τους τη φράση «Να ξαναγίνουμε γειτονιά!», επεδίωξαν, μέσω της αυτενέργειας, να δημιουργήσουν το πρόσφορο έδαφος για την διαπραγμάτευση, την διεκδίκηση και την επίλυση των ζητημάτων / προβλημάτων που προκύπτουν στο πλαίσιο της καθημερινής συμβίωσης, σε επίπεδο γειτονιάς. Μια από τις επιδιώξεις τους, προς την κατεύθυνση αυτή, ήταν και η δημιουργία ενός αυτό-διαχειριζόμενου Πάρκου Τσέπης στη Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου. Η δημιουργία ενός αστικού κοινού (commons), στο μέχρι τότε εγκαταλελειμμένο και με αρνητική σηματοδότηση οικόπεδο της Ιωάννου Μηχαήλ με Αγαπηνού, καταδεικνύει ένα παραδείγματα οικειοποίησης του αστικού χώρου μέσα από θεσμικές διεργασίες αυτό-οργάνωσης και αυτό-διαχείρισης. Στόχος ήταν, και είναι, η επίτευξη πολλαπλών

επωφελών αποτελεσμάτων τόσο σε επίπεδο γειτονιάς, όσο και ευρύτερα στο κοινωνικό σύνολο — με μια διασταλτική έννοια — αποσκοπώντας στην αναπαραγωγή του παραδείγματος (domino effect).

Όπως προέκυψε από την θεσμική ανάλυση του κοινού αστικού πόρου της περίπτωσης μελέτης —εν προκειμένω του Πάρκου Τσέπης— φαίνεται ότι χαρακτηριστικά του συστήματος πόρου, όπως το μικρό μέγεθος, τα σαφώς προσδιορισμένα όρια, η προηγούμενη αρνητική σηματοδότηση του χώρου, η εγγύτητά του σε σχέση με τον χώρο κατοικίας ή εργασίας αρκετών μελών της ομάδας και από την άλλη πλευρά, η συνεχής — σε τοπικό επίπεδο — παροχή συλλογικού οφέλους που απορρέει από την μη εμπορευματική αξία χρήσης του χώρου, αποτελούν παράγοντες με θετική επίδραση στα κίνητρα των συμμετεχόντων, ώστε οι τελευταίοι να συνεχίσουν να επενδύουν χρόνο και προσπάθεια στο εγχείρημα.

Αντίστοιχα, παράμετροι που αφορούν την ομάδα, όπως το μικρό μέγεθος, τα σχετικά σαφή όρια, τα κοινά πρότυπα συμπεριφοράς (νόρμες), οι προηγούμενες επιτυχημένες εμπειρίες, η ύπαρξη νέων και εξοικειωμένων με μεταβαλλόμενα εξωτερικά περιβάλλοντα μελών που «ηγούνται» του εγχειρήματος, η πρόσβαση σε τοπικά δίκτυα και κέντρα λήψης αποφάσεων, η ύπαρξη δεσμών σύνδεσης και αλληλεξάρτησης, η ετερογένεια δεξιοτήτων, η ομοιογένεια ταυτοτήτων και ενδιαφερόντων χωρίς ενιαίο ιδεολογικό (πολιτικά) πρόσημο και αντίστοιχες αγκυλώσεις, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς και τα χαμηλά επίπεδα φτώχειας, δημιουργούν συνεκτικές τάσεις στους κόλπους της Πρωτοβουλίας γεγονός που ενισχύει σε μεγάλο βαθμό την ικανότητα αυτό-οργάνωσης και αυτοδιοίκησης με σκοπό την παραγωγή κοινού οφέλους.

Από την άλλη πλευρά, οι υιοθετούμενες θεσμικές ρυθμίσεις, όπως ο ισότιμος, οριζόντιος καταμερισμός εξουσιών σε όλα τα μέλη της ομάδας, μέσω του κεντρικού θεσμικού οργάνου της συνέλευσης, και η θετική πρόθεση της ομάδας για μελλοντική συνδιαμόρφωση, σε τοπικό επίπεδο, απλών και εύκολα κατανοητών κανόνων, που θα επιτρέπουν την αρμονική συνύπαρξη με την γειτονιά, επιδρούν ενισχυτικά στην πρόθεση των συμμετεχόντων να δεσμευτούν σε αυτούς. Επιπλέον, η παρατηρούμενη σχετική ευκολία αμοιβαίας επιτήρησης στους κόλπους της ομάδας, σε συνδυασμό με τις θετικές προαιρέσεις των μελών και το χαμηλό κόστος επίλυσης τυχόν «διαφορών» ή διχογνωμιών μέσα από την διαδικασία της συνέλευσης, δημιουργούν ένα ευνοϊκό θεσμικό περιβάλλον.

Παράλληλα, το μέχρι στιγμής ευνοϊκό εξωτερικό περιβάλλον της Πρωτοβουλίας, που εκφράζεται μέσα από την ύπαρξη μιας αρμονικής ισορροπίας με τους επίσημους θεσμούς του κράτους, οι οποίοι αναγνωρίζουν και αποδέχονται την ύπαρξη του άτυπου θεσμού χωρίς, ωστόσο, να παρεμβαίνουν ή να εποπτεύουν το εγχείρημα, και από την άλλη η επίτευξη σχετικά χαμηλών επιπέδων συνάρθρωσης με εξωτερικές αγορές, δημιουργούν την απαραίτητη ευελιξία για την περαιτέρω ανάπτυξη και τη διατήρηση του αυτοδιαχειριζόμενου θεσμού, υπό καθεστώς σχετικής αυτονομίας. Οι παραπάνω συνθήκες, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη μιας οικονομίας σε κλίμακα γειτονιάς, μέσα από την δικτύωση με τις μικρομεσαίες εμπορικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, καταδεικνύουν την πολυεπίπεδη τοπική διασύνδεση της Πρωτοβουλίας τόσο με την κοινωνία και τα εμπορικά καταστήματα, όσο και με τους κρατικούς φορείς. Το γεγονός αυτό, διαφοροποιεί σημαντικά την εν λόγω δομή αυτοδιαχείρισης από άλλα αντίστοιχα, αλλά «εσωστρεφή» — πιθανά και λόγω πολιτικών και ιδεολογικών αγκυλώσεων — συλλογικά εγχειρήματα. Η εξωστρέφεια του θεσμού, που αποτυπώνεται αφενός στην απουσία συγκεκριμένου πολιτικού πρόσημου — αγκαλιάζοντας με τον τρόπο αυτό ενεργά / δραστήρια άτομα ανεξάρτητα από την πολιτική τους ταυτότητα, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι η συλλογικότητα δεν αποσκοπεί σε βαθιές πολιτικές πράξεις / τομές σε επίπεδο καθημερινής διαβίωσης — αφετέρου στην επιδίωξη μιας αρκετά εξωστρεφούς επικοινωνιακής διαχείρισης των δράσεων αυτού, απευθυνόμενος σε ένα ευρύ κοινωνικό φάσμα, θα λέγαμε ότι διαμορφώνουν μια «υβριδική θεσμική δομή», που επιτρέπει / διευκολύνει τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων της Πρωτοβουλίας σε πολλαπλά επίπεδα (δομικά, λειτουργικά και χωρικά).

Ωστόσο, παρά την ύπαρξη ενός πλήθους συνθηκών που συντείνουν στην αποτελεσματικότητα και την ευημερία του θεσμού, αναδείχθηκαν — μέσα από την έρευνα — παράμετροι που ενδέχεται να λειτουργήσουν με τρόπο αρνητικό για το εγχείρημα. Έτσι, η παρατηρούμενη χαμηλή εξάρτηση των χρηστών από τον πόρο, σε συνδυασμό με την χωρική θέση του Πάρκου Τσέπης στην καρδιά του αστικού κέντρου της πόλης, όπου σε κοντινή απόσταση περιμετρικά αυτού υπάρχει μια πληθώρα από εναλλακτικές επιλογές που προσφέρονται για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, δημιουργούν αναπόφευκτα υψηλά επίπεδα κινητικότητας των χρηστών και κατοίκων της γειτονιάς προς άλλες επιλογές, θέτοντας ενδεχομένως σε κίνδυνο την μελλοντική μακροημέρευση του εγχειρήματος. Παράλληλα, η ύπαρξη παραμέτρων σχετικών με την

ομάδα, που αφορούν κυρίως την παρατηρούμενη σε πολλές περιπτώσεις έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας, την εμφανή διστακτικότητα στη λήψη ατομικών πρωτοβουλιών και τη μη ανάληψη ατομικής ευθύνης, μέσα στους κόλπους της Πρωτοβουλίας — φαινόμενα που χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία ευρύτερα — και από την άλλη, την μειωμένη δυνατότητα, αλλά και πρόθεση, μερίδας εμπλεκομένων για μακροπρόθεσμη δέσμευση στο εγχείρημα — κυρίως λόγω της ύπαρξης μελών που δεν κατοικούν μόνιμα στη Θεσσαλονίκη, κατά βάση φοιτητών — ενδέχεται να λειτουργήσουν περιοριστικά για το εγχείρημα.

Συγκεφαλαιώνοντας τις παραπάνω διαπιστώσεις, καθίσταται φανερό ότι το εγχείρημα της Αλεξάνδρου Σβώλου καταφέρνει, παρά τη «νεανικότητά» του και τις όποιες ανεπάρκειες διαπιστώθηκαν, να εκφράσει σε μεγάλο βαθμό τις κριτικές εκείνες συνθήκες που η βιβλιογραφία θεωρεί σημαντικές για την διαμόρφωση αποτελεσματικών θεσμών διακυβέρνησης των πόρων.

Ολοκληρώνοντας την εργασία αυτή, καθίσταται φανερό ότι η ανάπτυξη της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου, αυτού του πολλά υποσχόμενου — όπως καταδεικνύεται από την παρούσα έρευνα — θεσμού αυτοδιαχείρισης, που έχει καταφέρει στο σύντομο διάστημα της παρουσίας του να οικειοποιηθεί και να διαχειριστεί με αποτελεσματικό τρόπο τον χώρο του Πάρκου Τσέπης, καταδεικνύει ότι οι αναδυόμενες συλλογικές πρακτικές αστικής διαχείρισης από τα κάτω (“bottom-up”), συνιστούν ένα καινοτόμο μοντέλο δημιουργίας και διαχείρισης αστικών κοινών. Αν και η μοναδικότητα του εγχειρήματος, που εκφράζεται μέσα από τις τοπικές ιδιαιτερότητες της περιοχής — σε κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό και πολιτικό επίπεδο — κάνει ιδιαίτερα δύσκολη τη «μεταφορά» του εν λόγω επιτυχημένου παραδείγματος σε άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις δημιουργίας αστικών κοινών, παρόλα αυτά η εμπειρία που μας κληροδοτεί μπορεί να αποτελέσει μια στέρεα βάση για περαιτέρω συζήτηση, σχεδιασμό και υλοποίηση ανάλογων δομών αυτοδιαχείρισης των κοινών.

Ωστόσο, η θεωρητική συζήτηση και η εμπειρική διερεύνηση των αστικών κοινών — υπό το πρίσμα ενός εναλλακτικού τρόπου θεσμικής οργάνωσης των σύγχρονων πόλεων — παρουσιάζει ακόμη σημαντικά ελλείμματα και προφανώς ανοιχτά ζητήματα που «αναμένουν» το ενδιαφέρον των ερευνητών, καθώς πρόκειται για ένα σχετικά νέο και ελάχιστα μελετημένο επιστημονικό πεδίο. Ως εκ τούτου, θα ήταν σημαντικό να επισημάνουμε ότι η περαιτέρω έρευνα και η εμβάθυνση σε επιμέρους ζητήματα και

παραμέτρους που αφορούν την οργάνωση και την διοίκηση των αστικών κοινών κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, περικειμένου να αξιολογήσουμε με τρόπο αξιόπιστο τόσο την βαρύτητα, όσο και τον βαθμό συσχέτισης μεταξύ των παραγόντων / συνθηκών (μεταβλητών), που κρίνονται αναγκαίες για την αποτελεσματικότητα και την βιωσιμότητα των εν λόγω εγχειρημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία και μεταφράσεις κειμένων στα Ελληνικά

- Αλιμπέρτη, Μ., Βοργιά, Π., Πατρώνης, Κ., 2015. *Το Ελεύθερο Αυτοδιαχειριζόμενο Θέατρο ΕΜΠΡΟΣ. Μια Μελέτη Περίπτωσης για την Οργάνωση και τον Πολιτισμό*, εργασία για το μάθημα «Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις Μέσων, Επικοινωνίας και Πολιτισμού». Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Αρβανιτίδης, Π., 2017. Τα κοινά ως θεσμός διαχείρισης των κοινών πόρων: η συμβολή της Έλινορ Όστρομ. Ηλεκτρονικό περιοδικό «πρωΤΑση», Τόμος 2 , Τεύχος 11, σελ. 280 – 282. [Διαθέσιμο στο : https://www.diaplous-autodioikisi.gr/images/protasi/teychos_11.pdf (09/03/2018)].
- Βλάχου, Α., 2001. *Περιβάλλον και Φυσικοί Πόροι, Οικονομική Θεωρία και Πολιτική*. Τόμος Α'. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.
- Bollier, D., 2016. *Κοινά. Μια σύντομη εισαγωγή*. Εκδόσεις Angelus Novus, Αθήνα.
- Γκίκα, Α., 2014. *Ελεύθεροι χώροι και πράσινο: συλλογικές πρακτικές*. Ερευνητική Εργασία. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
- Δημησιάνου, Λ., 2015. *Κοινωνικές & χωρικές διεκδικήσεις στην πόλη: Η περίπτωση των Εξαρχείων*. Ερευνητική Εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών. Σχολή Πολυτεχνική. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
- Δημοπούλου, Σ., 2013. *Από τον δημόσιο χώρο στα κοινά: χαρτογραφώντας τα κοινά στην περιοχή της Καρδίτσας*. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Σχολή Πολυτεχνική. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
- Ηλιόπουλος, Σ. και Καλλιγιάς, Ν., 2017. *Σχεδιάζοντας Συμμετοχικά τα Πάρκα Τσέπης ως εργαλεία Αναζωογόνησης Κεντρικών Αστικών Περιοχών: Η περίπτωση του Ιστορικού Κέντρου της Θεσσαλονίκης*. Διπλωματική Εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Πολυτεχνική Σχολή. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης.

- Καβουλάκος, Κ.Ι. ,2009. Προστασία και διεκδίκηση δημόσιων χώρων: Ένα κίνημα της πόλης στην Αθήνα του 21ου αιώνα. Στο: Εμμανουήλ, Δ., Ζακοπούλου, Έ., Καυτατζόγλου, Ρ., κ.ά. (επιμ.), *Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21ου Αιώνα*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, σ.σ. 387–426.
- Κιουπκιολής, Α., 2015. Τα κοινά και η δημοκρατία στην εποχή μας. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Κιουπκιολής, Α. 2015. *Φιλοσοφίες της ελευθερίας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 9. [Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4819> (21/03/2018).
- Λιερός, Γ., 2016. *Κοινά, κοινότητες, κοινοκτημοσύνη, κομμουνισμός: Από τον κόσμο των κοινών στον κοινό κόσμο*. Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα.
- Λινάρδου, Α.Κ., 2016. *Ανάπλαση των Εξαρχείων με γνώμονα τη βελτίωση του χώρου συλλογικής έκφρασης των κατοίκων και χρηστών της περιοχής*. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Πολυτεχνική Σχολή. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Μωραΐτης, Κ., 2006. *Σημειώσεις για το αστικό κενό: Προτάσεις για επεμβάσεις μικροτοπίων*, Δελτίο ΣΑΔΑΣ, 55, Αθήνα.
- Νασιώκα, Φ.Π., 2012. *Διαχείριση των κοινών πόρων: μελέτη περίπτωσης του θεσμού των τσελιγκάτων*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Πολυτεχνική Σχολή. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Όστρομ, Ε., 2002 [1990]. *Η Διαχείριση των Κοινών Πόρων*. Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα.
- Πουρναρά, Σ., 2013. *Αστικοί Κοινόχρηστοι Χώροι Πρασίνου*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
- Robson, C., 2007. *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου: ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Σκοταρά, Χ., 2009. *Τα Αστικά «Κενά» και η συμβολή τους στην βελτίωση της ποιότητας ζωής*. Μεταπτυχιακή Σπουδαστική Εργασία. Περιβαλλοντικές Συνιστώσες του

Σχεδιασμού και της Οικιστικής Ανάπτυξης. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Τσαβδάρου, Χ., 2016. *Κοινά και περιφράξεις: διαλεκτική προσέγγιση του χώρου*. Δημοσίευση Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Πολυτεχνική. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Τσαβδάρου, Χ., 2012. *Διαλεκτική προσέγγιση του χώρου των κοινών και των περιφράξεων*. Άρθρο Συνεδρίου. Στο Βιβλίο Πρακτικών 3ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Τσιάμη, Δ., 2013. *Επινόηση δημόσιου χώρου σε περιοχές με αυξημένη πυκνότητα*. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Σχολή Πολυτεχνική. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Accordino, J. and Johnson, G.T., 2000. Addressing the vacant and abandoned property problem. *Journal of Urban Affairs*, 22(3), pp.301-315.

Agrawal, A., 2003. Sustainable governance of common-pool resources: context, methods, and politics. *Annual review of anthropology*, 32(1), pp.243-262.

Agrawal, A., 2001. Common property institutions and sustainable governance of resources. *World development*, 29(10), pp.1649-1672.

Alchian, A.A. and Demsetz, H., 1973. The property right paradigm. *The journal of economic history*, 33(1), pp.16-27.

Arvanitidis P. and Nasioka F., 2017. Urban Open Greenspace as a Commons, An Exploratory Case Study in Greece, *The Public Sector*, 43(1), pp. 19-32.

Arvanitidis P., Nasioka F. and Dimogianni S., 2015. Water Resource Management in Larisa: a ‘Tragedy of the Commons’? In *Sustainable Water Use and Management: Examples of New Approaches and Perspectives*, Filho W.L. and Sumer V. (eds.), Springer, pp. 65-89.

- Ashby, W.R., 1947. Principles of the self-organizing dynamic system. *The Journal of general psychology*, 37(2), pp.125-128.
- Atkinson, R., 2008. European urban policies and the neighbourhood: an overview. *Proceedings of the ICE-Urban Design and Planning*, 161(3), pp.115-122.
- Baland, J.M. and Platteau, J.P., 1996. *Halting degradation of natural resources: is there a role for rural communities?*. Food & Agriculture Organization of the United Nations. Rome.
- Berg, B.L., 2004. *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. 4th Edition. Pearson Education Company. Boston.
- Blake, A., 2013. *Urban Parks: Pocket Parks*. University of Washington. [Διαθέσιμο στο:http://depts.washington.edu/open2100/pdf/2_OpenSpaceTypes/Open_Space_Types/pocket_parks.pdf (03/06/2018)].
- Borch, C. and Kornberger, M. eds., 2015. *Urban commons: Rethinking the city*. Routledge.
- Bresnihan, P. and Byrne, M., 2015. Escape into the city: Everyday practices of commoning and the production of urban space in Dublin. *Antipode*, 47(1), pp.36-54.
- Bromley, D.W., 1990. The commons, property, and common-property regimes. Conference Paper. In *Designing Sustainability on the Commons, the First Biennial Conference of the International Association for the Study of Common Property*. Duke University, North Carolina. [Διαθέσιμο στο: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/443> (13/03/2018)].
- Burton, E. (2000) The potential of the compact city for promoting social equity. In *Achieving Sustainable Urban Form*, Williams, K., Burton, E. and Jenks, M. (Eds). E & FN Spon, London.
- Caffentzis, C.G., 2012. From Lobsters to Universities: The Making of the Knowledge Commons. *St Antony's International Review*, 8(1), pp.25-42.

- Camagni, R., Capello, R. and Caragliu, A., 2017. Static vs. dynamic agglomeration economies: Spatial context and structural evolution behind urban growth. In *Seminal Studies in Regional and Urban Economics* (pp. 227-259). Springer, Cham.
- Campbell, R., 1985. Background for the Uninitiated. In *Paradoxes of rationality and cooperation*, Campbell, R. and Sowden, L., (eds). University of British Columbia Press, Vancouver.
- Carmona, M., de Magalhães, C. and Hammond, L. eds., 2008. *Public space: the management dimension*. Routledge.
- Castells, M., 1993. European cities, the informational society, and the global economy. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 84(4), pp.247-257.
- Chatterton, P., 2010. Seeking the urban common: Furthering the debate on spatial justice. *City*, 14(6), pp.625-628.
- Chatzinakos, G., 2017. Urban Experiments in Times of Crisis: The Case of Svolou's Neighbourhood Initiative in Thessaloniki/Greece. Conference Paper. In: D1. d HETEROPOLITICS INTERNATIONAL WORKSHOP PROCEEDINGS, HETEROPOLITICS: Refiguring the Common and the Political. Aristotle University of Thessaloniki, Greece.
- Cheria, A., Edwin., 2011. Towards a Vocabulary of Commons. In *Sustaining Commons: Sustaining Our Future*, the Thirteenth Biennial Conference of the International Association for the Study of the Commons. Hyderabad, India. [Διαθέσιμο στο: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/7107> (13/03/2018)].
- Corbin, J., Strauss, A. and Strauss, A.L., 2014. *Basics of qualitative research*. Sage.
- Cox, S.J.B., 1985. No tragedy of the commons. *Environmental Ethics*, 7(1), pp.49-61.
- Crowe, B.L., 1969. The tragedy of the commons revisited. *Science*, 166(3909), pp.1103-1107.
- Dawes, R.M., 1973. The commons dilemma game: An n-person mixed-motive game with a dominating strategy for defection. *ORI Research Bulletin*, 13(2), pp.1-12.

- Dawes, R.M., 1974. Formal models of dilemmas in social decision-making. In *Human Judgment and Decision Processes: Formal and Mathematical Approaches*, Dawes, R.M., Kaplan, M.F. and Schwartz, S., (eds). Academic Press, New York, p.87-108.
- De Angelis M. and Stavrides St., 2010. On the Commons: A Public Interview with Massimo De Angelis and Stavros Stavrides. e-flux journal, 17. [Διαθέσιμο στο : <http://www.e-flux.com/journal/17/67351/on-the-commons-a-public-interview-with-massimo-de-angelis-and-stavros-stavrides/> (07/03/2018)].
- Deleuze, G., 1994. *Difference and repetition*. Columbia University Press.
- Dellenbaugh, M., Kip, M., Bieniok, M., Müller, A. and Schwegmann, M. eds., 2015. *Urban commons: Moving beyond state and market* (Vol. 154). Birkhäuser.
- Dempster, M.B.L., 1998. A Self-Organising Systems Perspective on Planning for Sustainability. Master's thesis, University of Waterloo, School of Urban and Regional Planning.
- Denzin, N.K., 1978. *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*, 2nd ed., McGraw-Hill, New York.
- De Wolf, T. and Holvoet, T., 2004. Emergence and Self-Organisation: a statement of similarities and differences. In *Proceedings of the International Workshop on Engineering Self-Organising Applications*. pp. 96-110.
- Earl, P.E. and Potts, J., 2011. A nobel prize for governance and institutions: Oliver Williamson and Elinor Ostrom. *Review of Political Economy*, 23(1), pp.1-24.
- Eizenberg, E., 2012. Actually existing commons: Three moments of space of community gardens in New York City. *Antipode*, 44(3), pp.764-782.
- El Aziz, N.A.A., 2015. Potentials of creating pocket parks in high density residential neighborhoods: The case of Rod El Farag, Cairo city. *International Journal of Development and Sustainability*, 4(7), pp.805-824.
- Euler, J., 2018. Conceptualizing the Commons: Moving Beyond the Goods-based Definition by Introducing the Social Practices of Commoning as Vital Determinant. *Ecological Economics*, 143, pp.10-16.

- Exner, A. and Kratzwald, B., 2012. *Solidarische Ökonomie & Commons*. Mandelbaum, Wien.
- Federici, S., 2010. Feminism and the politics of the commons. In *Uses of a whirlwind: movement, movements, and contemporary radical currents in the United States*, Van Meter, K. (eds). AK Press.
- Feeny, D., Berkes, F., McCay, B.J. and Acheson, J.M., 1990. The tragedy of the commons: twenty-two years later. *Human ecology*, 18(1), pp.1-19.
- Fernandez, M. and Burch, W., 2003. Cultivating community, food, and empowerment: Urban gardens in New York City. *Project course paper, 20003*.
- Foster, S.R., 2011. Collective action and the urban commons. *Notre Dame Law Review*, 87, p.57.
- Foster, S.R., 2006. The City As An Ecological Space: Social Capital and Urban Land Use. *City*, 4, pp.1-2006.
- Foster, S.R. and Iaione, C., 2015. The city as a commons. *Yale Law & Policy Review*, 34, p.281.
- Francis, M., Cashdan, L. and Paxson, L., 1984. *Community open spaces: Greening neighborhoods through community action and land conservation*. Island Press.
- Frey, L.R., 2005. *Group communication in context: Studies of bona fide groups*. Routledge.
- Furubotn, E.G. and Pejovich, S., 1974. *The economics of property rights*. Ballinger Publishing Co.
- Garnett, N.S., 2012. Managing the Urban Commons. *University of Pennsylvania Law Review*, 160(7), p.1995.
- Garvin, E., Branas, C., Keddem, S., Sellman, J. and Cannuscio, C., 2013. More than just an eyesore: local insights and solutions on vacant land and urban health. *Journal of Urban Health*, 90(3), pp.412-426.
- Gidwani, V. and Baviskar, A., 2011. Urban commons. *Economic and Political Weekly*, 46(50), pp.42-43.
- Girard, L.F., 2011. Multidimensional evaluation processes to manage creative, resilient and sustainable city. *Aestimum*, (59), pp.123-139.

- Glaeser, E. L., Laibson, D., Sacerdote, B., 2002. An economic approach to social capital. *The Economic Journal*, 112, pp.437–458.
- Glaeser, E. L., Ponzetto, G. A. M., Zou, Y., 2016. Urban networks: Connecting markets, people and ideas. *Papers in Regional Science*, 95, pp.17–59.
- Goetz, J. P. and LeCompte, M. D., 1984. *Ethnography and Qualitative Design in Educational Research*. Academic Press. New York.
- Gordon, H.S., 1954. The economic theory of a common-property resource: the fishery. In *Classic Papers in Natural Resource Economics*. Palgrave Macmillan, London.
- George, A.L. and Bennett, A., 2005. *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.
- Hanna, S., Folke, C. and Mäler, K.G., 1995. Property rights and environmental resources. In *Property rights and the environment: Social and ecological issues*, Hanna S. and Munasinghe M. (eds). World Bank, Washington, DC, pp. 15- 29.
- Hardin, G., 1998. Extensions of" the tragedy of the commons". *science*, 280(5364), pp.682-683.
- Hardin, G., 1968. The tragedy of the commons. *Science*, 162, pp. 1243–1248.
- Hardt, M., and A. Negri. 2005. *Multitude*. Hamish Hamilton. London.
- Harvey, D., 2012. *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso Books.
- Helfrich, S., 2012. Common goods don't simply exist—they are created. *The wealth of the Commons. A World Beyond Market and State*, pp.230-249.
- Helfrich, S. and Haas, J., 2009. The commons: A new narrative for our times. In *Genes, Bytes and Emissions: To Whom Does the World Belong*, The Heinrich Böll Foundation, pp.1-15.
- Hess, C., 2012. Constructing a New Research Agenda for Cultural Commons. Book Chapter. In *Cultural Commons: A New Perspective on the Production and Evolution of Cultures*. Bertacchini, E., Bravo, G., Marrelli, M. and Santagata, W., (Eds). Edward Elgar Publishing, Inc. Massachusetts.

- Hess, C., 2008. Mapping the new commons. Conference Paper. In *Governing Shared Resources: Connecting Local Experience to Global Challenges, the Twelfth Biennial Conference of the International Association for the Study of Commons, Cheltenham, England* [Διαθέσιμο στο: http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/304/Mapping_the_NewCommons.pdf?sequence=1&isAllowed=y (18/09/2018)].
- Hess, C. and Ostrom, E., 2001. Artifacts, Facilities, And Content: Information as a Common-pool Resource. Conference Paper. In *Conference on the Public Domain, Duke Law School, Durham, North Carolina*. [Διαθέσιμο στο: <https://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/1762> (25/03/2018)].
- Hester, R.T., 1984. *Planning neighborhood space with people* (Vol. 3). Van Nostrand Reinhold.
- Hodkinson, S., 2012. The new urban enclosures. *City*, 16(5), pp.500-518.
- Huron, A., 2015. Working with strangers in saturated space: Reclaiming and maintaining the urban commons. *Antipode*, 47(4), pp.963-979.
- Hyde, L., 2010. *Common as air: Revolution, art, and ownership*. Farrar, Straus and Giroux. New York.
- Iaione, C., 2016. The CO-City: Sharing, Collaborating, Cooperating, and Commoning in the City. *American Journal of Economics and Sociology*, 75(2), pp.415-455.
- Ingerson, A.E., 1997. Urban Land as Common Property. *Land Lines*, 9(1), pp.1-7.
- John, R., 1968. *Commons, Legal Foundations of Capitalism*. University of Wisconsin Press. Madison.
- Jonsen, K. and Jehn, K.A., 2009. Using triangulation to validate themes in qualitative studies. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 4(2), pp.123-150.
- Kampourakis, I., 2013. *Navarinou: "co-formando" un Espacio Publico*. Master of Landscape Architecture thesis, Universidad Politécnica de Cataluna. [Διαθέσιμο στο: <http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/35100> (28/08/2018)].
- Kargiotis, N.A., 2014. *The management of common-pool resources (commons): case study of the municipal vegetable garden of Larisa*. Master's thesis, University of

- Thessaly, School of Engineering, Department of Planning and Regional Development.
- Kinney, J.B., Brantingham, P.L., Wuschke, K., Kirk, M.G. and Brantingham, P.J., 2008. Crime attractors, generators and detractors: Land use and urban crime opportunities. *Built environment*, 34(1), pp.62-74.
- Kip, M., Bieniok, M., Dellenbaugh, M., Müller, A.K. and Schwegmann, M., 2015. Seizing the (Every) day: Welcome to the Urban Commons. In *Urban Commons: Moving beyond State and Market*, Dellenbaugh, M., Kip, M., Bieniok, M., Müller, A. and Schwegmann, M. (eds). Birkhäuser.
- Kornberger, M. and Borch, C., 2015. Urban commons. In Borch, C. and Kornberger, M. (Eds), *Urban Commons: Rethinking the City*. Taylor and Francis, Florence, pp.1–21.
- Korten, F., 1986. The policy framework for community management. In Korten, D. (Ed.), *Community Management: Asian Experiences and Perspectives*, Kumarian Press.
- Koukoura, S., 2016. *The birth and evolution of 'Do-It-Yourself urbanism' in Greece, case study Athens*. Master's thesis, Faculty of Geosciences, Utrecht University. [Διαθέσιμο στο: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/345739> (28/08/2018)].
- Larson, B. A., and Bromley, D. W., 1990. Property rights, externalities, and resource degradation: locating the tragedy. *Journal of Development economics*, 33(2), 235-262.
- Libecap, G. D. 1995. The conditions for successful collective action. In *Local commons and global interdependence: Heterogeneity and cooperation in two domains*, Keahane R. O. and Ostrom E., (eds.). Sage, London, pp.161- 190.
- Linn, K., 1968. White solutions won't work in Black neighborhoods. *Landscape Architecture Magazine*, 59(1), pp.23-25.
- Lefebvre, H., 1996. *Writings on cities*. Blackwell. Oxford.
- Loewen, J., 2010. *Lies across America: What our historic sites get wrong*. The New Press. New York.

- Mangialardo, A. and Micelli, E., 2017. From sources of financial value to commons: Emerging policies for enhancing public real-estate assets in Italy. *Papers in Regional Science*. [Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1111/pirs.12310> (07.04.2018)].
- Mansfield, B., 2004. Rules of privatization: contradictions in neoliberal regulation of North Pacific fisheries. *Annals of the Association of American Geographers*, 94(3), pp.565-584.
- Marcus, C.C. and Francis, C. eds., 1997. *People places: design guidelines for urban open space*. John Wiley & Sons.
- Marcus, C.C. and Greene, N.H., 1997. Miniparks and vest-pocket parks. In *People Places: Design Guideline for Urban Open Spaces*, Marcus, C.C. and Francis, C. (eds.). John Wiley & Sons.
- Mason, M. 2010. Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews. In *Forum: Qualitative Social Research* 11(3), 8. [Διαθέσιμο στο: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs100387> (02/05/2018)].
- McGinnis, M. and Ostrom, E., 1996. Design principles for local and global commons. *The international political economy and international institutions*, 2, pp.465-493.
- McKean, M.A., 1992. Management of traditional common lands (Iriaichi) in Japan. In Bromley, D. (Ed.) *Making the commons work: Theory, practice, and policy*. Institute for Contemporary Studies. San Francisco, pp. 63-69.
- McMillan, E., 2002. Considering organisation structure and design from a complexity paradigm perspective. In Frizelle, G. and Richards, H., (Eds), *Tackling industrial complexity: the ideas that make a difference*. In 2nd International Conference of the Manufacturing Complexity Network, Cambridge, pp. 9-10.
- Miller, W.L. and Crabtree, B.F., 1999. Depth interviewing. Book Chapter. In Crabtree, B.F. and Miller, W.L. (Eds), *Doing Qualitative Research*, Sage Publications, Thousand Oaks, California.
- Moulaert, F., MacCallum, D. and Hillier, J., 2013. Social Innovation: intuition, precept, concept, theory and practice. In *The international handbook on social innovation*. Moulaert, E., MacCallum, D., Mehmood, A. and Hamdouch A. (Eds). Edward Elgar Publishing, Cheltenham.

- Neuts, B., 2011. *Determining the External Social Costs of Public Space Crowding: Life in a Tourist Ghetto*. Conference Paper. In *Sustaining Commons: Sustaining Our Future*, the Thirteenth Biennial Conference of the International Association for the Study of the Commons. Hyderabad, India. [Διαθέσιμο στο: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/7324> (10/04/2018)].
- Nordh, H., Alalouch, C. and Hartig, T., 2011. Assessing restorative components of small urban parks using conjoint methodology. *Urban forestry & urban greening*, 10(2), pp.95-103.
- Olson, M. 1971. *The Logic of Collective Action*. Harvard University Press, Cambridge.
- Olson, M., 1965. *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Harvard University Press, Massachusetts.
- O'Mahony, S., 2003. Guarding the commons: how community managed software projects protect their work. *Research policy*, 32(7), pp.1179-1198.
- Ostrom, E., 2010. Beyond markets and states: polycentric governance of complex economic systems. *American economic review*, 100(3), pp.641-72.
- Ostrom, E., 2008. *Tragedy of the commons*. In *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Second Edition. Durlauf, S. N. and Blume, L. E. (Eds). Palgrave Macmillan, New York. [Διαθέσιμο στο: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/5887> (10/04/2018)].
- Ostrom, E., 2000. Collective action and the evolution of social norms. *Journal of economic perspectives*, 14(3), pp.137-158.
- Ostrom, E., 1998. A behavioral approach to the rational choice theory of collective action. *American Political Science Review*, 92(1), pp.1-22.
- Ostrom, E., 1991. *Crafting institutions for self-governing irrigation systems*. Institute for Contemporary Studies. San Francisco.
- Ostrom, E., 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge university press. Cambridge.
- Ostrom, E., 1985. *The Rudiments of a Revised Theory of the Origins, Survival, and Performance of Institutions for Collective Action*. Working paper W85-32. In

- Bloomington, Indiana: Workshop in Political Theory and Policy Analysis. Indiana University.
- Ostrom, E., Burger, J., Field, C.B., Norgaard, R.B. and Policansky, D., 1999. Revisiting the commons: local lessons, global challenges. *science*, 284(5412), pp.278-282.
- Ostrom, E., Gardner, R. and Walker, J., 1994. *Rules, games, and common-pool resources*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Ostrom, E. and Hess, C., 2001. Artifacts, Facilities and Content: Information as a Common Pool Resource. Conference Paper. In *Conference on the Public Domain, Duke Law School, Durham, North Carolina*. [Διαθέσιμο στο: <https://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/1762> (25/03/2018)].
- Pagano, M.A. and Bowman, A.O.M., 2000. *Vacant land in cities: An urban resource* (pp. 1-9). Brookings Institution, Center on Urban and Metropolitan Policy, Washington, DC.
- Parr, A., 2015. Urban debt, neoliberalism and the politics of the commons. *Theory, Culture & Society*, 32(3), pp.69-91.
- Peters, K., Elands, B. and Buijs, A., 2010. Social interactions in urban parks: stimulating social cohesion? *Urban forestry & urban greening*, 9(2), pp.93-100.
- Pinkerton, E. and Weinstein, M., 1995. *Fisheries that work: sustainability through community-based management*. David Suzuki Foundation, Vancouver, BC.
- Poklembová, V., Kluvánková-Oravská, T. and Finkaiii, M., 2012. Challenge of New Commons - Urban Public Spaces. Conference Paper. In *Governing Pooled Knowledge Resources: Building Institutions for Sustainable Scientific, Cultural, and Genetic Resources Commons, 1st Thematic IASC Conference on the Knowledge Commons*. Louvain-la-Neuve, Belgium. [Διαθέσιμο στο: <http://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/handle/10535/9577> (13/03/2018)].
- Pomeroy, R. and McConney, P., 2007. *Conditions for successful fisheries co-management in the wider Caribbean*. Conference Paper. In the Proceedings of the 58th Gulf and Caribbean Fisheries Institute. San Andres, Colombia.

- Poteete, A.R., Janssen, M.A. and Ostrom, E., 2010. *Working together: collective action, the commons, and multiple methods in practice*. Princeton University Press.
- Putnam, R.D., Leonardi, R. and Nanetti, R.Y., 1994. *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Schlager, E., & Ostrom, E. (1992). Property-rights regimes and natural resources: a conceptual analysis. *Land economics*, pp.249-262.
- Schmelzkopf, K., 1995. Urban community gardens as contested space. *Geographical review*, pp.364-381.
- Schweitzer, F. ed., 1997. *Self-organization of complex structures: From individual to collective dynamics*. CRC Press.
- Sennett, R., 2008. The open city. In Burdett, R. and Sudjic, D., (eds). *The endless city: an authoritative and visually rich survey of the contemporary city*. Phaidon Press.
- Sinou, M. and Kenton, A.G., 2013. Parameters contributing to the design of a successful urban pocket park. In *PLEA 2013: Proceedings of the 29th Sustainable Architecture for a Renewable Future Conference*, Munich, Germany.
- Spelman, W., 1993. Abandoned buildings: Magnets for crime?. *Journal of Criminal Justice*, 21(5), pp.481-495.
- Stavrides, S., 2015. Common space as threshold space: urban commoning in struggles to re-appropriate public space. *Footprint*, pp.9-19.
- Stavrides, S., 2014. Emerging common spaces as a challenge to the city of crisis. *City*, 18(4-5), pp.546-550.
- Steins, N.A. and Edwards, V.M., 1999. Collective action in common-pool resource management: The contribution of a social constructivist perspective to existing theory. *Society & Natural Resources*, 12(6), pp.539-557.
- Stenhouse, L., 1982. The conduct, analysis and reporting of case study in educational research and evaluation. *Calling education to account*, pp.261-73.
- Theesfeld, I., 2001. Constraints for collective action in Bulgaria's irrigation sector. CEESA discussion paper, Humboldt-Universität Berlin, Department of Agricultural Economics and Social Sciences. In Trancik, R., (ed), *Finding lost space: theories of urban design*. John Wiley & Sons.

- Vaiou, D. and Kalandides, A., 2016. Practices of collective action and solidarity: reconfigurations of the public space in crisis-ridden Athens, Greece. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31(3), pp.457-470.
- Van Maanen, J., 1998. *Qualitative Studies of Organizations*. Sage Publications, Thousand Oaks, California.
- Velez, M.A., Stranlund, J.K. and Murphy, J.J., 2009. What motivates common pool resource users? Experimental evidence from the field. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 70(3), pp.485-497.
- Wade, R., 1988. *Village Republics: Economic conditions for collective action in South India*. ICS Press. Oakland.
- Wade, R., 1987. The management of common property resources: collective action as an alternative to privatisation or state regulation. *Cambridge journal of economics*, 11(2), pp.95-106.
- Walker, C., 2004. *The public value of urban parks*. The Urban Institute.
- Wilson, D.S., Ostrom, E. and Cox, M.E., 2013. Generalizing the core design principles for the efficacy of groups. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 90, pp.S21-S32.

Διαδικτυακές Πηγές

- Αντιδραστήριο, 2018. *Ένα πάρκο από τη γειτονιά για τη γειτονιά γίνεται τόπος συμμετοχής και συλλογικής δράσης*. Τηλεοπτική εκπομπή. Κανάλι ΕΡΤ3, Ημερομηνία προβολής: 7 Μαΐου 2018. [Διαθέσιμο στο: [http://webtv.ert.gr/ert3/antidrastirio/07mai2018-antidrastirio-ena-parko-apo-ti-geitonia-gia-ti-geitonia-ginetai-topos-symmetochis-kai-syllogikis-drasis/\(07.05.2018\)](http://webtv.ert.gr/ert3/antidrastirio/07mai2018-antidrastirio-ena-parko-apo-ti-geitonia-gia-ti-geitonia-ginetai-topos-symmetochis-kai-syllogikis-drasis/(07.05.2018))].
- Βαρδάκη, Ε., 2011. *Λεωφόρος Αλεξάνδρας – Η προσφυγιά των προσφυγικών*. Άρθρο. Ηλεκτρονικό Έκδοση του Περιοδικού ΒΗMagazino. Ημερομηνία ηλεκτρονικής ανάρτησης: 20 Ιανουαρίου 2011 [Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/socialevents/article/?aid=379145> (26.08.2018)].

- Γερονίκος, Δ., 2012. *El jardincito de Tsamadou - Το κηπάκι της Τσαμαδού - The pocket garden of Tsamadou*. [Διαθέσιμο στο: <http://enterioni.blogspot.com/2012/07/el-jardincito-de-tsamadou-pocket-graden.html> (30.08.2018)].
- Διαμάντης, Χ., 2018. *Το Αυτοδιαχειριζόμενο «Πάρκο Ναβαρίνου» της Γειτονιάς των Εξαρχείων*. Άρθρο. Ηλεκτρονικό περιοδικό «Σινιάλο: Ακόμα Γνέφουμε απ' τη Γαλαρία». Ημερομηνία ηλεκτρονικής ανάρτησης: 25 Απριλίου 2018 [Διαθέσιμο στο: <https://cignialo.gr/to-avtodiacheirizomeno-parko-navarinou-tis-geitonias-ton-eksarcheion/> (28.08.2018)]
- Καλαϊτζή, Α., 2018. *Η Γειτονιά της Σβώλου Ψάχνει την Ιστορία της – Σχεδιάζει Τράπεζα Μνήμης*. Άρθρο. Ηλεκτρονική εφημερίδα VORIA.GR. Ημερομηνία ανάρτησης: 31 Ιανουαρίου 2018 [Διαθέσιμο στο: <http://www.voria.gr/index.php/article/trapeza-mnimis-etimazi-i-protovoulia-tis-gitonias-svolou> (15.09.2018)].
- Καρίτζης, Α., 2016. *Είναι χρήσιμη η έννοια των κοινών; Κόμβος για την Κοινωνική Οικονομία, Ενδυνάμωση και Καινοτομία* [Διαθέσιμο στο: <http://komvoshub.org/1/text/40/Einai-chrhisimh-h-ennoia-twn-koinwn.html> (07.05.2018)].
- Κοσμάκη, Π. και Λουκόπουλος, Δ., 2007. *Αστικά κενά-μικρά πάρκα*. Άρθρο. Διαδικτυακός τόπος ΜΟΝUΜΕΝΤΑ. Ημερομηνία ηλεκτρονικής ανάρτησης: 10 Ιουνίου 2007 [Διαθέσιμο στο: <https://www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&lang=gr&CategoryID=3&ArticleID=86> (30.09.2018)].
- Λιάκου, Λ. και Χατζηνάκος, Λ., 2014. *Το δείπνο της Άνοιξης*. Τηλεοπτική συνέντευξη. Εκπομπή «Δημότης Online», Κανάλι Θεσσαλονίκης TV100, Ημερομηνία προβολής: 16 Απριλίου 2014. [Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=4n2e8BajJyo&feature=autoshare> (24.06.2018)].
- Μπάρμπα, Β., 2017. *Έτσι θα γίνει το πρώτο Πάρκο Τσέπης στην Αλ. Σβώλου*. Άρθρο. Ηλεκτρονική εφημερίδα VORIA.GR. Ημερομηνία ανάρτησης: 30 Νοεμβρίου 2017 [Διαθέσιμο στο: <http://www.voria.gr/article/xekinoun-i-protos-paremvasis-gia-to-parko-tsepis-sti-svolou> (14.06.2018)].

- Παππάς, Θ., 2018. *Δήμος Θεσσαλονίκης: Μέτρα για την αντιμετώπιση των εντόμων στα δέντρα*. Άρθρο. Ηλεκτρονική εφημερίδα VORIA.GR. Ημερομηνία ανάρτησης: 7 Αυγούστου 2018 [Διαθέσιμο στο: <http://www.voria.gr/article/dimos-thessalonikis-metra-gia-tin-antimetopisi-ton-entomon-sta-dentra> (07.08.2018)].
- Πλουμίδης, Ε. και Σερράος, Κ., 2013. *Η ιδέα των «πάρκων τσέπης»*. Άρθρο. Διαδικτυακός τόπος «Πόλεις και Πολιτικές: για την ανταγωνιστική ταυτότητα των πόλεων». Ημερομηνία ανάρτησης: 7 Μαρτίου 2013 [Διαθέσιμο στο: https://www.citybranding.gr/2013/03/blog-post_7.html (30.08.2018)].
- Ρηγόπουλος, Δ., 2008. *Πράσινο αντάρτικο στις αθηναϊκές γειτονιές*. Άρθρο γνώμης. Ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Ημερομηνία ανάρτησης: 28 Νοεμβρίου 2008 [Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/711996/opinion/epikairothta/arxeio-monimessthles/prasino-antartiko-stis-a8hnaikes-geitonies> (30.08.2018)].
- Σεκλιζιώτη, Λ. και Σεκλιζιώτη, Σ., 2017. *Τα πάρκα τσέπης στον αστικό χώρο*. Άρθρο. Διαδικτυακός τόπος «Γεωπόνοι του Κόσμου» (ΓτΚ). Ημερομηνία ανάρτησης: 3 Αυγούστου 2017 [Διαθέσιμο στο: <http://worldagronomists.blogspot.com/2017/08/t-pocket-parks.html> (30.08.2018)].
- Χατζηνάκος, Γ. 2017. *Η πρωτοβουλία «Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου»*. Ραδιοφωνική εκπομπή «Εναλλακτικές Διαδρομές». Διαδικτυακό ραδιόφωνο Starclassic Radio του Σωματείου «ΣυνΑνθρωπία» [Διαθέσιμο στο: <https://www.mixcloud.com/StarClassicRadio2> (26.06.2018)].
- Χατζηνάκος, Γ., 2016. *Η επιστροφή της γειτονιάς μέσα σε μια νύχτα*. Άρθρο. Ηλεκτρονικό περιοδικό Parallaxi Magazine. Ημερομηνία ανάρτησης: 6 Ιουλίου 2016. [Διαθέσιμο στο: <http://parallaximag.gr/parallax-view/epistrofi-tis-gitonias-mesa-se-mia-nichta> (27.06.2018)].
- Athens Indymedia, 2008. *Το Κηπάκι της Τσαμαδού: μέρα πρώτη*. [Διαθέσιμο στο: <https://athens.indymedia.org/post/849170/> (30.08.2018)].
- Bieler, A., 2018. *Greece under the Troika: colonialism and resistance in the 21st century - the struggle for public water*. [Διαθέσιμο στο: <http://andreasbieler.blogspot.com/2018/05/greece-under-troika-colonialism-and.html> (26.06.2018)].

CNN Greece, 2017. *Ένα πάρκο τσέπης στη Θεσσαλονίκη*. [Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/reportaz/video/8356/ena-parko-tsepis-sti-thessaloniki> (26.06.2018)].

Facebook. *Η Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβόλου*. [Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/geitonia.svolou/> (26.06.2018)].

Facebook. *Σβόλου: Αλλάζουμε τη ζωή μας!* [Διαθέσιμο στο: <https://www.facebook.com/groups/deirno/> (26.06.2018)].

Pairnoume_tous_Dromous, 2008. *Kalesma apo tous/tis omoideates kipourous*. [Διαθέσιμο στο: <http://paredromo.blogspot.com/2008/10/kalesma-apo-toustis-omoideates.html> (30.08.2018)].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Έντυπο Συναίνεσης Συμμετοχής σε Έρευνα Διπλωματικής Εργασίας
(Παραχωρητήριο Συνέντευξης)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΚΑΙ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Έντυπο συναίνεσης συμμετοχής σε έρευνα διπλωματικής εργασίας

Θέμα Έρευνας: Μελέτη περίπτωσης του Πάρκου Τσέπης ως ένα παράδειγμα αστικού κοινού (commons).

Επιβλέπων Καθηγητής και επιστημονικός υπεύθυνος: Πασχάλης Αρβανιτίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Οικονομικής Ανάλυσης των Θεσμών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Στοιχεία επικοινωνίας: email: parvanit@econ.uth.gr, τηλέφωνο: 24210 74914).

Ερευνήτρια – μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Χριστίνα Ανδρεάδη, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Τμήμα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης και Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Στοιχεία επικοινωνίας: email: andreadi.civil@gmail.com, τηλέφωνο: 6942400872).

1. Σκοπός της ερευνητικής εργασίας

Σκοπός της παρούσας έρευνας, η οποία γίνεται στα πλαίσια μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, είναι να μελετήσει τις συνθήκες, το πλαίσιο και τον τρόπο οργάνωσης της Πρωτοβουλίας της Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου με σκοπό να κατανοήσει πως το εγχείρημα αυτό-οργανώνεται και αυτό-διοικείται, προκειμένου να διαχειριστεί με αποτελεσματικό και βιώσιμο τρόπο τον κοινόκτητο χώρο του Πάρκου Τσέπης, αλλά και την ευρύτερη γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου.

2. Διαδικασία

Οι συνεντεύξεις θα πραγματοποιηθούν στη Θεσσαλονίκη, δια ζώσης, και θα μαγνητοφωνηθούν. Ο τόπος διεξαγωγής της συνέντευξης θα καθορίζεται κατόπιν συνεννόησης με τον συμμετέχοντα.

3. Κίνδυνοι και ωφέλειες

Δεν υπάρχει κίνδυνος συμμετοχής σε αυτήν την μελέτη. Ενώ επίσης δεν υπάρχουν ατομικά οφέλη αναφορικά με την συμμετοχή σας. Η παρούσα μελέτη θα προσπαθήσει να εξελίξει την υπάρχουσα θεωρητική γνώση γύρω από τον τρόπο οργάνωσης των κοινών (commons) που καταφέρνουν να διαχειριστούν με επιτυχία τους κοινούς τους πόρους και να μεταφράσει την εμπειρία του εγχειρήματος σε προτάσεις καλών πρακτικών και πολιτικών (policies).

4. Δημοσίευση δεδομένων – αποτελεσμάτων

Η συμμετοχή σας στην έρευνα συνεπάγεται ότι συμφωνείτε με την μελλοντική δημοσίευση των αποτελεσμάτων της, με την προϋπόθεση ότι οι πληροφορίες θα είναι ανώνυμες και δε θα αποκαλυφθούν τα ονόματα των συμμετεχόντων, εκτός και αν οι ίδιοι το επιθυμούν. Τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα κωδικοποιηθούν, ώστε το όνομα σας δε θα φαίνεται πουθενά.

5. Πληροφορίες

Μη διστάσετε να κάνετε ερωτήσεις γύρω από το σκοπό ή την διαδικασία της εργασίας. Αν έχετε οποιαδήποτε αμφιβολία ή ερώτηση ζητήστε μας να σας δώσουμε διευκρινίσεις.

6. Ελευθερία συναίνεσης

Η συμμετοχή σας στην εργασία είναι εθελοντική. Είστε ελεύθερος-η να μην συναινέσετε ή να διακόψετε τη συμμετοχή σας όποτε το επιθυμείτε.

7. Δήλωση συναίνεσης

Διάβασα το έντυπο αυτό και κατανοώ τις διαδικασίες που θα ακολουθήσω. Συναινώ να συμμετάσχω στην ερευνητική εργασία.

Όνοματεπώνυμο και Υπογραφή
Συμμετέχοντα

Ημερομηνία

Υπογραφή Ερευνήτριας

Ημερομηνία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Πρωτόκολλο Ημι-δομημένων Συνεντεύξεων

Πρωτόκολλο Ημι-δομημένης Συνέντευξης

Στο πλαίσιο εκπόνησης της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας:

«Αστικά Κοινά: Μια Περίπτωση Μελέτης»

Ώρα Συνέντευξης:

Ημερομηνία:

Θέση: Θεσσαλονίκη

Ερευνητής: Ανδρεάδη Χριστίνα

Πληροφορητής: Υποκείμενο #

Συνοπτική εισαγωγή και παρουσίαση του ερευνητικού αντικειμένου:

Αρχικά, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που δεχθήκατε να παραχωρήσετε την παρούσα συνέντευξη, που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου διατριβής.

Πρόκειται για έρευνα που έχει ως στόχο να εξετάσει και να κατανοήσει το Πάρκο Τσέπης, αλλά και την ευρύτερη Γειτονιά της Αλεξάνδρου Σβώλου, ως ένα κοινόκτητο αστικό αγαθό (πόρο), και την Πρωτοβουλία της Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου ως μια θεσμική δομή αποτελεσματικής διαχείρισης του πόρου αυτού. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη θα εξετάσει τις αντιλήψεις σχετικά με τον τρόπο που η Πρωτοβουλία της Γειτονιάς αυτό-οργανώνεται και αυτό-διοικείται (δομή, μηχανισμοί, κανονιστικό πλαίσιο, λειτουργία), προκειμένου να οικειοποιηθεί και να διαχειριστεί με αποτελεσματικό και βιώσιμο τρόπο το Πάρκο Τσέπης προς την κατεύθυνση της αναβάθμισης της ποιότητας ζωής.

Η συνέντευξη και όλα τα σχετικά δεδομένα που αντλούνται στο πλαίσιο αυτής, θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.

Έχετε ερωτήσεις πριν ξεκινήσουμε;

Ερωτήσεις: Πρωτόκολλο Συνέντευξης

Ενότητα 1	Το σύστημα πόρου

1. Ποια ήταν η κεντρική ιδέα πίσω από το εγχείρημα; Πώς ξεκίνησε και ποια ήταν η ανάγκη που οδήγησε στην ιδέα δημιουργίας του Πάρκου;
2. Θεωρείτε ότι το Πάρκο Τσέπης εξυπηρετεί δραστηριότητες που δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν διαφορετικά; Περιγράψτε τα χαρακτηριστικά του.
3. Σε ποιόν ανήκει (ιδιοκτησιακό καθεστώς) και ποια ήταν η μέθοδος διεκδίκησης;
4. Ο χώρος είναι περιφραγμένος; Υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση, οποιαδήποτε ώρα της ημέρας;
5. Πέρα από το Πάρκο Τσέπης, ποιος είναι ο χώρος (ακτίνα) δράσης της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς Αλεξάνδρου Σβώλου;
6. Υπάρχουν σαφώς προσδιορισμένα όρια ή αυτά αναθεωρούνται και επεκτείνονται διαρκώς;

Ενότητα 2	Τα χαρακτηριστικά της ομάδας χρηστών

1. Ποιός είναι ο αριθμός των ατόμων που δραστηριοποιούνται συστηματικά στην Πρωτοβουλία; Και ποιος ο αριθμός των συμμετεχόντων στις εκάστοτε δράσεις συνολικά;
2. Υπάρχει κάποιος σταθερός οργανωτικός πυρήνας στη ομάδα; Υπάρχουν μέλη που δραστηριοποιούνται περιστασιακά;
3. Είναι όλοι κάτοικοι της γειτονιάς ή συμμετέχουν και άτομα από άλλες περιοχές;
4. Υπάρχουν άτομα που λειτουργούν ως «περιστασιακοί χρήστες» του Πάρκου Τσέπης και των δράσεων που διοργανώνονται από την Πρωτοβουλία χωρίς να συμμετέχουν ενεργά στην ομάδα;

5. Μπορεί κάποιος να γίνει μέλος της Πρωτοβουλίας και αν ναι με ποιόν τρόπο; Υπάρχουν προϋποθέσεις - περιορισμοί ένταξης σε αυτή;
6. Υπάρχουν μέλη που είναι περισσότερο εξοικειωμένα με τέτοιου είδους πρωτοβουλίες και εγχειρήματα ή που έχουν πρόσβαση σε τοπικά δίκτυα και κέντρα λήψης αποφάσεων και μπορούν να διαχειριστούν και να επιλύσουν με μεγαλύτερη ευκολία ζητήματα που μπορεί να προκύπτουν;
7. Υπήρχαν άλλες εμπειρίες συνεργασίας στο παρελθόν μεταξύ των μελών της Πρωτοβουλίας;
8. Υπάρχει συνεκτικοί δεσμοί και σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών της ομάδας;
9. Θεωρείτε ότι υπάρχουν κοινές αξίες, αντιλήψεις και προσανατολισμός μεταξύ των μελών της πρωτοβουλίας;
10. Είναι μέλη της Πρωτοβουλίας ετερογενή ως προς το γνωστικό ή επαγγελματικό υπόβαθρο και τις ειδικές δεξιότητες – ικανότητες;
11. Σε ποιο βαθμό οι δραστηριότητες της Πρωτοβουλίας εξαρτώνται από τον αστικό πόρο, στην προκειμένη περίπτωση το Πάρκο Τσέπης; Υπάρχουν άλλοι χώροι που φιλοξενούν τις δράσεις της ομάδας; Υπάρχουν δραστηριότητες που δεν θα υπήρχε τρόπος να υλοποιηθούν αν δεν υπήρχε το Πάρκο Τσέπης;

Ενότητα 3

Οι θεσμικές ρυθμίσεις

1. Κάθε πότε πραγματοποιείται συνέλευση; Με ποιόν τρόπο τίθενται θέματα προς συζήτηση και λαμβάνονται αποφάσεις αντίστοιχα; Υπάρχουν κανόνες σε επίπεδο συνέλευσης; Υπάρχουν έκτακτες συνελεύσεις;
2. Υπάρχουν κανόνες που να ρυθμίζουν την πρόσβαση, την χρήση ή την διαχείριση του Πάρκου; Ποιοι είναι αυτοί; Από ποιους ρυθμίζονται και με ποια διαδικασία;
3. Ποιοι είναι οι κανόνες που αφορούν το Δείπνο της Άνοιξης;
4. Υπάρχει κατά καιρούς ανάγκη θέσπισης νέων και αναδιαμόρφωσης των υφιστάμενων ρυθμίσεων; Πόσο εύκολη είναι η υλοποίησή τους;

5. Έχουν υπάρξει παραβάσεις των κανόνων από χρήστε εντός και εκτός της ομάδας;
6. Έχουν θεσπιστεί από την ομάδα κυρώσεις για ενδεχόμενους παραβάτες εντός και εκτός της ομάδας; Αν ναι ποιες είναι αυτές και με ποιόν τρόπο επιβάλλονται; Στην περίπτωση επανάληψης της παράβασης, υπάρχουν κλιμακούμενες κυρώσεις;
7. Με ποιόν τρόπο επιλύονται τυχόν διαφορές; Πόσο μεγάλο είναι το κόστος επίλυσης των διαφορών αυτών;
8. Υπάρχει ανατροφοδότηση (feedback) αναφορικά με τα αποτελέσματα των δράσεων;
9. Με ποιόν τρόπο γίνεται η κατανομή των εργασιών μεταξύ των μελών της ομάδας;

Ενότητα 4

Το εξωτερικό περιβάλλον

Σε σχέση με την τεχνολογία:

1. Υπάρχει τεχνολογία αποκλεισμού; Ποιο είναι το κόστος αυτής;

Σε σχέση με το κράτος και την αγορά:

2. Ποια είναι η σχέση της Πρωτοβουλίας με τους τοπικούς θεσμούς (τοπική αυτοδιοίκηση, δημόσιους φορείς, εταιρείες του δημοσίου, ιδιωτικούς οργανισμούς);
3. Θεωρείτε ότι οι τοπικοί θεσμοί λειτουργούν υποστηρικτικά, είναι αδιάφοροι ή υποσκάπτουν το εγχείρημα; Έχουν υπάρξει αντιρρήσεις σε αιτήματα που έχετε θέσει προς αυτούς;
4. Υπάρχουν κατάλληλα επίπεδα εξωτερικής βοήθειας (οικονομικής ή υλικοτεχνικής) ώστε να αντισταθμίζονται τα λειτουργικά κόστη (κατασκευή, συντήρηση, υλοποίηση δράσεων);
5. Υπάρχει κάποιος εξωτερικός θεσμός (κρατικός ή μη) που να εποπτεύει τις δράσεις που υλοποιούνται και να επιβάλλει κυρώσεις; Αν ναι με ποιόν τρόπο και τι είδους είναι οι κυρώσεις;